

Karl Marx

Till kritiken av den politiska ekonomin

Första boken, om kapitalet

1859

Översättning: Bertil Wagner

Innehållsförteckning

Förord	1
Avdelning I. Kapitalet i allmänhet	4
FÖRSTA KAPITLET. Varan.....	4
A. Till varuanalysens historia	17
ANDRA KAPITLET. Pengarna eller den enkla cirkulationen.....	23
1. Värdevärdare	23
B. Teorier om pengarnas måttenhet.....	29
2. Cirkulationsmedel.....	35
a) Varornas metamorfos.....	35
b) Penningomloppet	41
c) Myntet. Värdechecknet.....	46
3. Pengar	54
4. De ädla metallerna	70
C. Teorier om cirkulationsmedel och pengar.....	73
Bilagor.....	90
Friedrich Engels: Karl Marx. Till kritiken av den politiska ekonomin.....	90
Karl Marx: Brev om "Till kritiken av den politiska ekonomin"	95
Ur ett brev från Marx till Lasalle.....	95
Ur ett brev från Marx till Engels.	96
Ur ett brev från Marx till Lasalle.....	99
Ur ett brev från Marx till Engels.	100
Marx till Engels.	100
Ur ett brev från Marx till Weydemeyer.....	100

OBS: Allra sist i Arbetarkulturs upplaga av denna bok ingick en Inledning av Marx (från 1857). Den har publicerats separat (i övers. av S-E Liedmans). Se: [Inledning till kritiken av den politiska ekonomin](#)

Förord

Jag behandlar den borgerliga ekonomins system i följande ordning: *kapital, jordegendom, lönarbete, stat, utrikeshandel, världsmarknad*. Under de tre första rubrikerna analyserar jag de ekonomiska levnadsbetingelserna för de tre stora klasser, i vilka det moderna borgerliga samhället sönderfaller. Det inre sambandet mellan de andra tre rubrikerna är klart och tydligt. Första bokens första avdelning, som handlar om kapitalet, består av följande kapitel: 1. varan, 2. pengarna eller den enkla cirkulationen, 3. kapitalet i allmänhet. De två första kapitlen utgör innehållet i föreliggande häfte. Materialet i sin helhet ligger framför mig i form av monografier, som jag skrivit ner under vitt skilda tidsperioder, inte i avsikt att trycka dem utan för att själv komma till klarhet. Det fortsatta systematiska bearbetandet av dessa monografier enligt den angivna planen kommer att vara beroende av yttre omständigheter.

En allmän inledning, till vilken jag gjort ett utkast¹, utelämnar jag, emedan jag vid närmare eftertanke tycker det verka störande att föregripa slutsatser, som först måste bevisas, och emedan den läsare, som överhuvudtaget vill följa mig, måste besluta sig för att stiga från det enskilda till det allmänna. Däremot torde några antydningar om mina egna politisk-ekonomiska studiers förlopp här vara på sin plats.

Mitt specialstudium var juridik, som jag emellertid blott bedrev som underordnad disciplin vid sidan av filosofi och historia. Under åren 1842-43 kom jag som redaktör för "Rheinische Zeitung" för första gången i den kinkiga situationen att tvingas uttala mig om s.k. materiella intressen. Rhenska lantdagens debatter om vedstöld och parcellering av jordegendomen, den officiella polemik, som herr von Schaper, vid denna tid överpresident i Rhenprovinsen, öppnade mot "Rheinische Zeitung" om förhållandena bland Moselbönderna, slutligen debatter om frihandel och skyddstullar gav mig de första anledningarna att sysselsätta mig med ekonomiska frågor. Å andra sidan hade vid denna tid – då den goda viljan "att gå vidare" många gånger om uppvägrade sakkunskapen – ett svagt filosofiskt färgat eko av den franska socialismen och kommunismen gjort sig hörbart i "Rheinische Zeitung". Jag uttalade mig mot detta fuskande men tillstod på samma gång i en kontrovers med "Allgemeine Augsburger Zeitung" öppet, att de studier jag hittills bedrivit inte tillät mig att fälla något självständigt omdöme om innehållet i de franska riktningarna. Däremot utnyttjade jag begärligt den illusion, som "Rheinische Zeitungs" utgivare hyste, nämligen att genom en mindre bestämd hållning hos tidningen kunna upphäva den dödsdom som fällts över densamma, och drog mig tillbaka från den offentliga scenen till studerkammaren. Det första arbete jag tog itu med för att lösa de tvivel, som bestormade mig, var en kritisk revidering av den hegelska rättsfilosofin, ett arbete vars inledning publicerades i de år 1844 i Paris utgivna "Deutsch-Französische Jahrbücher". Min undersökning ledde mig fram till den slutsatsen, att rättsförhållandena liksom statsformerna varken kan förstås ur sig själva eller ur den s.k. allmänna utvecklingen av det mänskliga tänkandet, utan tvärtom har sin rot i de materiella levnadsförhållanden, som Hegel – efter mönster av engelsmännen och fransmännen på 1700-talet – i sin helhet sammanfattar under namnet "borgerligt samhälle"², men det borgerliga samhällets anatomi måste man söka i den politiska ekonomin. Det ingående studium av denna sistnämnda, som jag börjat i Paris, fortsatte jag i Bryssel, dit jag flyttat till följd av en utvisningsorder från herr Guizot. Det allmänna resultat, till vilket jag kommit och som, sedan jag en gång kommit fram till det, tjänade mig som ledtråd i mina studier, kan kort formuleras sålunda: I sitt livs samhällliga produktion träder människorna i bestämda, nödvändiga, av deras vilja oberoende förhållanden, produktionsförhållanden, som motsvarar en bestämd utvecklingsgrad av deras materiella

¹ Denna är publicerad separat [Inledning till kritiken av den politiska ekonomin](#) – Red.

² Det tyska ordet bürgerlich betyder både borgerlig och medborgerlig. – Red.

produktivkrafter. Summan av dessa produktionsförhållanden bildar samhällets ekonomiska struktur, den reella bas, på vilken en juridisk och politisk överbyggnad reser sig och vilken motsvaras av bestämda former av det samhälleliga medvetandet. Det materiella livets produktionsätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhälleliga vara som bestämmer deras medvetande. På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivkrafter i motsättning till de rådande produktionsförhållandena, eller, vad som bara är ett juridiskt uttryck för detta, med de egendomsförhållandena, inom vilka dessa produktivkrafter hittills rört sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas dessa förhållanden till fjättrar för desamma. Då inträder en period av social revolution. Med förändrandet av den ekonomiska grundvalen genomgår hela den oerhörda överbyggnaden en mer eller mindre snabb omvälvning. Då man betraktar sådana omvälvningar måste man ständigt skilja mellan den materiella omvälvningen i de ekonomiska produktionsbetingelserna, vilken kan naturvetenskapligt exakt konstateras, och de juridiska, politiska, religiösa, konstnärliga eller filosofiska, kort sagt ideologiska former, i vilka människorna blir medvetna om denna konflikt och utkämpar den. Lika litet som man bedömer en individ efter det, som han tänker om sig själv, lika litet kan man bedöma en sådan omvälvningsepok efter dess medvetande. Man måste tvärtom förklara detta medvetande ur det materiella livets motsägelser, ur den konflikt som råder mellan de samhälleliga produktivkrafterna och produktionsförhållandena. En samhällsformation går aldrig under, innan alla produktivkrafter utvecklats för vilka den har tillräckligt spelrum, och nya, högre produktionsförhållanden uppträder aldrig, förrän deras materiella existensbetingelser mognat i det gamla samhällets eget sköte. Därför ställer sig mänskligheten alltid blott sådana uppgifter, som den kan lösa, ty närmare betraktat skall det ständigt visa sig, att själva uppgiften endast uppkommer, där de materiella betingelserna för dess lösande redan är förhanden eller åtminstone befinner sig i processen av sitt vardande. I stora drag kan asiatiskt, antikt, feodalt och modernt borgerligt produktionsätt betecknas som progressiva epoker av den ekonomiska samhällsformationen. De borgerliga produktionsförhållandena är den samhälleliga produktionsprocessens sista antagonistiska form, antagonistisk inte i betydelsen av individuell antagonism utan en antagonism, som uppkommer ur individernas samhälleliga levnadsbetingelser, men de produktivkrafter, som utvecklas i det borgerliga samhällets sköte, skapar samtidigt de materiella betingelserna för lösandet av denna antagonism. Med denna samhällsformation slutar därför det mänskliga samhällets förhistoria.

Friedrich Engels – med vilken jag, sedan han publicerat sin geniala skiss³ till kritik av de ekonomiska kategorierna (i ”Deutsch-Französische Jahrbücher”), underhållit ett ständigt skriftligt tankeutbyte – hade på en annan väg (jämför hans ”Den arbetande klassens läge i England”) kommit till samma resultat som jag, och då han våren 1845 likaledes slog sig ner i Bryssel, beslöt vi att gemensamt utarbeta våra åsikter, som stod i motsättning till den tyska filosofins ideologiska åsikter, vilket faktiskt innebar att göra upp räkningen med vårt gamla filosofiska samvete. Föresatsen sattes i verket i form av en kritik av den efterhegelska filosofin. Manuskriptet, två digra oktavband, hade för länge sedan anlänt till sin förlagsort i Westfalen, då vi fick underrättelsen om att ändrade omständigheter omöjliggjorde tryckningen. Vi överlämnade manuskriptet åt rättornas gnagande kritik och det desto hellre som vi nått vårt viktigaste syfte – att reda ut begreppen för oss själva. Av de spridda arbeten, i vilka vi vid denna tid i ett eller annat avseende framlade våra åsikter för allmänheten, nämner jag endast det av Engels och mig gemensamt författade ”Kommunistiska partiets manifest” och en av mig publicerad ”Discours sur le libre échange”.⁴ De avgörande punkterna i vår

³ Syftar på Engels' ”Utkast till en kritik av nationalekonomin” (1844).

⁴ Tal i frihandelsfrågan, hållet den 9 januari 1848 i Demokratiska föreningen i Bryssel. – *Red.*

uppfattning antyddes för första gången i vetenskaplig form, om också blott polemiskt, i min 1847 utgivna och mot Proudhon riktade skrift: "Misère de la Philosophie etc.". En på tyska skriven avhandling om "Lönarbetet", i vilken jag sammanfattade de föredrag jag hållit över detta ämne i Tyska arbetarföreningen i Bryssel, stoppades under tryckningen på grund av Februarirevolutionen och min utvisning ur Belgien, som blev följden därav.

Utgivandet av "Neue Rheinische Zeitung" 1848 och 1849 och de senare följande händelserna avbröt mina ekonomiska studier, som kunde återupptagas först år 1850 i London. Det oerhörda material till den politiska ekonomins historia, som finns samlat i British Museum, den gynnsamma utgångspunkt, som London erbjuder om man vill studera det borgerliga samhället, slutligen det nya utvecklingsstadium, i vilket detta borgerliga samhälle tycktes inträda med upptäckten av Kaliforniens och Australiens guld, förmådde mig att börja om på nytt ända från början och kritiskt arbeta mig igenom det nya materialet. Dessa studier ledde delvis av sig själv till skenbart mycket avlägsna discipliner, i vilka jag för längre eller kortare tid måste fördjupa mig. Men framförallt minskades den tid som stod mig till buds genom den bjudande nödvändigheten att förtjäna till uppehållet. Mitt nu åttaåriga medarbetarskap i den första engelsk-amerikanska tidningen, "New York Tribune", gjorde det nödvändigt att i hög grad splittra studierna, eftersom jag endast i undantagsfall sysslade med att skriva egentliga tidningskorrespondenser. Emellertid utgjorde artiklar om märkliga ekonomiska händelser i England och på kontinenten en så betydande del av mina bidrag, att jag var tvungen att sätta mig in i praktiska detaljer, som ligger utanför området för den politiska ekonomin som vetenskap.

Denna antydning om hur mina studier på den politiska ekonomins område bedrivits skall endast bevisa, att mina åsikter, hur man än må bedöma dem och hur föga de än överensstämmer med de härskande klassernas egoistiska fördomar, är resultatet av samvetsgranna och mångåriga forskningar. Vid ingången till vetenskapen, liksom vid ingången till helvetet måste emellertid det kravet ställas:

Qui si convien lasciare ogni sospetto
Ogni viltà convien che qui sia morta.

[Här måste varje feighet överges,
varje feighet rivas upp med roten.]

London i januari 1859.
Karl Marx.

Avdelning I. Kapitalet i allmänhet

FÖRSTA KAPITLET. Varan

Vid första anblicken förefaller den borgerliga rikedom som en oerhörd samling varor, den enskilda varan som dess elementära existens. Men varje vara framträder under den dubbla synpunkten av *bruksvärde* och *bytesvärde*.¹

Varan är framför allt, enligt de engelska ekonomernas uttryckssätt, ”någon sak, som är nödvändig, nyttig eller angenäm för livet”, föremål för mänskliga behov, livsmedel i ordets vidsträcktaste betydelse. Denna varans existens som bruksvärde och dess naturliga påtagliga existens sammanfaller. Vete, exempelvis, är ett särskilt bruksvärde till skillnad från bruksvärdena bomull, glas, papper o.s.v. Bruksvärdet har endast värde för konsumtionen och förverkligas endast i konsumtionsprocessen. Samma bruksvärde kan användas olika. Summan av den nytta det kan göra vid användandet sammanfattas emellertid i dess existens som ting med bestämda egenskaper. Bruksvärdet är dessutom inte bara kvalitativt utan också kvantitativt bestämt. I enlighet med deras naturliga säregenhet har olika bruksvärden olika mått, exempelvis skäppa vete, bok papper, aln linneväv o.s.v.

Vilken rikedomens samhällseliga form än må vara, så utgör bruksvärden ständigt dess innehåll, vilket närmast är likgiltigt för denna form. Man känner inte på vetets smak, vem som odlat det, en rysk livegen, en fransk parcellbonde eller en engelsk kapitalist. Ehuru bruksvärdet är föremål för samhällseliga behov och därför befinner sig i ett samhällseligt sammanhang, ger det dock inte uttryck åt något samhällseligt produktionsförhållande. En given vara som bruksvärde är t.ex. en diamant. På diamanten kan man inte se, att den är vara. Var den än tjänar som bruksvärde, estetiskt eller tekniskt, på kurtisanens bröst eller i glassliparens hand, är den diamant och inte vara. Att vara bruksvärde förefaller som en nödvändig förutsättning för varan, men att vara vara förefaller som en likgiltig bestämning för bruksvärdet. Bruksvärdet i denna sin likgiltighet för den ekonomiska formbestämningen, d.v.s. bruksvärdet som bruksvärde, ligger utanför det område, som den politiska ekonomin tar i betraktande.² Det faller blott inom detta område i det fall, då det självt är formbestämning. Omedelbart är det den materiella basis, på vilken ett bestämt ekonomiskt förhållande kommer till uttryck – *bytesvärdet*.

Bytesvärdet uppträder framför allt som *kvantitativt förhållande*, i vilket bruksvärden är utbytbara mot varandra. I ett sådant förhållande bildar de en och samma bytesstorhet. Sålunda kan 1 band Propertius och 8 uns snus ha samma bytesvärde, trots det fullständigt olika bruksvärdet hos tobak och elegier. Som bytesvärde är ett bruksvärde precis lika mycket värt som ett annat, om de endast tagits i riktig proportion. Bytesvärdet hos ett palats kan uttryckas i ett bestämt antal skokrämsburkar. Londons skokrämsfabrikanter har omvänt uttryckt sina multiplicerade burkars bytesvärde i palats. Alldeles likgiltiga alltså för sitt naturliga existenssätt och utan hänsyn till den specifika naturen hos de behov, för vilka de är bruksvärden,

¹ *Aristoteles*: ”De Republica”, bok I, kap. 9 (edit. I. Bekkeri, Oxonii 1837 [Opera. Bd. X, s. 13 följ.]) ”Ty tvåfaldigt är bruket av varje nyttighet ... Det ena är eget för tinget som sådant, det andra inte, såsom fallet är med en sandal: att tjäna som fotbeklädnad och att vara utbytbar. Båda är bruksvärden hos sandalen, ty också den som byter ut sandalen mot det som han saknar, exempelvis föda, använder sandalen. Men inte på det naturliga sättet att använda den. Ty den är inte till för utbytets skull. Detsamma är förhållandet också med de andra nyttigheterna.”

² Detta är grunden till att tyska kompilatorer con amore [med förkärlek] avhandlar det under namnet ”nyttighet” fixerade bruksvärdet. Se exempelvis *L. Stein*: ”System der Staatswissenschaft”, avsnittet om ”nyttigheterna”. Upplysningar om ”nyttigheter” måste man söka i ”Anvisningar i varukunskap”.

täcker varor varandra i bestämda kvantiteter, ersätter varandra i utbytet, gäller som ekvivalenter och utgör sålunda, trots sitt brokiga yttre, en och samma enhet.

Bruksvärdena är omedelbara livsförnödenheter. Men å andra sidan är dessa livsförnödenheter själva produkter av det samhällliga livet, resultat av utgiven mänsklig livskraft, *förkroppsligat arbete*. Som materialisering av det samhällliga arbetet är alla varor kristalliseringar av samma enhet. Vi skall nu granska den bestämda karaktären hos denna enhet. D.v.s. hos det arbete som uppträder i bytesvärdet.

Låt oss antaga, att 1 uns guld, 1 ton järn, 1 quarter vete och 20 alnar siden är lika stora bytesvärden. Som sådana ekvivalenter, i vilka den kvalitativa skillnaden mellan deras bruksvärden försvunnit, utgör de lika volymer av samma arbete. Det arbete som likmässigt förkroppsligats i dem, måste själv vara likformigt, enkelt arbete utan åtskillnad, för vilket det är lika likgiltigt om det uppträder i guld, järn, vete, siden, som det är för syret om det förekommer i järnets rost, i atmosfären, i druvans saft eller i människans blod. Men att gräva guld, utvinna järn ur gruvan, odla vete och väva siden är kvalitativt från varandra skilda arter av arbete. Det som sakligt uppträder som bruksvärdenas olikhet, uppträder faktiskt i processen som olikhet i den verksamhet, som frambringar bruksvärdena. I och med att det bytesvärdesättande arbetet är likgiltigt för bruksvärdenas speciella material är det också likgiltigt för själva arbetets speciella form. De olika bruksvärdena är vidare produkter av olika individers verksamhet, alltså resultat av individuellt olika arbeten. Som bytesvärden utgör de emellertid likartat arbete utan åtskillnad, d.v.s. arbete i vilket de arbetandes individualitet utplånats. Bytesvärdesättande arbete är därför *abstrakt, allmänt* arbete.

Om 1 uns guld, 1 ton järn, 1 quarter vete och 20 alnar siden är lika stora bytesvärden eller ekvivalenter, så är 1 uns guld, 1/2 ton järn, 3 bushel vete och 5 alnar siden bytesvärden av fullständigt olika storlek, och denna kvantitativa skillnad är den enda skillnad, vilken de såsom bytesvärden överhuvudtaget kan ha. Som bytesvärden av olika storlek utgör de ett mer eller mindre, större eller mindre kvantiteter av detta enkla, likformiga, abstrakt allmänna arbete, som bildar bytesvärdets substans. Man frågar sig: hur skall man mäta dessa kvantiteter? Eller man frågar sig snarare: vilken är den kvantitativa existensen av själva detta arbete, då de kvantitativa skillnaderna mellan varorna som bytesvärden blott är de kvantitativa skillnaderna mellan det i dem förkroppsligade arbetet. Liksom rörelsens kvantitativa existens är tiden, så är arbetets kvantitativa existens *arbetstiden*. Skillnaden i själva arbetets varaktighet är den enda skillnad, som det kan ha, om man förutsätter dess kvalitet som given. Som arbetstid får arbetet sin måttstock av de naturliga tidsmått, timme, dag, vecka o.s.v. Arbetstiden är arbetets levande existens, likgiltig med avseende på dess form, dess innehåll, dess individualitet. Den är dess levande existens i egenskap av kvantitativ existens och samtidigt det immanenta måttet för denna existens. Den i varornas bruksvärden förkroppsligade arbetstiden är den substans, som gör dem till bytesvärden och därmed till varor, likaväl som den mäter deras bestämda värdestorlek. De motsvarande kvantiteter av olika bruksvärden, i vilka samma arbetstid förkroppsligas, är ekvivalenter, eller alla bruksvärden är ekvivalenter i de proportioner, i vilka de innehåller samma arbetstid inarbetad, förkroppsligad. Som bytesvärde är alla varor blott bestämda mått av *kristalliserad arbetstid*.

För att man skall förstå bestämmandet av bytesvärdet genom arbetstiden måste man hålla fast vid följande huvudpunkter: Arbetets reducering till enkelt, så att säga kvalitetslöst arbete; det specifika sätt, på vilket det bytesvärdesättande, alltså varor producerande arbetet är *samhälleligt arbete*; slutligen skillnaden mellan arbetet, såvida det resulterar i bruksvärden, och arbetet, såvida det resulterar i bytesvärden.

För att man skall kunna mäta varornas bytesvärden genom den arbetstid de innehåller, måste de olika arbetena själva reduceras till oskiljbart, likformigt, enkelt arbete, kort sagt till arbete, som är kvalitativt likartat och som därför endast skiljer sig i kvantitativt avseende.

Denna reducering förefaller som en abstraktion, men det är en abstraktion, som dagligen äger rum i den samhällseliga produktionsprocessen. Att upplösa alla varor i arbetstid är inte någon större abstraktion, men samtidigt inte någon mindre reell, än att upplösa alla organiska kroppar i luft. Det arbete, som sålunda mätts genom tiden, uppträder i själva verket inte som arbete av olika subjekt, utan de olika arbetande individerna uppträder tvärtom som blotta organ för arbetet. Annorlunda uttryckt skulle arbetet, sådant det framträder i bytesvärden, kunna kallas *allmänt mänskligt arbete*. Denna abstraktion av det allmänt mänskliga arbetet *existerar* i det genomsnittsarbete, som varje genomsnittsindivid i ett givet samhälle kan utföra, ett bestämt produktivt förbrukande av mänskliga muskler, nerver, hjärna o.s.v. Det är *enkelt* arbete,³ till vilket varje genomsnittsindivid kan läras upp och som han måste utföra i den ena eller andra formen. Själva karaktären av detta genomsnittsarbete är olika i olika länder och under olika kulturrepoker, men uppträder som givet i varje existerande samhälle. Det enkla arbetet utgör den övervägande största delen av allt arbete i det borgerliga samhället, vilket man kan övertyga sig om i varje statistik. Om A under 6 timmar producerar järn och under 6 timmar linneväv, och B likaledes under 6 timmar producerar järn och under 6 timmar linneväv, eller om A under 12 timmar producerar järn och B under 12 timmar producerar linneväv, så är det klart att detta endast är en olika användning av en och *samma* arbetstid. Men hur är det med det komplicerade arbetet, som höjer sig över genomsnittsnivån såsom arbete som kräver större anspänning och har större specifik vikt? Arbete av detta slag sönderfaller i sammansatt enkelt arbete, enkelt arbete i högre potens, så att t.ex. en komplicerad arbetsdag är lika med tre enkla arbetsdagar. De lagar, som reglerar denna reducering, behöver ännu inte behandlas. Men att reduceringen äger rum är klart: ty som bytesvärde är produkten av det mest komplicerade arbetet i en bestämd proportion ekvivalent för det enkla genomsnittsarbetets produkt, alltså likställd med en bestämd kvantitet av detta enkla arbete.

Bestämmandet av bytesvärdet genom arbetstiden förutsätter vidare, att i en bestämd vara, t.ex. ett ton järn förkroppsligats *lika mycket* arbete, likgiltigt om A eller B utfört arbetet, eller att olika individer använder lika stor arbetstid för att producera samma, kvalitativt och kvantitativt bestämda bruksvärde. Med andra ord, det förutsätter, att den arbetstid en vara innehåller är den för dess produktion *nödvändiga* arbetstiden, d.v.s. den arbetstid som kräves för att under givna allmänna produktionsbetingelser producera ett nytt exemplar av samma vara.

Betingelserna för det bytesvärdesättande arbetet, sådana de framgår ur analysen av bytesvärdet, är *samhälleliga bestämningar* för arbetet eller bestämningar för *samhälleligt arbete*, men samhällseligt inte utan vidare, utan på ett särskilt sätt. Det är en specifik art av samhällselighet. Framför allt är arbetets oskiljbara enkelhet en *likhet* i olika individers arbeten, deras arbetens ömsesidiga förhållande till varandra blir lika, nämligen genom faktisk reducering av alla arbeten till likartat arbete. Varje individs arbete – i den mån det uppträder i form av bytesvärden – har denna samhällseliga likhetskaraktär, och det uppträder i form av bytesvärde blott i den mån det förhåller sig till alla andra individers arbete såsom till lika.

Vidare uppträder i bytesvärdet den enskilda individens arbetstid omedelbart som *allmän arbetstid* och denna det isolerade arbetets *allmänna karaktär* som detsammes *samhälleliga karaktär*. Arbetstiden som uppträder i bytesvärdet är den enskildes arbetstid, men den enskildes utan åtskillnad från någon annan enskild; den är alla enskildas arbetstid, såvida de utför ett lika arbete, och därav följer att den arbetstid, som den ena behöver för att producera en bestämd vara, är den *nödvändiga* arbetstid, som varje annan skulle använda för att producera

³ ”Unskilled labour” [okvalificerat arbete] kallar de engelska ekonomerna det.

samma vara. Den är den enskildes arbetstid, *hans* arbetstid, men blott som för alla gemensam arbetstid, för vilken det därför är likgiltigt, *vilken* enskilds arbetstid den är. Som allmän arbetstid framträder den i en allmän produkt, en *allmän ekvivalent*, en bestämd kvantitet förkroppsligad arbetstid; för denna produkt är det likgiltigt vilken bestämd form det bruksvärde har, vari den omedelbart uppträder som den enskildes produkt, och den kan godtyckligt överföras till varje annan form av bruksvärde, vari den uppträder som produkt av varje annan enskild. *Samhällelig* storhet är den blott såsom sådan *allmän* storhet. För att den enskildes arbete skall resultera i bytesvärde, måste det resultera i en *allmän ekvivalent*, d.v.s. genom att den enskildes arbetstid yttrar sig som allmän arbetstid eller att den allmänna arbetstiden yttrar sig som den enskildes. Det är som om de olika individerna skulle ha slagit ihop sin arbetstid och låtit olika kvantiteter av den arbetstid, över vilken de gemensamt förfogar, framtråda i form av olika bruksvärden. Den enskildes arbetstid är sålunda faktiskt den arbetstid, som samhället behöver för att framställa ett bestämt bruksvärde, d.v.s. för att tillfredsställa ett visst behov. Men det här är bara fråga om den specifika form, i vilken arbetet får samhällelig karaktär. En bestämd del av spinnarens arbetstid förkroppsligas t.ex. i 100 pund linnegarn. 100 alnar linneväv, vävarens produkt, skall representera samma kvantitet arbetstid. I den mån dessa båda produkter representerar lika stora kvantiteter allmän arbetstid och därför är ekvivalenter för *varje* bruksvärde, som innehåller lika mycket arbetstid, är de ekvivalenter till varandra. Endast därigenom att spinnarens arbetstid och vävarens arbetstid uppträder som allmän arbetstid, deras produkter därför som allmänna ekvivalenter, blir här vävarens arbete till arbete för spinnaren och spinnarens arbete till arbete för vävaren, den enas arbete för den andras arbete, d.v.s. förverkligas deras arbetens samhällelige existens för båda. I den lantligt-patriarkaliska industrien däremot, där spinnare och vävare levde under samma tak, den kvinnliga delen av familjen spann, den manliga vävde, låt oss säga för familjens eget behov, var garn och linneväv *samhälleliga* produkter, spinnandet och vävandet *samhälleliga* arbeten inom familjens gränser. Deras samhällelige karaktär bestod emellertid inte däri, att garn som allmän ekvivalent utbyttes mot linneväv som allmän ekvivalent eller båda mot varandra som likvärdiga och lika gällande uttryck för samma allmänna arbetstid. Snarare var det familjesambandet med dess naturligt uppkomna arbetsdelning, som tryckte sin säregna samhällelige stämpel på arbetsprodukten. Eller låt oss ta medeltidens dagsverksarbeten och naturaprestationer. De enskildas bestämda arbeten i deras naturaform, det säregna, inte det allmänna i arbetet bildar här det samhällelige bandet. Eller låt oss till slut ta det *gemensamma* arbetet i dess ursprungliga form, sådant vi möter det hos alla kulturfolk i början av deras historia.⁴ Här förmedlas tydligen inte arbetets samhällelige karaktär därigenom, att den enskildes arbete antar det allmännas abstrakta form eller dess produkt formen av en allmän ekvivalent. Det är denna samfundsordning – vilken utgör förutsättning för produktionen – som förhindrar den enskildes arbete att vara privatarbete och hans produkt att vara privatprodukt och tvärtom låter det enskilda arbetet omedelbart uppträda som funktion av ett led i samhällsorganismen. Arbetet, som framträder i bytesvärdet, är förutsatt som den isolerade enskildes arbete. Samhälleligt blir det därigenom, att det antar formen av sin direkta motsats, formen av det abstrakt allmänna.

Karaktäristiskt för det bytesvärdesättande arbetet är slutligen, att personernas samhällelige förhållande framträder liksom bakvänt, nämligen som samhälleligt förhållande mellan ting. Blott i den mån det ena bruksvärdet hänför sig till det andra som bytesvärde, hänför sig de

⁴ Det är en löjlig fördom, som funnit spridning under sista tiden, att den *ursprungliga* gemensamhetsegendomens form skulle vara en specifikt slavisk eller rent av uteslutande rysk form. Den är den urform, som vi kan påvisa hos romare, germaner, kelter, men av vilken man fortfarande finner en hel provkarta med rikhaltiga prover hos indierna, om också delvis endast som stympade kvarlevor. Ett noggrannare studium av de asiatiska, speciellt de indiska formerna av gemensamhetsegendom skulle visa, hur ur de olika formerna av den ursprungliga gemensamhetsegendomen framgår olika former av dennas upplösning. Sålunda låter t.ex. de olika originaltyperna av romersk och germansk privategendom härleda sig ur olika former av indisk samegendom.

olika personernas arbete till varandra som lika och allmänt. Om det därför är riktigt att säga, att bytesvärdet är ett förhållande mellan personer,⁵ så måste man emellertid tillägga: ett under sakligt hölje dolt förhållande. Liksom ett pund järn och ett pund guld trots sina olika fysiska och kemiska egenskaper utgör *samma* tyngdkvantitet, så utgör två bruksvärden av varor, som innehåller samma arbetstid, *samma bytesvärde*. Bytesvärdet uppträder sålunda som samhällelig bestämning hos bruksvärdena, som en bestämning, vilken tillkommer dem som ting, och tack vare vilken de i utbytesprocessen ersätter varandra i bestämda kvantitativa förhållanden, bildar ekvivalenter, alldeles så som enkla kemiska ämnen förenar sig i bestämda kvantitativa förhållanden och bildar kemiska ekvivalenter. Det är bara vanan från dagliga livet, som kommer det att förefalla trivialt, självklart, att ett samhälleligt produktionsförhållande antar formen av ett föremål, så att förhållandet mellan personerna i deras arbete tvärtom framträder som ett förhållande, i vilket tingen befinner sig till varandra och till personerna. I varan är denna mystifikation ännu mycket enkel. Alla föreställer sig mer eller mindre dunkelt, att varornas förhållanden som bytesvärden tvärtom är personernas förhållande till deras ömsesidiga produktiva verksamhet. I högre produktionsförhållanden försvinner detta sken av enkelhet. Alla monetärsystemets illusioner kommer därav att man inte ser, att penningen framställer ett samhälleligt produktionsförhållande, utan betraktar den i formen av ett naturligt ting med bestämda egenskaper. De moderna ekonomerna, som nedlåtande grinar åt monetärsystemets illusioner, förråder samma illusion, så snart de behandlar högre ekonomiska kategorier, t.ex. kapitalet. Denna illusion kommer hos dem till uttryck i naiv förvåning, så snart något, som de just trodde sig ha ett grepp om som ting, uppträder som samhälleligt förhållande, och sedan återigen det, som de knappt hunnit fixera som samhälleligt förhållande, driver gäck med dem som ting.

Då varornas bytesvärde faktiskt inte är något annat än de individuella arbetenas förhållande till varandra som lika och allmänna, inte är något annat än ett kroppsligt uttryck för en specifik samhällelig arbetsform, är det tautologi att säga, att arbetet skulle vara den *enda* källan till bytesvärdet och därmed till rikedom, i den mån den består av bytesvärden. Samma tautologi är påståendet, att naturstoffet som sådant inte innehåller något bytesvärde,⁶ emedan det inte innehåller något arbete, och att bytesvärdet som sådant inte innehåller något naturstoff. Men då William Petty kallar ”arbetet rikedomens fader och jorden dess moder”, eller biskop Berkeley frågar, ”huruvida inte de fyra elementen och människans arbete bland dem är den verkliga källan till rikedom”,⁷ eller då amerikanen Th. Cooper populärt klagar: ”Tag bort från en kaka bröd det arbete, som nedlagts på densamma, bagarens, mjölnarens, arrendatorns arbete o.s.v., och vad blir kvar? Ett par gräskorn, vilt växande och onyttiga för varje mänsklig användning”⁸ – så är det i alla dessa åskådningar inte fråga om det abstrakta arbetet såsom källa till bytesvärdet, utan om det konkreta arbetet som källa till materiell rikedom, kort sagt om arbetet i den mån det frambringar bruksvärden. I det varans bruksvärde förutsättes, förutsättes den särskilda nyttigheten, den bestämda ändamålsenligheten hos det på densamma förbrukade arbetet, men därmed är från varans ståndpunkt samtidigt all hänsyn till arbetet som nyttigt arbete uttömd. I brödet som bruksvärde intresserar oss dess egenskaper

⁵ ”La Ricchezza è una ragione tra due persone”. [Rikedom är ett förhållande mellan två personer.] *Galiani: ”Della Moneta”*, s. 221. I band III av Custodis samling ”Scrittori classici Italiani di Economica Politica, Parte Moderna.” Milano 1803.

⁶ ”I sitt naturtillstånd är stoffet ständigt blottat på värde.” *Mac Culloch: ”Discours sur l'origine de l'économie politique etc.”* Övers. av Prévost. Genève 1825. S. 57. Man ser, hur högt till och med en MacCulloch står över tyska ”tänkarens” fetischism, vilka förklarar ”stoffet” och ytterligare ett halvt dussin andra allotria vara värdets element. Jämför t.ex. *L. Stein: ”System der Staatswissenschaft”*, bd I, s. 110 (195).

⁷ *Berkeley: ”The Querist”*. London 1750. (s. 1) ”Whether the four elements, and man's labour therein, be not the true source of wealth?”

⁸ *Th. Cooper: ”Lectures on the Elements of Political Economy.”* London 1831 (Columbia 1820), s. 99.

som livsmedel men ingalunda arrendatorns, mjölnarens, bagarens o.s.v. arbete. Om tack vare en uppfinning av något slag 19/20 av dessa arbeten bortföll, skulle kakan göra samma tjänst som förut. Om den föll ner färdig från himlen, skulle den inte förlora en atom av sitt bruksvärde. Under det att det bytesvärdesättande arbetet förverkligas i likheten mellan varorna som allmänna ekvivalenter, förverkligas arbetet som ändamålsenlig produktiv verksamhet i den oändliga mångfalden av deras bruksvärden. Under det att det bytesvärdesättande arbetet är *abstrakt allmänt* och *lika* arbete, är det bruksvärdesättande arbetet konkret och särskilt arbete, som alltefter form och stoff delar upp sig i oändligt olika arbetssätt.

Med avseende på arbetet, i den mån det frambringar bytesvärden, är det felaktigt att säga, att det är *enda* källan till den rikedom det frambringar, nämligen den materiella. Då arbetet är verksamheten att göra det materiella ägnat för det ena eller andra syftet, behöver det materien som förutsättning. I olika bruksvärden är proportionen mellan arbete och naturstoff mycket olika, men ständigt innehåller bruksvärdet ett naturligt substrat. Som ändamålsenlig verksamhet att tillägna sig naturelementen i ena eller andra formen är arbetet den naturliga betingelsen för den mänskliga existensen, en av alla sociala former oberoende betingelse för ämnes-sättningen mellan människa och natur. Bytesvärdesättande arbete är däremot en specifikt samhällsform för arbetet. Skrädderiarbete t.ex., i sin materiella bestämdhet som särskild produktiv verksamhet, producerar rocken, men inte rockens bytesvärde. Det sistnämnda producerar det inte som skrädderiarbete utan som abstrakt allmänt arbete, och detta tillhör ett samhällssammanhang, som skräddaren inte har tråcklat ihop. I den antika hemindustrin producerade sålunda kvinnorna dräkten utan att producera dräktens bytesvärde. Arbetet som en källa till materiell rikedom var lika bekant för lagstiftaren Moses som för tulltjänstemannen Adam Smith.⁹

Låt oss nu litet närmare betrakta några bestämmingar, som följer av bytesvärdets reducerande till arbetstid.

I sin egenskap av bruksvärde verkar varan som orsak. Vete t.ex. verkar som livsmedel. En maskin ersätter arbete i bestämda proportioner. Denna varans verkan, genom vilken den endast är bruksvärde, konsumtionsartikel, kan kallas dess tjänst, den tjänst den fullgör som bruksvärde. Som bytesvärde däremot betraktas varan alltid endast från resultatets synpunkt. Det är inte fråga om den tjänst, den själv fullgör, utan om den tjänst¹⁰, som den själv kommit i åtnjutande av, då den producerades. Sålunda bestämmes exempelvis en maskins bytesvärde inte genom det kvantum arbetstid, som ersättes av densamma, utan genom det kvantum arbetstid, som nedlagts på maskinen och alltså kräves för att producera en ny maskin av samma slag.

Om därför den arbetskvantitet, som kräves för att producera varor, skulle vara konstant, så skulle deras bytesvärde vara oföränderligt. Men produktionens lätthet eller svårighet växlar ständigt. Om arbetets produktivkraft växer, så producerar det samma bruksvärde på kortare tid. Om arbetets produktivkraft sjunker, så behöves mera tid för att producera samma bruksvärde. Storleken av den arbetstid, som en vara innehåller, alltså dess bytesvärde, varierar därför, stiger eller sjunker i omvänt förhållande till arbetets ökade eller minskade produktivkraft. Arbetets produktivkraft, som i manufakturindustrin användes i på förhand fastställd grad, är i jordbruket och den extraktiva industrin samtidigt beroende av okontrollerbara natur-

⁹ F. List, som aldrig kunde begripa – ty att begripa var något som över huvud taget låg hans ensidigt praktiska förstånd fjärran – skillnaden mellan arbetet, i den mån det hjälper till att skapa något nyttigt, ett bruksvärde, och arbetet, i den mån det skapar en bestämd samhällsform av rikedom, bytesvärdet, betraktade därför de moderna engelska ekonomerna som blotta plagiatorer av Moses från Egypten.

¹⁰ Man förstår, vilken ”tjänst” kategorin ”tjänst” [service] måste göra en viss sorts ekonomer såsom J. B. Say och F. Bastiat, vars resonerande visdom, som redan Malthus riktigt anmärkte, överallt abstraherar från de ekonomiska förhållandenas specifika formbestämdhet.

förhållanden. *Ett och samma* arbete kommer att ge en större eller mindre avkastning av olika metaller, alltefter hur relativt sparsamt eller rikligt dessa metaller förekommer i jordskorpan. *Ett och samma* arbete kan under ett gott år förkroppsligas i 2 bushel vete, under ett dåligt kan hända i 1 bushel. Sällsynthet eller överflöd såsom naturbetingelser förefaller här att bestämma varornas bytesvärde, emedan de bestämmer den med naturbetingelserna förbundna produktivkraften hos särskilt reellt arbete.

Olika bruksvärden innehåller i olika volymer samma arbetstid eller samma bytesvärde. I ju mindre volym av sitt bruksvärde, jämfört med de andra bruksvärdena, en vara innehåller ett bestämt kvantum arbetstid, desto större är dess *specifika bytesvärde*. Om vi finner, att under olika, vitt från varandra skilda kulturrepoker vissa bruksvärden sinsemellan bildar en rad specifika bytesvärden, vilka bevarar, om också inte exakt samma numerära relation, så dock det allmänna förhållandet av inbördes över- och underordning, såsom t.ex. guld, silver, koppar, järn, eller vete, råg, korn, havre – så följer därav blott, att den fortskridande utvecklingen av de samhällseliga produktivkrafterna likmässigt eller i det närmaste likmässigt inverkar på den arbetstid, som kräves för att producera dessa olika varor.

En varas bytesvärde kommer inte till synes i dess eget bruksvärde. Som förkroppsligande av den allmänna samhällseliga arbetstiden befinner sig dock en varas bruksvärde i ett visst förhållande till andra varors bruksvärden. Den ena varans bytesvärde manifesterar sig sålunda i de andra varornas bruksvärden. Ekvivalent är i själva verket en varas bytesvärde uttryckt i någon annan varas bruksvärde. Om jag t.ex. säger, att en aln linneväv är värd två pund kaffe, så har linnevävens bytesvärde uttryckts i bruksvärdet kaffe, nämligen i en bestämd kvantitet av detta bruksvärde. Om denna proportion är given, kan jag uttrycka värdet av varje kvantitet linneväv i kaffe. Det är klart att en varas, t.ex. linnevävens bytesvärde inte är uttömt med den proportion, i vilken en annan särskild vara, t.ex. kaffe, bildar dess ekvivalent. Den kvantitet allmän arbetstid, som alnen linneväv förkroppsligar, är samtidigt förverkligad i oändligt olika volymer av bruksvärden av alla andra varor. I den proportion, i vilken varje annan varas bruksvärde utgör en lika stor mängd arbetstid, bildar det en ekvivalent för alnen linneväv. Uttömmade uttryckes därför *denna enskilda varas* bytesvärde blott i de oändligt många ekvationer, i vilka alla andra varors bruksvärden bildar dess ekvivalent. Blott i summan av dessa ekvationer eller i totaliteten av de olika proportioner, i vilka en vara är utbytbar mot varje annan vara, är den uttömmade uttryckt som *allmän ekvivalent*. T.ex. raden ekvationer:

- 1 aln linneväv=1/2 pund te,
- 1 aln linneväv=2 pund kaffe,
- 1 aln linneväv=8 pund bröd,
- 1 aln linneväv=6 alnar kattun,

kan framställas som

$$1 \text{ aln linneväv} = 1/8 \text{ pund te} + 1/2 \text{ pund kaffe} + 2 \text{ pund bröd} + 1\frac{1}{2} \text{ aln kattun.}$$

Om vi alltså hade hela summan av ekvationer framför oss, i vilka värdet av en aln linneväv uttömmade kan uttryckas, skulle vi kunna uttrycka dess bytesvärde i formen av en serie. I själva verket är denna serie oändlig, då kretsen av varor aldrig är definitivt avslutad, utan ständigt utvidgas. Men om sålunda en vara mäter sitt bytesvärde med tillhjälp av alla andra varors bruksvärden, så mätes omvänt alla andra varors bytesvärden med bruksvärdet hos denna enda vara, som mäter sig med tillhjälp av dem.¹¹ Om bytesvärden för 1 aln linneväv uttryckes i ½ pund te eller 2 pund kaffe eller 6 alnar kattun eller 8 pund bröd o.s.v., så följer därav att kaffe, te, kattun, bröd o.s.v. sinsemellan är lika i den proportion, i vilken de är lika

¹¹ "Det är också en egendomlighet för måttet att ha ett sådant förhållande till det mätta tinget, att det mätta på något sätt blir måttet för det mätande." *Montanari*: "Della Moneta", s. 48 i Custodis samling, bd III. Parte Antica.

ett tredje, linneväven, att alltså linneväven tjänar som gemensamt mått för deras bytesvärden. Som förkroppsligad allmän arbetstid, d.v.s. som bestämt kvantum allmän arbetstid, uttrycker varje vara sitt bytesvärde i tur och ordning i bestämda kvantiteter av alla andra varors bruksvärden, och alla andra varors bytesvärden mätes omvänt med denna enda uteslutande varas bruksvärde. Men som bytesvärde är varje vara såväl denna enda uteslutande vara, vilken tjänar som gemensamt mått för alla andra varors bytesvärden, som den å andra sidan endast är en av de många varor, i vars totalkrets varje annan vara omedelbart uttrycker sitt bytesvärde.

En varas *värdestorlek* är inte beroende av om det utom den existerar litet eller mycket varor av annat slag. Däremot är den beroende av den rikare eller mera begränsade mångfalden av andra varor, om raden av ekvationer, vari dess bytesvärde förverkligas, är större eller mindre. Raden av ekvationer, vari t.ex. kaffets värde uttryckes, uttrycker sfären för dess utbytbarhet, de gränser inom vilka det funktionerar som bytesvärde. Mot en varas bytesvärde som förkroppsligande av den allmänna samhällsliga arbetstiden svarar uttrycket för dess ekvivalens i oändligt skiftande bruksvärden.

Vi har sett, att en varas bytesvärde växlar med kvantiteten av den arbetstid, som den omedelbart innehåller. Dess realiserade, d.v.s. i andra varors bruksvärden uttryckta bytesvärde måste likaledes vara beroende av det förhållande, i vilket den arbetstid varierar, som använts vid produktionen av alla andra varor. Om t.ex. den för producerandet av en skäppa vete erforderliga arbetstiden skulle förbli densamma, under det att den arbetstid, som erfordras för att producera alla andra varor, fördubblades, så skulle bytesvärdet för skäppan vete, uttryckt i dess ekvivalenter, ha sjunkit med hälften. Resultatet skulle praktiskt bli detsamma, som om den för framställandet av skäppan vete erforderliga arbetstiden sjönk till hälften, och den för framställandet av alla andra varor erforderliga arbetstiden förblev oförändrad. Varornas värde bestämmes genom den proportion, i vilken de kan produceras under en och samma arbetstid. För att se, vilka möjliga växlingar denna proportion kan undergå, föreställer vi oss två varor – A och B. *Första fallet*: Den för produktionen av B erforderliga arbetstiden förblir oförändrad. I detta fall sjunker eller stiger bytesvärdet för A, uttryckt i B, i direkt proportion till hur den för produktionen av A erforderliga arbetstiden minskar eller ökar. *Andra fallet*: Den för produktionen av A erforderliga arbetstiden förblir oförändrad. Bytesvärdet för A, uttryckt i B, sjunker eller stiger i omvänt *förhållande* till hur den för produktionen av B erforderliga arbetstiden minskar eller ökar. *Tredje fallet*: Den för produktionen av A och B erforderliga arbetstiden minskas eller ökar i lika proportion. Uttrycket för varan A:s ekvivalens i varan B förblir då oförändrat. Om på grund av en eller annan omständighet alla arbetens produktivkraft minskade i samma grad, så att alla varor i lika proportion erfordrade mer arbetstid för sin produktion, så skulle värdet på *alla* varor ha stigit, det reella uttrycket för deras bytesvärde skulle ha förblivit oförändrat, men samhällets verkliga rikedom skulle ha minskats, då det skulle behöva mer arbetstid för att producera samma mängd bruksvärden. *Fjärde fallet*: Den för produktionen av A och B erforderliga arbetstiden ökar eller minskar för båda, men i olika grad, eller den för A erfordrade arbetstiden ökar, under det att den för B minskar, eller omvänt. Alla dessa fall kan enkelt reduceras till, att den för produktionen av en vara erforderliga arbetstiden förblir oförändrad, under det att de andras ökar eller minskar.

Varje varas bytesvärde låter uttrycka sig i varje annan varas bruksvärde, vare sig det nu är i hela storheter eller i bråkdelar av detta bruksvärde. Som bytesvärde är varje vara lika delbar som arbetstiden själv, som förkroppsligas i densamma. Varornas ekvivalens är lika oberoende av deras fysiska delbarhet såsom bruksvärden, som det för additionen av varornas bytesvärden är likgiltigt, vilken reell formväxling dessa varors bruksvärden genomgår i deras förvandling till *en* ny vara.

Hittills har varan betraktats ur dubbel synpunkt – som bruksvärde och som bytesvärde, varje gång ensidigt. Som vara är den emellertid en omedelbar *enhet* av bruksvärde och bytesvärde;

samtidigt är den vara blott i förhållande till de andra varorna. Varornas *verkliga* förhållande till varandra är deras *utbytesprocess*. Denna är en samhällelig process, i vilken de av varandra oberoende individerna inträder, men de inträder i den endast som varuägare; deras ömsesidiga existens för varandra är deras varors existens, och sålunda uppträder de faktiskt blott som medvetna bärare av utbytesprocessen.

Varan *är* bruksvärde: vete, linneväv, diamant, maskin etc.; men som vara är den samtidigt *icke* bruksvärde. Om den vore bruksvärde för sin ägare, d.v.s. ett direkt medel att tillfredsställa hans egna behov, så skulle den inte vara någon vara. För honom är den tvärtom *icke-bruksvärde*, nämligen endast materiell bärare av bytesvärdet, eller blott *bytesmedel*; som aktiv bärare av bytesvärdet blir bruksvärdet bytesmedel. För sin ägare är varan bruksvärde endast i sin egenskap av bytesvärde.¹² Bruksvärde måste den alltså först *bli*, närmast för andra. Då den inte är bruksvärde för sin egen ägare, är den bruksvärde för ägare till andra varor. Om icke, så var hans arbete gagnlöst arbete, och dess resultat alltså ingen vara. Å andra sidan måste en vara bli bruksvärde *för honom själv*, ty ägarens existensmedel existerar utanför denna vara, i främmande varors bruksvärden. För att *bli* bruksvärde måste varan möta de särskilda behov, som den tjänar till att tillfredsställa. Varornas bruksvärden *blir* alltså bruksvärden, i det de allsidigt byter plats, och ur den hand, i vilken de är bytesmedel, övergår i den hand, i vilken de är bruksföremål. Endast genom detta allsidiga *avyttrande* av varorna blir det arbete de innehåller nyttigt arbete. I denna *process* av varornas förhållande till varandra som bruksvärden får de ingen ny ekonomisk formbestämmdhet. Tvärtom försvinner den formbestämmdhet, som karaktäriserade dem som vara. Då bröd t.ex. övergår ur bagarens hand i konsumentens, ändrar det inte sin existens som bröd. Tvärtom, först konsumenten förhåller sig till det som till ett bruksvärde, som till ett bestämt näringsmedel, under det att det i bagarens hand var bärare av ett ekonomiskt förhållande, var ett sinnligt översinnligt ting. Den enda formförändring som varorna undergår, då de blir bruksvärden, är alltså upphävandet av deras formella existens, i vilken de var icke-bruksvärde för sin ägare och var bruksvärde för sin icke-ägare. För att bli bruksvärden måste varorna allsidigt avyttras, ingå i bytesprocessen, men deras existens för utbytet är deras existens som bytesvärden. För att förverkligas som bruksvärden, måste de därför förverkligas som bytesvärden.

Om den enskilda varan betraktad som bruksvärde ursprungligen uppträdde som självständigt ting, så hade den däremot som bytesvärde redan från första början setts i förhållande till alla andra varor. Detta förhållande var emellertid blott teoretiskt, tänkt. Verkligt blir det först i bytesprocessen. Å andra sidan *är* varan visserligen bytesvärde, i den mån ett bestämt kvantum arbetstid förbrukats på densamma och den följaktligen är *förkroppsligad arbetstid*. Men i sin omedelbara form är varan blott förkroppsligad individuell arbetstid av särskilt innehåll, inte *allmän* arbetstid. Den är därför *inte* omedelbart bytesvärde, utan måste först *bli* sådant. Närmast kan den blott vara förkroppsligande av allmän arbetstid, i den mån den representerar arbetstid i bestämd nyttig användning, alltså i ett bruksvärde. Detta var den materiella betingelse, som var förutsättningen för att erkänna den arbetstid som varorna innehåller som allmän, samhällelig. Om varan alltså blott kan bli bruksvärde, genom att den förverkligas såsom bytesvärde, kan den å andra sidan blott förverkligas såsom bytesvärde, genom att den i avyttringsprocessen hävdar sig som bruksvärde. Som bruksvärde kan en vara endast avyttras till den, för vilken den är bruksvärde, d.v.s. föremål för särskilt behov. Å andra sidan avyttras den blott mot en annan vara, eller, om vi ställer oss på samma sida som ägaren av denna andra vara, så ser vi att denne likaledes blott kan avyttra, d.v.s. förverkliga sin vara genom att bringa den i kontakt med det särskilda behov, som den tjänar till att tillfredsställa. I varornas allsidiga avyttrande som *bruksvärden*, förhåller de sig därför till varandra alltefter sin materiella olikhet såsom särskilda ting, som genom sina specifika egenskaper tillfredsställer särskilda behov.

¹² Det är i denna bestämning, som Aristoteles uppfattar bytesvärdet (se det i kapitlets början citerade stället).

Men såsom sådana blotta bruksvärden är de för varandra likgiltiga och står inte i något förhållande till varandra. Som bruksvärden kan varorna blott utbytas enligt deras förhållande till särskilda behov. Men utbytbara är de bara som ekvivalenter, och ekvivalenter är de bara som lika kvantiteter förkroppsligad arbetstid, så att all hänsyn till deras naturliga egenskaper som bruksvärden och alltså till varornas förhållande till särskilda behov utplånats. Som bytesvärde fungerar en vara snarare, genom att den som ekvivalent ersätter en godtyckligt bestämd kvantitet av varje annan vara, likgiltigt om den är bruksvärde för ägaren av den andra varan eller ej. Men för ägaren av den andra varan blir den blott vara om den är bruksvärde för honom, och för sin egen ägare blir den bytesvärde blott såvida den är vara för den andre. Samma förhållande skall alltså vara varornas förhållande som väsentligt lika, blott kvantitativt olika storheter, skall vara deras likhet som materialisering av den allmänna arbetstiden och skall samtidigt vara deras förhållande som kvalitativt olika ting, som särskilda bruksvärden för särskilda behov, kort sagt – ett förhållande i vilket de åtskiljes som verkliga bruksvärden. Men denna likhetssättning och olikhetssättning utesluter varandra ömsesidigt. Sålunda uppträder här inte bara en felaktig cirkel av problem, därigenom att det enas lösning förutsätter det andras lösning, utan också en helhet av motstridande krav, därigenom att uppfyllandet av en betingelse är omedelbart bunden vid uppfyllandet av dess motsats.

Varornas bytesprocess måste vara såväl utvecklandet som lösandet av dessa motsägelser, vilka emellertid inte kan framträda i densamma i denna enkla form. Vi har blott sett, hur varorna själva förhåller sig till varandra som bruksvärden, d.v.s. hur varorna uppträder som bruksvärden *inom* bytesprocessen. Bytesvärdet däremot, såsom vi hittills betraktat det, fanns blott till i vår abstraktion, eller, om man så vill, den enskilda varuägarens abstraktion, vilken har varan som bruksvärde i sin lagerlokal och som bytesvärde på sitt samvete. Men inom bytesprocessen måste varorna själva vara för handen inte bara som bruksvärden utan också som bytesvärden för varandra, och denna deras existens måste framträda som deras eget förhållande till varandra. Den svårighet, som vi närmast stötte på, var den, att varan – för att kunna framträda som bytesvärde, som förkroppsligad allmän arbetstid – först måste avyttras, realiseras som bruksvärde, under det att dess avyttrande som bruksvärde omvänt förutsätter dess existens som bytesvärde. Men låt oss förutsätta att denna svårighet lösts. Låt oss anta att varan kastat av sig sitt särskilda bruksvärde och genom att avyttra detsamma uppfyllt den materiella betingelsen att vara samhälligt nyttigt arbete i stället för att vara den enskildes arbete för sig själv. Sålunda måste den sedan i bytesprocessen bli bytesvärde, allmän ekvivalent, förkroppsligad allmän arbetstid för de andra varorna och sålunda inte längre få den begränsade verkan av särskilt bruksvärde, utan den omedelbara förmågan att uttryckas i alla bruksvärden som i sina ekvivalenter. Men varje vara är *den* vara, som på så sätt genom att avyttra sitt särskilda bruksvärde måste uppträda som direkt materialisering av den allmänna arbetstiden. Men å andra sidan står i bytesprocessen endast särskilda varor emot varandra, enskilda individers arbeten som förkroppsligats i särskilda bruksvärden. Den allmänna arbetstiden själv är en abstraktion, vilken som sådan inte existerar för varorna.

Låt oss betrakta summan av de ekvationer, i vilka en varas bytesvärde finner sitt reella uttryck, t.ex.:

1 aln linneväv=2 pund kaffe,

1 aln linneväv=1/2 pund te,

1 aln linneväv=8 pund bröd o.s.v.

Dessa ekvationer säger visserligen bara, att allmän, samhällelig arbetstid av lika storlek förkroppsligas i 1 aln linneväv, 2 pund kaffe, 1/2 pund te o.s.v. Men faktiskt blir de individuella arbeten, som framträder i dessa särskilda bruksvärden, till allmänt och i denna form till samhälleligt arbete blott därigenom att dessa bruksvärden verkligen utbytes mot varandra i förhållande till längden av den arbetstid de innehåller. Den samhälleliga arbetstiden

existerar så att säga blott latent i dessa varor och uppenbarar sig först i deras bytesprocess. Utgångspunkten är inte individernas arbete som samhälleligt utan tvärtom särskilt arbete av enskilda individer, ett arbete, som först i bytesprocessen genom upphävandet av dess ursprungliga karaktär avslöjar sig som allmänt samhälleligt arbete. Det allmänt samhälleliga arbetet är därför inte en färdig förutsättning utan ett blivande resultat. Och så uppkommer en ny svårighet, nämligen att varorna å ena sidan måste ingå som förkroppsligad allmän arbetstid i bytesprocessen, men å andra sidan förkroppsligandet av individernas arbetstid som allmän självt blott är en produkt av bytesprocessen.

Varje vara måste genom avyttrandet av sitt bruksvärde, alltså sin ursprungliga existens, erhålla sin motsvarande existens som bytesvärde. Varan måste därför i bytesprocessen fördubbla sin existens. Å andra sidan kan dess andra existens som bytesvärde i sin tur blott vara en annan vara, ty i bytesprocessen står endast vara mot vara. Nu reser sig frågan: på vilket sätt omedelbart framställa en särskild vara som *förkroppsligad allmän* arbetstid, eller, vilket är detsamma, på vilket sätt omedelbart ge den individuella arbetstid, som förkroppsligats i en särskild vara, allmän karaktär? Det reella uttrycket för bytesvärdet hos en vara, d.v.s. hos varje vara som allmän ekvivalent, framträder i en oändlig summa av ekvationer, såsom:

- 1 aln linneväv = 2 pund kaffe,
- 1 aln linneväv = 1/2 pund te,
- 1 aln linneväv = 8 pund bröd,
- 1 aln linneväv = 6 alnar kattun,
- 1 aln linneväv = o.s.v.

Denna framställning var teoretisk, så länge varan blott var *tänkt* så som ett bestämt kvantum förkroppsligad allmän arbetstid. Existensen av en särskild vara som allmän ekvivalent blir, från att ha varit en ren abstraktion, ett *samhälleligt* resultat av själva bytesprocessen genom att man helt enkelt vänder på den ovan anförda raden av jämförelser. Alltså t.ex.:

- 2 pund kaffe = 1 aln linneväv,
- 1/2 pund te = 1 aln linneväv,
- 8 pund bröd = 1 aln linneväv,
- 6 alnar kattun = 1 aln linneväv.

Om kaffe, te, bröd, kattun, kort sagt alla varor, uttrycker i linneväv den arbetstid de själva innehåller, framträder omvänt linnevävens bytesvärde i alla andra varor som dess ekvivalenter och den i linneväven själv förkroppsligade arbetstiden blir omedelbart den allmänna arbetstid, som likmässigt framträder i olika kvantiteter av alla andra varor. Linneväven blir här *allmän ekvivalent* genom alla andra varors *allsidiga verkan* på den. Som bytesvärde blev varje vara till mått för alla andra varors värden. Här är det tvärt om: därigenom att alla varor möter sitt bytesvärde i en särskild vara, blir denna uteslutna vara bytesvärdets adekvata existens, dess existens såsom allmän ekvivalent. Nu krymper den oändliga raden av ekvationer eller den oändliga mängd av dem, i vilka varje varas bytesvärde uttryckes, ihop till en enda ekvation med endast två leder. Ekvationen 2 pund kaffe = 1 aln linneväv är nu det uttömmande uttrycket för kaffets bytesvärde, då det i detta uttryck framträder omedelbart som ekvivalent för en bestämd kvantitet av varje annan vara. Inom bytesprocessen existerar eller uppträder nu alltså varorna för varandra som bytesvärden i form av linneväv. Att alla varor såsom bytesvärden förhåller sig till varandra endast som olika kvantiteter av förkroppsligad allmän arbetstid, framträder nu på så sätt, att de såsom bytesvärden endast representerar olika kvantiteter av *ett och samma* föremål – linneväven. Den allmänna arbetstiden uppträder därför i sin tur som ett särskilt ting, en vara vid sidan av och utanför alla andra varor. Men samtidigt är den ekvation, i vilken en vara uppträder som bytesvärde för en annan vara, t.ex. 2 pund kaffe = 1

aln linneväv, en ekvation som ännu måste förverkligas. Endast genom att varan avyttras som bruksvärde – vilket är beroende av, om den i bytesprocessen visar sig vara föremål för ett behov – förvandlas den verkligen från sin existens som kaffe till sin existens som linneväv, antar sålunda den allmänna ekvivalentens form och blir faktiskt bytesvärde för alla andra varor. Och omvänt: därigenom att alla andra varor genom att de avyttras som bruksvärden förvandlas till linneväv, blir linneväven alla andra varors förvandlade existens och blott som resultat av denna alla de andra varornas förvandling till linneväv blir den omedelbart *förkroppsligande av den allmänna arbetstiden*, d.v.s. produkt av det allsidiga avyttrandet, upphävande av de individuella arbetena. Om varorna sålunda för att uppträda som bytesvärden för varandra fördubblar sin existens, så fördubblar den i sin egenskap av allmän ekvivalent utskilda varan sitt bruksvärde. Utom sitt särskilda bruksvärde som särskild vara, erhåller den ett allmänt bruksvärde. Detta dess bruksvärde självt är formbestämmdhet, d.v.s. det framgår ur den specifika roll, som denna vara tack vare de andra varornas allsidiga verkan på den spelar i bytesprocessen. Varje varas bruksvärde som föremål för ett särskilt behov har olika värde i olika händer, t.ex. ett annat värde i handen på den, som avyttrar den, än i handen på den, som förvärvar sig den. Den som allmän ekvivalent utskilda varan är nu föremål för ett ur själva bytesprocessen framväxande allmänt behov och har för alla samma bruksvärde, nämligen att vara bärare av bytesvärdet, allmänt bytesmedel. Sålunda har i denna enda vara den motsägelse lösts, som varan som sådan innebär, nämligen att vara särskilt bruksvärde och samtidigt allmän ekvivalent men därmed också bruksvärde för alla, allmänt bruksvärde. Under det att alltså alla andra varor nu närmast framställer sitt bytesvärde som tänkt ekvation – som först måste realiseras – med den utskilda varan, uppträder denna utskilda varas bruksvärde, ehuru det reellt existerar, i själva processen endast som formell existens, som först måste realiseras genom att förvandlas till verkliga bruksvärden. Ursprungligen framträdde varan som vara över huvud taget, som allmän arbetstid förkroppsligad i ett särskilt bruksvärde. I bytesprocessen förhåller sig alla varor till den utskilda varan som till vara över huvud taget, som till den *enda* varan, som till den allmänna arbetstidens existens i ett särskilt bruksvärde. Som *särskilda* varor står de därför i motsatsförhållande till en särskild vara som den *allmänna* varan.¹³ Att alltså varuägarna ömsesidigt förhåller sig till sina arbeten som till allmänt samhälleligt arbete, framträder på så sätt, att de förhåller sig till sina varor som till bytesvärden; varornas ömsesidiga förhållande till varandra som bytesvärden framträder i bytesprocessen som deras allsidiga förhållande till en särskild vara som adekvat uttryck för deras bytesvärde, vilket omvänt återigen framträder som denna särskilda varas specifika förhållande till alla andra varor och därför som ett tings bestämda, liksom naturligt uppkomna samhälleliga karaktär. Den särskilda vara, som sålunda representerar den adekvata existensen för alla varors bytesvärde, eller varornas bytesvärde som en särskild, uteslutande vara, är – *penningen*. Den är den kristallisering av varornas bytesvärde, som de bildar under själva bytesprocessen. Under det att alltså varorna inom bytesprocessen blir *bruksvärden* för varandra, därigenom att de avkastar all formbestämmdhet och förhåller sig till varandra i sin omedelbara materiella gestalt – måste de för att i förhållande till varandra uppträda som *bytesvärden* anta ny formbestämmdhet, måste de utvecklas till penningform. Penningen är icke symbol, lika litet som ett bruksvärdes existens som vara är symbol. Att ett samhälleligt produktionsförhållande framträder som ett utanför individerna förefintligt ting och de bestämda förhållanden, som människorna ingår i sitt samhälleliga livs produktionsprocess, framträder som ett tings specifika egenskaper – denna förvrängning, denna inte inbillade, utan prosaiskt reella mystifikation karaktäriserar alla samhälleliga former för det bytesvärdesättande arbetet. I penningen framträder den blott mera slående än i varan.

¹³ Samma uttryck återfinnes hos Genovesi. (Marx anmärkning i hans eget exemplar av "Till kritiken av den politiska ekonomin". – Red.)

De nödvändiga fysiska egenskaperna hos den särskilda vara, i vilken alla varors penning-existens måste kristalliseras, i den mån dessa egenskaper omedelbart framgår ur bytesvärdets natur, är att denna vara kan godtyckligt delas, att delarna är likformiga och att alla exemplar av denna vara inte uppvisar någon skillnad. Som materialisering av den allmänna arbetstiden måste den vara likartad och i stånd att representera endast kvantitativa skillnader. Den andra nödvändiga egenskapen är att dess bruksvärde är varaktigt, då den måste bibehålla sig inom bytesprocessen. De ädla metallerna äger i utomordentlig grad dessa egenskaper. Då penningen inte är en produkt av eftertanke eller överenskommelse, utan instinktivt bildats under bytesprocessen, har mycket olika, mer eller mindre olämpliga varor efter varandra förrättat pennings funktion. Nödvändigheten av att på ett visst stadium av bytesprocessens utveckling polärt fördela bestämningarna bytesvärde och bruksvärde mellan varorna, så att en vara t.ex. figurerar som bytesmedel, under det att den andra avyttras som bruksvärde – denna nödvändighet leder till att överallt den vara eller också flera varor, som har det största allmänna bruksvärdet, till en början tillfälligt spelar rollen av pengar. Om dessa varor inte är föremål, som motsvarar ett omedelbart existerande behov, så säkras de en mera allmän karaktär än de övriga bruksvärdena tack vare den omständigheten, att de materiellt bildar den mest betydande delen av rikedomen.

Den direkta byteshandeln, den ursprungliga formen för bytesprocessen, framställer snarare bruksvärdenas begynnande förvandling till varor än varornas till pengar. Bytesvärdet får inte fri gestalt utan är ännu omedelbart bundet vid bruksvärdet. Detta visar sig på två sätt. Själva produktionen är till hela sin struktur inriktad på att skapa bruksvärde, men inte bytesvärde, och det är därför blott i den del, som bildar överskott utöver det som kräves för konsumtionen, som bruksvärden här upphör att vara bruksvärden och blir bytesmedel, varor. Å andra sidan blir de här varor blott inom gränserna för det omedelbara bruksvärdet, om också polärt fördelade, så att de varor, som varuägarna vill byta ut, måste vara bruksvärden för båda, men varje vara bruksvärde för den som icke äger den. Faktiskt uppträder varubytesprocessen ursprungligen inte i de primitiva samhällenas¹⁴ sköte, utan där, varest dessa slutar, vid deras gränser, de få punkter där de träder i kontakt med andra samhällen. Här börjar byteshandeln och tränger härifrån in i samhällets inre, på vilket den verkar upplösande. De speciella bruksvärden, som blir varor i byteshandeln mellan olika samfund, såsom slavar, boskap, metaller, utgör därför mestadels de första pengarna inom samfundet. Vi har sett, hur en varas bytesvärde i desto högre grad framträder som bytesvärde, ju längre raden av dess ekvivalenter eller ju större utbytessfären för varan är. Den undan för undan utvidgade byteshandeln, det växande antalet bytesakter och den stigande mångfalden av de varor som ingår i byteshandeln, utvecklar därför varan som bytesvärde, kräver obetingat penningbildning och verkar därmed upplösande på den direkta byteshandeln. Ekonomerna brukar härleda pengarna ur de yttre svårigheter, som den utvidgade byteshandeln stöter på, men glömmer därvid, att dessa svårigheter uppkommer ur bytesvärdets utveckling och alltså det samhällsliga arbetets utveckling som allmänt arbete. Exempelvis: Som bruksvärden är varorna inte godtyckligt delbara, vilket de måste vara som bytesvärden. Antingen kan A:s vara vara bruksvärde för B, under det att B:s vara inte är bruksvärde för A. Eller varuägarna kan behöva sina odelbara varor, som de ömsesidigt utbyter, i olika värdeproportioner. Med andra ord, under förevändning att undersöka den enkla byteshandeln reder ekonomerna ut för sig vissa sidor av den motsägelse, som döljes i varans existens som omedelbar enhet av bruksvärde och bytesvärde. Å andra sidan håller de sedan konsekvent fast vid byteshandeln som adekvat form för varornas bytesprocess, som

¹⁴ Aristoteles påpekar detsamma om privatfamiljen som det ursprungliga samhället. Men familjens ursprungliga form är själv stamfamilj, ur vars historiska sönderdelning privatfamiljen först utvecklats. ”Ty i det ursprungliga samhället (men detta är familjen) bestod synbarligen ingen som helst nödvändighet för utbytet.” (”De Republica”. [ss. Opera ed. Bekkeri Oxonii 1837, bd X, s. 14]).

endast skulle vara förknippad med vissa tekniska obekvämligheter, för vars övervinnande pengarna skulle vara ett knepiggt uttänkt medel. Utifrån denna fullständigt ytliga ståndpunkt har en snillrik engelsk ekonom därför med rätta påstått, att pengar blott är ett materiellt instrument liksom ett fartyg eller en ångmaskin, men inte något uttryck för ett samhälleligt produktionsförhållande och följaktligen ingen ekonomisk kategori. Det vore därför bara felaktigt att behandla pengarna i den politiska ekonomin, som faktiskt inte har något med teknologin att göra.¹⁵

I varuvärlden är en utvecklad arbetsdelning förutsatt, eller framträder snarare omedelbart i mångfalden av bruksvärden vilka möter varandra som särskilda varor och i vilka likaledes en mångfald arbets sätt döljer sig. *Arbetsdelningen*, som totalitet av alla särskilda produktiva verksamhetssätt, är det samhälleliga arbetets allmänna tillstånd, betraktat från detta arbetes materiella sida, som bruksvärdeproducerande arbete. Men som sådant existerar det, sett från varornas ståndpunkt och inom bytesprocessen, blott i sitt resultat, i själva varornas särskilda karaktär.

Varu bytet är den process, i vilken den samhälleliga ämnesomsättningen, d.v.s. utbytet av privatindividernas särskilda produkter, samtidigt skapar bestämda samhälleliga produktionsförhållanden, vilka individerna ingår i denna ämnesomsättning. De förhållanden, som utvecklar sig varorna emellan, utkristalliserar sig som särskilda bestämmningar av den allmänna ekvivalenten, och sålunda är bytesprocessen samtidigt penningarnas uppkomstprocess. Denna process som helhet – vilken framträder som ett förlopp av olika processer – är *cirkulationen*.

A. Till varuanalysens historia

Den analys, som reducerar varan till arbete i dess dubbelform – bruksvärdet till reellt arbete eller ändamålsenlig produktiv verksamhet, bytesvärdet till arbetstid eller lika samhälleligt arbete – är det kritiska slutresultatet av den klassiska politiska ekonomins mer än halvtannat sekel pågående forskningar, vilken börjar i England med William Petty, i Frankrike med Boisguillebert¹⁶ och avslutas i England med Ricardo, i Frankrike med Sismondi.

Petty reducerar bruksvärdet till arbete utan att förvillas av det naturbetingade i dess skapande kraft. Det verkliga arbetet uppfattar han genast i dess samhälleliga totalgestalt, som *arbetsdelning*.¹⁷ Denna föreställning om källan till den materiella rikedom förblir inte, som

¹⁵ "Pengar är i verkligheten blott instrument för köp och försäljning" (ursäkta, men vad förstår ni under orden köp och försäljning?) "och att studera dem hör lika litet till vetenskapen om den politiska ekonomin som att studera fartyg eller ångmaskiner eller vilket som helst annat instrument, som användes för att underlätta produktionen och fördela rikedom." (*Th. Hodgskin*: "Popular Political Economy etc." London 1827. S. 178, 179.)

¹⁶ Ett jämförande arbete över Pettys och Boisguilleberts skrifter och personligheter skulle – fränsett det skarpa ljus det skulle kasta över den sociala olikheten mellan England och Frankrike i slutet av 1600- och början av 1700-talet – vara den genetiska framställningen av den nationella kontrasten mellan engelsk och fransk politisk ekonomi. Samma kontrast upprepas till sist i Ricardo och Sismondi.

¹⁷ Petty har undersökt arbetsdelningen också som produktivkraft, och till och med i ännu mer storartad uppläggning än Adam Smith. Se "An Essay concerning the Multiplication of Mankind etc." 3:e upplagan 1688, s. 35-36. Han visar här arbetsdelningens fördelar för produktionen inte bara vid fabricerandet av ett fickur, såsom Adam Smith senare gjorde ifråga om fabricerandet av en nål, utan också genom att betrakta en stad och ett helt land under synvinkeln av stora fabriksanstalter. "Spectator" för den 26 november 1711 hänsyftar på denna "illustration of the admirable Sir William Petty" [den beundransvärda herr William Pettys förklaring]. MacCulloch förmodar alltså med orätt, att "Spectator" förväxlar Petty med en 40 år yngre författare. Se *MacCulloch*: "The Literature of Political Economy, a classified catalogue." London 1845, s. 105. Petty känner sig som grundare av en ny vetenskap. Hans metod, säger han, är "inte den traditionella". I stället för att fläta samman en rad komparativa och superlativa ord och spekulativa argument har han företagit sig att tala in terms of number, weight or measure [i tal, vikt eller mått], att endast betjäna sig av ur sinnlig erfarenhet härledda argument och endast ta sådana orsaker i betraktande, as have visible foundations in nature [som har synbara grundvalar i naturen]. Han säger sig överlåta åt andra att undersöka de orsaker, som är beroende av mutable minds, opinions, appetites and

exempelvis hos hans samtida Hobbes, mer eller mindre ofruktbar, utan leder honom till den *politiska aritmetiken*, den första form i vilken den politiska ekonomin avskiljer sig som självständig vetenskap.

Bytesvärdet tar han emellertid sådant det *uppträder* i varornas bytesprocess, som pengar, och pengarna själva som existerande vara, som guld och silver. Fången i monetärsystemets föreställningar, förklarar han det särskilda slag av reellt arbete, genom vilket guld och silver förvärfvas, för bytesvärdesättande arbete. Han menar faktiskt, att det borgerliga arbetet inte måste producera omedelbart bruksvärde, utan vara, ett bruksvärde, som genom sitt avyttrande i bytesprocessen är i stånd att framträda som guld och silver, d.v.s. som pengar, d.v.s. som bytesvärde, d.v.s. som förkroppsligat allmänt arbete. Hans exempel visar emellertid slående, att insikten om arbetet som källa till den materiella rikedomens ingalunda utesluter oförståelsen för den bestämda samhällsliga form, i vilken arbetet är källa till bytesvärdet. *Boisguillebert* å sin sida upplöser – om inte medvetet så dock faktiskt – varans bytesvärde i arbetstid, i det han bestämmer det ”sanna värdet” [la juste valeur] genom den riktiga proportion, i vilken individernas arbetstid fördelas på de särskilda industrigrenarna, och framställer den fria konkurrensen som den samhällsliga process, som skapar denna riktiga proportion. Men samtidigt och i motsättning till Petty kämpar han fanatiskt mot pengarna, som genom sin mellankomst stör varubyttets naturliga jämvikt eller harmoni och likt en fantastisk Molok kräver all naturlig rikedom som offer. Även om å ena sidan denna polemik mot penningen sammanhänger med bestämda historiska omständigheter, eftersom *Boisguillebert* bekämpar det blint förhärjande guldbegäret vid en Ludvig XIV:s hov, hos dem som denne lät förpakta

---

passions of particular men [enskilda människors föränderliga åsikter, meningar, böjelser och lidelser]. (”Political Arithmetic etc.” London 1699, Förordet.) Hans geniala djärvhet visar sig bl.a. i förslaget att transportera alla invånare och flyttbara ägodelar i Irland och skotska högländerna till det övriga Storbritannien. Därmed skulle man spara arbetstid, arbetets produktivkraft skulle ökas, och ”konungen och hans undersåtar bli rikare och starkare”. (”Political Arithmetic”, kap. 4.) Eller i det kapitel i hans politiska aritmetik, i vilket han – vid en tidpunkt då Holland fortfarande spelade en förhärskande roll som handelsnation och Frankrike tycktes vara i färd med att bli härskande handelsmakt – bevisar Englands kallelse att erövrade världsmarknaden: ”That the king of England's subjects have stock competent and convenient to drive the trade of the whole commercial world” [att konungens av England undersåtar har lämpligt och tillräckligt kapital att driva hela handelsvärldens affärer.] (ss. kap. 10.) ”That the impediments of England's greatness are but contingent and removeable.” [Att hindren för Englands storhet emellertid är av tillfällig art och kan övervinnas.] (S. 247 f.). En originell humor genomströmmar alla hans skrifter. Så påvisar han exempelvis, att det var på fullt naturligt sätt som Holland – vilket vid denna tid i lika hög grad var mönsterlandet för engelska ekonomer, som England nu är det för kontinentala ekonomer – erövrade världsmarknaden ”whithout such angelical wits and judgments, as some attribute to the Hollanders” [utan sådan himmelsk (angelical) kvickhet och förstånd, som många tillskriver holländarna] (ss. s. 175, 176). Han försvarar samvetsfriheten som förutsättning för handeln, ”emedan de fattiga skulle vara flitiga och betrakta arbete och strävsamhet som en plikt mot gud, så länge man endast tillät dem att tänka, att de som hade mindre rikedom hade mer sinne och förstånd för gudliga ting, vilket de betraktar som de fattigas speciella egendom.” Handeln skulle därför ”inte vara förbunden med någon slags religion men snarare ständigt med den heterodoxa delen av befolkningen” (ss. s. 183-186). Han förordar speciella offentliga avgifter till förmån för förbrytare, emedan det är bättre för allmänheten att själv beskatta sig till förmån för förbrytarna än att låta sig beskattas av dem (ss. s. 199). Däremot förkastar han skatter, som överför rikedom ur industriella händer till sådana, som ”inte gör något annat än äter, dricker, sjunger, spelar, dansar och *bedriver metafysik*”. Pettys skrifter är nästan rariteter på bokmarknaden och finnes endast i ett fåtal exemplar i gamla dåliga upplagor, vilket är desto underligare som William Petty inte bara är den engelska nationalekonomens fader utan dessutom förfadern till Henry Petty alias marquis of Lansdowne, de engelska whigs' nestor. Familjen Lansdowne kunde emellertid knappast utge en samlad upplaga av Pettys verk utan att inleda den med hans levnadshistoria, och här gäller vad man kan säga om de flesta berömda whigfamiljers origines [ursprung], the less said of them the better [ju mindre man talar om dem desto bättre]. Den tankedjärva men alltigenom frivola armékirurgen, som lika bra dög till att under Cromwells egid plundra Irland som att av Karl II fjäska sig till den för rovet nödvändiga baronettiteln, utgör en bild av en förfader som knappast passar att offentligt förevisas. Dessutom söker Petty i de flesta skrifter, som han utgav under sin levnad, att bevisa, att Englands blomstringstid infaller under Karl II, en irrlärlig åsikt för arvingarna till dem som exploaterade ”the glorious revolution”.

statens inkomster hos och hos hovadeln,¹⁸ under det att Petty i guldbegäret hyllar den drivande kraft, som sporrar ett folk att industriellt utvecklas och att erövra världsmarknaden – så framträder här dock samtidigt den djupare principiella motsättning, som upprepas som ständig kontrast mellan äkta engelsk och äkta fransk¹⁹ politisk ekonomi. Boisguillebert ser faktiskt blott rikedomens materiella innehåll, bruksvärdet, tillfredsställandet av behov,²⁰ och betraktar den borgerliga formen för arbetet, produktionen av bruksvärden som varor och varornas bytesprocess som den naturliga samhällliga form, i vilken det individuella arbetet når nämnda syfte. Och då han möter den borgerliga rikedomens specifika karaktär, såsom i pengar, tror han följaktligen att usurperande främmande element trängt sig emellan, och rasar mot det borgerliga arbetet i dess ena form, under det att han samtidigt utopiskt idealiserar det i dess andra form.²¹ Boisguillebert levererar oss bevis på att arbetstiden kan betraktas som mått på varornas värdestorlek, ehuru det i varornas bytesvärde förkroppsligade och i tid mätta arbetet förväxlas med individernas omedelbara naturliga verksamhet.

Den första medvetna, nästan trivialt klara analysen av bytesvärdet reducerat till arbetstid finner vi hos en man i nya världen, där de borgerliga produktionsförhållandena, som importerades samtidigt med sina bärare, raskt sköt upp ur en mark, vars brist på historisk tradition uppvägdes av ett överflöd på svartjord. Denna man var *Benjamin Franklin*, som i sitt ungdomsarbete, skrivet 1719 och tryckt 1721, formulerade den moderna politiska ekonomins grundlag.²² Han förklarade att det var nödvändigt att söka ett annat mått för värdena än de ädla metallerna. Detta mått var arbetet. ”Genom arbetet kan värdet av silver lika bra mätas som värdet av alla andra ting. Förutsatt t.ex. att en man är sysselsatt med att producera säd, medan en annan bryter och raffinerar silver. Vid slutet av året eller efter någon annan bestämd tidsperiod är den fullständiga produkten, säd och silver, varandras naturliga priser, och om den ena är 20 bushel, den andra 20 uns, så är ett uns silver värt det för produktionen av en bushel säd använda arbetet. Men om en person – genom att man upptäcker närmare belägna, lättare tillgängliga, mera givande gruvor – kan producera 40 uns silver lika lätt som tidigare 20, och samma arbete som tidigare fortfarande kräves för att producera 20 bushel säd, så kommer 2 uns silver inte att vara mera värda än samma arbete, använt till att producera en bushel säd, och den bushel, som tidigare gällde för 1 uns kommer nu att gälla för 2 uns, caeteris paribus [under eljest lika omständigheter]. Sålunda måste ett lands rikedom uppskattas enligt den *arbetskvantitet*, som dess innevånare är i stånd att köpa.”²³ Hos Franklin framträder arbetstiden genast i ekonomiskt ensidig form som värdenas mått. De reella produkternas förvandling till bytesvärden är självklar och det gäller därför bara att uppfinna ett mått för deras värdestorlek. ”Då handeln”, säger han, ”överhuvudtaget inte är något annat

¹⁸ I motsats till den ”finansiella svartkonsten” vid denna tid säger Boisguillebert: ”Finansvetenskapen är ingenting annat än fördjupad insikt i lantbrukets och handelns intressen.” (”Le détail de la France”, 1697.) Upplaga utgiven av Eugene Daire, ”Economistes financiers du XVIII:ième siècle”. Paris 1843. Bd. I, s. 251.)

¹⁹ Inte *romansk* politisk ekonomi, ty italienarna av de båda skolorna, Neapel- och Milanoskolan, upprepar motsättningen mellan engelsk och fransk ekonomi, under det att den tidigare epokens spanjorer antingen blott är merkantilister, och modifierade merkantilister som Uztariz, eller liksom Jovellanos (se hans ”Obras”, Barcelona 1839-40) med Adam Smith går den ”gyllene medelvägen”.

²⁰ ”Den sanna rikedomens ... är det fullkomliga tillfredsställandet inte bara av livsbehoven utan också av överflödet och allt det, som kan bereda sinnena glädje.” (Boisguillebert: ”Dissertation sur la nature de la richesse etc.” ss. s. 403.) Men under det att Petty var en frivol, rovlysten och karaktärlös äventyrare, uppträdde Boisguillebert, ehuru han var en av Ludvig XIV:s intendenten, lika intelligent som djärvt för de undertryckta klasserna.

²¹ Den franska socialismen i Proudhons form lider av samma nationella arvsynd.

²² *Franklin, B.*: ”The Works of etc.” Utgiven av I. Sparks. Bd. II, Boston 1836: ”A modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency.”

²³ ss. s. 265. ”Thus the riches of a country are to be valued by the quantity of labour its inhabitants are able to purchase.”

än utbyte av arbete mot arbete, uppskattas alla tings värde riktigtast genom arbetet.”²⁴ Om man här i stället för ordet ”arbete” sätter verkligt arbete, så upptäcker man genast sammanblandningen av arbete i den ena formen, med arbete i den andra formen. Då handeln t.ex. består av utbyte av skomakeriarbete, gruvarbete, spinneriarbete, konstmålningsarbete o.s.v., uppskattas då stövlars värde riktigtast i konstmålningsarbete? Franklin menar tvärtom, att värdet av stövlar, gruvprodukter, spånad, målningar o.s.v. bestäms genom abstrakt arbete, som inte har någon särskild kvalitet och därför kan mätas endast i kvantitativt avseende.²⁵ Men då han inte utvecklar det i bytesvärdet innehållna arbetet som det abstrakt allmänna, som samhällligt arbete vilket uppkommer genom allsidigt avyttrande av de individuella arbetena, kan han omöjligt förstå pengarnas betydelse som den omedelbara existensformen för detta avyttrade arbete. Pengar och bytesvärdesättande arbete står därför för honom inte i något inre samband, utan pengar är snarare ett instrument som utifrån införts i utbytet i och för den tekniska bekvämligheten.²⁶ Franklins analys av bytesvärdet fick inget omedelbart inflytande på vetenskapens allmänna utveckling, emedan han blott behandlade enstaka frågor i den politiska ekonomin i samband med vissa praktiska anledningar. Motsatsen mellan verkligt, nyttigt arbete och bytesvärdesättande arbete upprörde sinnena i Europa under 1700-talet i form av problemet: vilket särskilt slag av verkligt arbete är källan till den borgerliga rikedom? Sålunda förutsatte man, att inte varje arbete, som förverkligas i bruksvärden eller levererar produkter, redan av denna anledning skapar omedelbar rikedom. För fysiokraterna, liksom för deras motståndare var emellertid den brännande stridsfrågan inte bara, vilket arbete som skapar *värdet*, utan också vilket som skapar *mervärdet*. De behandlar alltså problemet i komplicerad form, innan de löst det i dess elementära form, liksom alla vetenskapers historiska utveckling för fram till deras verkliga utgångspunkter först efter en mängd utflykter kors och tvärs. Till skillnad från andra byggmästare tecknar vetenskapen inte bara luftslott, utan uppför enstaka beboeliga våningar av byggnaden, innan den lägger grundstenen till densamma. Vi skall här inte längre dröja vid fysiokraterna, vi förbigår en hel rad italienska ekonomer, som i mer eller mindre träffande tankar snuddar vid den riktiga analysen av varan,²⁷ och övergår genast till den första britt, som bearbetat den borgerliga ekonomins system i dess helhet, Sir *James Stewart*.²⁸ Hos honom befinner sig den politiska ekonomins abstrakta kategorier ännu i den process, då de skiljer sig från sitt materiella innehåll och därför uppträder förflyktande och vacklande; så är fallet också med bytesvärdets kategori. På ett ställe bestämmer han det *reella värdet* genom arbetstiden (what a workman can perform in a day [vad en arbetare kan åstadkomma på en dag]), men vid sidan därav figurerar på ett virrigt sätt salair [lön] och råmaterial.²⁹ På ett annat ställe framträder brottningen med det materiella innehållet ännu mera slående. Han kallar det naturliga material som en vara innehåller, t.ex. silver i en silverkorg, dess *inre värde* [intrinsic worth], under det att han kallar den arbetstid den innehåller för dess *bruksvärde* [useful value]. ”Det första”, säger han, ”är något i sig självt reellt ... bruksvärdet däremot måste värderas efter det arbete, som det kostat att producera det. Det arbete, som användes på att förändra materialet, representerar en del av en mans tid etc.”³⁰ Vad som

²⁴ ”Trade in general being nothing else but the exchange of labour for labour, the value of all things is, as I have said before, most justly measured by labour”: (ss. s. 267.)

²⁵ ss.: ”Remarks and Facts relative to the American Paper Money.” 1764.

²⁶ Se ”Papers on American Politics”; ”Remarks and Facts relative to the American Paper Money.” 1764. (ss.)

²⁷ Se t.ex. *Galiani*: ”Della Moneta”, bd 3 i Scrittori Classici italiani di Economica politica. (Utgiven av Custodi.) Parte Moderna. Milano 1803. ”Mödan” [fatica], säger han, ”är det enda som ger tinget värde.” S. 75. Att beteckna arbetet som fatica är karaktäristiskt för sydlänningen.

²⁸ *Steuarts* verk: ”An Inquiry into the Principles of Political Economy, being an essay on the science of domestic policy in free nations” utkom första gången 1767 i två kvartsband i London, tio år före Adam Smiths ”Wealth of Nations”. Jag citerar efter Dublinupplagan av år 1770.

²⁹ *Stewart*, ss. bd. I, s. 181-183.

³⁰ *Stewart*, ss. bd. I, s. 361-362: ”represents a portion of a man's time.”

utmärker Steuart framför hans föregångare och efterföljare är, att han skarpt skiljer mellan det specifikt samhällseliga arbetet, som framträder i bytesvärdet, och det reella arbetet, som producerar bruksvärden. ”Det arbete”, säger han, ”som genom sitt avyttrande [alienation] skapar en allmän ekvivalent [universal equivalent], kallar jag *industri*.” Arbetet som industri skiljer han inte bara från det reella arbetet, utan också från andra samhällseliga former av arbete. Det är för honom arbetets borgerliga form i motsats till dess antika och medeltida former. Framför allt intresserar honom motsatsen mellan borgerligt och feodalt arbete, vilket sistnämnda han iakttagit i dess undergångsfas såväl i själva Skottland, som också under sina vidsträckta resor över kontinenten. Steuart visste naturligtvis mycket väl, att produkten också under förborgerliga epoker fick formen av vara och varan formen av pengar, men han påvisar utförligt, att varan som elementär grundform för rikedom och avyttrandet som förhärskande form för tillägnelsen endast tillhör den borgerliga produktionsperioden; följaktligen att det bytesvärdesättande arbetet har rent borgerlig karaktär.³¹

Sedan de särskilda formerna för det reella arbetet, såsom jordbruk, manufaktur, sjöfart, handel o.s.v. i tur och ordning förklarats vara den verkliga källan till rikedom, proklamerade *Adam Smith*, att arbetet överhuvudtaget – nämligen i dess samhällseliga totalgestalt, som *arbetsdelning* – var den enda källan till den materiella rikedom eller bruksvärdena. Under det att han här fullständigt förbiser naturelementet, förföljer detta honom i den rent samhällseliga rikedomens sfär, bytesvärdets sfär. Adam bestämmer visserligen varans värde genom den arbetstid den innehåller, men han förlägger denna värdebestämningens verklighet till föradamistiska tider. Med andra ord, vad som tyckes honom sant, sett från den enkla varans standpunkt, blir oklart för honom, så snart i dess ställe kommer de högre och komplicerade formerna: kapital, lönarbete, jordränta o.s.v. Detta uttrycker han så, att varornas värde mätes genom den arbetstid de innehåller i det bourgeoisins paradise lost [förlorade paradiset], där människorna ännu inte möter varandra som kapitalister, lönarbetare, jordägare, arrendatorer, ockrare o.s.v., utan blott som enkla varuproducenter och varubytare. Han förväxlar ständigt bestämmandet av varornas värde genom den arbetstid de innehåller med bestämmandet av deras värde genom arbetets värde, trasslar överallt in sig vid detaljanalysen och märker inte den objektiva likhet, som samhällsprocessen med våld fastställer mellan icke lika arbeten, utan uppfattar detta som de individuella arbetenas subjektiva likställande.³² Övergången från det verkliga arbetet till det bytesvärdesättande arbetet, d.v.s. det borgerliga arbetet i dess grundform, förverkligas, såsom han söker visa, genom *arbetsdelningen*. Lika riktigt som det är, att privatutbyte förutsätter arbetsdelning, lika felaktigt är det att arbetsdelning förutsätter privatutbyte. Bland peruanerna var t.ex. arbetet i synnerligen hög grad uppdelat, ehuru inget privatutbyte, inget utbyte av produkter som varor ägde rum.

I motsats till *Adam Smith* utarbetade *David Ricardo* klart bestämmandet av varans värde genom arbetstiden och visade, att denna lag också behärskar de borgerliga produktionsförhållanden, som skenbart motsäger den. *Ricardo*s undersökningar inskränker sig uteslutande

³¹ Den patriarkaliska agrikulturen, som är omedelbart inriktad på att frambringa bruksvärden för jordägaren, förklarar han därför vara ett ”missbruk”, visserligen inte i Sparta eller Rom eller ens i Aten, men däremot i 1700-talets industriländer. Detta ”abusive agriculture” [missbrukade jordbruk] var ingen ”trade” [affär], utan ”blott existensmedel”. Liksom den borgerliga agrikulturen rensade ut de överflödiga munnarna från landsbygden, rensade den borgerliga manufakturen ut de överflödiga händerna från fabriken.

³² Så säger t.ex. *Adam Smith*: ”Lika kvantiteter arbete måste vid alla tillfällen och på alla platser ha likadant värde för den, som arbetar. I sitt normala tillstånd av hälsa, kraft och arbetsförmåga och med den genomsnittsgrad av skicklighet, som han besitter, måste han alltid ge ut en lika stor del av sin fritid, frihet och lycka. Vilken kvantitet av varor han alltså än må erhålla som belöning för sitt arbete, så är priset, som han betalar, ständigt detsamma. För detta pris kan man visserligen köpa än en mindre, än en större kvantitet av dessa varor, men blott emedan deras värde växlar, inte värdet av det arbete, som köper dem. Det är alltså endast arbetet, som aldrig växlar sitt eget värde. Det är alltså varornas realpris.” (”Wealth of Nations”, bok I, kap. 5. Upplaga Wakefield, London 1835-39, Bd. I, s. 104 f.)

till *värdestorleken*, och med avseende på denna anar han åtminstone, att förverkligandet av denna lag är beroende av bestämda historiska förutsättningar. Han säger nämligen att värdestorlekens bestämmande genom arbetstiden endast gäller för de varor, ”som genom industrin godtyckligt kan förökas och vars produktion behärskas av oinskränkt konkurrens.”³³ Detta betyder faktiskt bara, att värdelagen för att fullt kunna utvecklas förutsätter den industriella storproduktionens och den fria konkurrensens samhälle, d.v.s. det moderna borgerliga samhället. För övrigt betraktar Ricardo den borgerliga formen för arbetet som det samhälleliga arbetets eviga naturliga form. Urtidens fiskare och jägare låter han genast som varuägare utbyta fisk och villebråd i proportion till den i dessa bytesvärden förkroppsligade arbetstiden. I detta sammanhang förfaller han till den anakronismen att antaga, att urtidens fiskare och jägare för att beräkna sina arbetsinstrument rådfrågar de annuitetstabeller som gällde på Londonbörsen 1817. ”Herr Owens parallelogrammer” tycks vara den enda samhällsform, som han känt utom den borgerliga. Ehuru begränsad av denna borgerliga horisont, analyserar Ricardo den borgerliga ekonomin, som i djupet ser helt annorlunda ut, än den tyckes på ytan, med sådan teoretisk skärpa, att lord Brougham kunde säga om honom: ”Mr Ricardo seemed as if he had dropped from an other planet.” [Hr Ricardo förefaller att ha fallit ner från en annan planet.] I direkt polemik med Ricardo betonar *Sismondi* den specifikt samhälleliga karaktären hos det bytesvärdesättande arbetet³⁴ och betecknar det som ”karaktäristiskt för vårt ekonomiska framåtskridande” att värdestorheten reduceras till *nödvändig* arbetstid, till ”förhållandet mellan hela samhällets behov och den kvantitet arbete, som räcker till för att tillfredsställa detta behov”.³⁵ *Sismondi* är inte längre fången i Boisguilleberts föreställning, att det bytesvärdesättande arbetet förfalskas genom pengarna, men han anklagar det storindustriella kapitalet precis så som Boisguillebert anklagar pengarna. Om den politiska ekonomin i Ricardos gestalt hänsynslöst drar sin sista konsekvens och därmed når sin fulländning, kompletterar *Sismondi* detta resultat, i det han framlägger dennas tvivel på sig själv.

Då Ricardo som fulländare av den klassiska politiska ekonomin klarast formulerat och utvecklat bytesvärdets bestämmande genom arbetstiden, koncentrerar sig naturligtvis på honom den polemik, som rests från ekonomiskt håll. Om man bortser från den till stor del dumma³⁶ formen för denna polemik, kan den sammanfattas i följande punkter:

För det första: Arbetet själv har bytesvärde och olika arbeten har olika bytesvärde. Det är en felaktig cirkelgång att göra bytesvärde till mått för bytesvärde, då det mätande bytesvärdet själv åter behöver ett mått. Denna invändning upplöses i problemet: Att, under förutsättning att arbetstiden som immanent mått för bytesvärdet är given, på denna grundval utveckla arbetslönen. Läran om lönearbetet ger svaret.

För det andra: Om en produkts bytesvärde är lika med den arbetstid den innehåller, är bytesvärdet för en arbetsdag lika med dess produkt. Eller arbetslönen måste vara lika med arbetsprodukten.³⁷ Nu är motsatsen fallet. Ergo [alltså]. Denna invändning upplöses i problemet:

³³ *Ricardo, David:* ”On the Principles of Political Economy and Taxation.” 3:e upplagan, London 1821, s. 3.

³⁴ *Sismondi:* ”Etudes sur l'économie politique”, band II, Bruxelles 1837. ”Det är till motsatsen mellan bruksvärdet och bytesvärdet som handeln återfört det hela.” s. 161.

³⁵ *Sismondi*, ss. s. 163-166 f.

³⁶ Dummast väl i J. B. SAYS anteckningar till Constancios franska översättning av Ricardo och pedantiskt anspråksfullast i den nyligen utkomna ”Theory of Exchange” av herr Mac Leod, London 1858.

³⁷ Denna invändning, som man från borgerligt ekonomiskt håll riktat mot Ricardo, upptogs senare från socialistiskt håll. I det man förutsatte formelns teoretiska riktighet, anklagade man praktiken för att stå i motsättning till teorin och krävde att det borgerliga samhället praktiskt skulle dra den förmenta konsekvensen av sin teoretiska princip. Åtminstone vände engelska socialister på detta sätt Ricardos formel om bytesvärdet mot den politiska ekonomin. Herr Proudhon blev det förbehållet inte bara att förkunna det gamla samhällets grundprincip som princip för ett nytt utan också att proklamera sig själv som uppfinnare av den formel, i vilken Ricardo sammanfattat det allmänna resultatet av den klassiska engelska ekonomin. Det har bevisats, att till och med den utopiska

Hur leder produktion på basen av det endast genom arbetstiden bestämda bytesvärdet till det resultatet, att arbetets bytesvärde är mindre än bytesvärdet för dess produkt? Detta problem löser vi genom att undersöka kapitalet.

För det tredje: Varornas marknadspris sjunker under eller stiger över sitt bytesvärde med det växlande förhållandet mellan efterfrågan och tillgång. *Därför* bestämmas varornas bytesvärde genom förhållandet mellan efterfrågan och tillgång och inte genom den arbetstid de innehåller. Faktiskt framkastas i denna underbara slutsats endast den frågan, hur det kommer sig att på grundvalen av bytesvärdet ett från detta skilt marknadspris utvecklas, eller riktigare, hur det kommer sig att lagen om bytesvärdet blott förverkligas i sin egen motsats. Detta problem löses i läran om konkurrensen.

För det fjärde: Den sista motsägelsen och den skenbart mest slående, om den inte som vanligt dukas fram i form av kuriösa exempel. Om bytesvärdet inte är något annat än den arbetstid en vara innehåller, hur kan det då komma sig att varor, som inte innehåller något arbete, har bytesvärde, eller med andra ord, varifrån kommer de blotta naturkrafternas bytesvärde? Detta problem löses i läran om jordräntan.

ANDRA KAPITLET. Pengarna eller den enkla cirkulationen

I en parlamentsdebatt över Sir Robert Peels bankakter av år 1844 och 1845 anmärkte Gladstone, att inte ens kärleken har gjort fler människor till narrar än grubblandet över penningens väsen. Han talade om briter för briter. Holländarna däremot, folk som trots Pettys tvivel i alla tider haft "ett himmelskt vett" i fråga om penningspekulationer, har aldrig förlorat sitt vett i spekulationer över pengarna.

Den största svårigheten vid analysen av pengarna har övervunnits, så snart man förstått deras ursprung ur själva varan. Under denna förutsättning rör det sig blott om att klart uppfatta pengarnas egendomliga formbestämningar, vilket i någon mån försvåras emedan alla borgerliga förhållanden uppträder förgyllda eller försilvrade som penningförhållanden, och penningformen därför synes äga ett oändligt mångskiftande innehåll, som är den själv främmande.

Under den följande undersökningen måste man hålla fast vid, att det blott rör sig om de penningformer, som omedelbart framväxer ur varubytet, men inte om de former, som tillhör ett högre stadium av produktionsprocessen, såsom t.ex. kreditpengar. För enkelhetens skull förutsättes överallt guld som penningvara.

1. Värde mätare

Den första cirkulationsprocessen är så att säga en teoretisk, förberedande process för den verkliga cirkulationen. De som bruksvärden existerande varorna skaffar sig närmast den form, i vilken de ideellt *uppträder* som bytesvärden för varandra, som bestämda kvantiteter förkroppsligad *allmän* arbetstid. Den första nödvändiga akten i denna process är, som vi sett, att varorna utskiljer ur sin krets en specifik vara, låt oss säga *guld*, som direkt materialisering av den allmänna arbetstiden eller som allmän ekvivalent. Låt oss för ett ögonblick återvända till den form, i vilken varorna förvandlar guld till pengar.

- 1 ton järn = 2 uns guld,
- 1 quarter vete = 1 uns guld,
- 1 centner moccakaffe = 1/4 uns guld,
- 1 centner pottaska = 1/2 uns guld,

---

utläggningen av Ricardos formel i England redan förklingat, då herr Proudhon "upptäckte" den på andra sidan kanalen. (Jfr min skrift: "Misère de la Philosophie etc." Paris 1847, paragrafen om la valeur constituée [det konstituerade värdet].)

1 ton brasilianskt trä = $1\frac{1}{2}$ uns guld,
y vara = x uns guld.

I denna rad av ekvationer uppträder järn, vete, kaffe, pottaska o.s.v. för varandra som materialisering av likformigt arbete, nämligen i guld materialiserat arbete, i vilket alla särskiljande drag hos de verkliga arbeten, som framträder i dessa varors olika bruksvärden, fullständigt utplånats. Som värde är de identiska, de är materialisering av *samma* arbete eller *samma* materialisering av arbete, guld. Som likformig materialisering av samma arbete har de blott en skillnad, en kvantitativ, eller uppträder de som olika värdestorheter, emedan i deras bruksvärden innehålls *olika* arbetstid. Som dessa enskilda varor förhåller de sig samtidigt till varandra som förkroppsligande av den allmänna arbetstiden, i det de förhåller sig till den allmänna arbetstiden själv som till en utesluten vara, guld. Detta samma förhållande – som har karaktären av en process – genom vilket de uppträder som bytesvärden för varandra, framställer den i guldets innehållna arbetstiden som allmän arbetstid, av vilken en given kvantitet får sitt uttryck i olika kvantiteter järn, vete, kaffe etc., kort sagt i alla varors bruksvärden, eller omedelbart utvecklas i en oändlig rad varuekvivalenter. I det varorna allsidigt uttrycker sina bytesvärden i guld, uttrycker guldets omedelbart sitt bytesvärde i alla varor. I det varorna ger sig själva bytesvärdets form i förhållande till varandra, ger de guldets formen av allmän ekvivalent eller pengar.

Emedan *alla* varor mäter sina bytesvärden i guld, alltefter det förhållande, i vilket en bestämd kvantitet guld och en bestämd kvantitet vara innehåller lika mycket arbetstid, blir guldets *värde* *värde* *mätare*; och närmast är det blott tack vare denna sin bestämning som värde *mätare* – i vilken egenskap det omedelbart mäter sitt eget värde i hela kretsen av varuekvivalenter – som guldets blir allmän ekvivalent eller pengar. Å andra sidan uttryckes nu alla varors bytesvärde i guld. Man måste i detta uttryck skilja mellan ett kvalitativt och ett kvantitativt moment. Varornas bytesvärde existerar som materialisering av samma likformiga arbetstid; varornas värdestorlek är uttömmande framställd, ty i det förhållande, i vilket varorna likställs med guldets, är de likställda med varandra. Å ena sidan framträder den *allmänna* karaktären av den arbetstid de innehåller, å andra sidan kvantiteten av densamma i deras gyllene ekvivalent. Varornas bytesvärde, uttryckt på så sätt som allmän ekvivalent och samtidigt som grad av denna ekvivalent i en specifik vara, eller uttryckt i en enda ekvation av varorna med en specifik vara, är *pris*. Priset är den förvandlade form, i vilken varornas bytesvärde *framträder* inom cirkulationsprocessen.

Genom samma process alltså, genom vilken varorna framställer sina värden som guldpriser, förlämnar de guldets karaktären av värde *mätare*, d.v.s. av pengar. Om varorna allsidigt mätte sina värden i silver eller vete eller koppar och därmed framställde dem som silver-, vete- eller kopparpriser, så skulle silver, vete, koppar vara värde *mätare* och därmed allmän ekvivalent. För att i cirkulationen framträda som priser, måste varorna före cirkulationen vara bytesvärden. Värde *mätare* blir guldets blott, emedan alla varor uppskattar sitt bytesvärde i det. Allsidigheten hos detta i utveckling varande förhållande, ur vilket ensamt guldets karaktär som värde *mätare* uppkommer, förutsätter emellertid, att varje enskild vara mäter sig i guld i förhållande till den arbetstid båda innehåller, att alltså det verkliga måttet mellan vara och guld är arbetet självt, eller att vara och guld genom den direkta byteshandeln likställs med varandra som bytesvärden. Hur detta likställande praktiskt försiggår, kan inte behandlas inom den enkla cirkulationens sfär. Så mycket är emellertid klart, att i länder som producerar guld och silver, en viss arbetstid omedelbart förkroppsligas i en bestämd kvantitet guld och silver, under det att i länder, som inte producerar guld och silver, samma resultat uppnås på en omväg, genom direkt eller indirekt utbyte av landets varor, d.v.s. en bestämd del av det nationella genomsnittsarbetet, mot en bestämd kvantitet av de gruvägande ländernas i guld och silver materialiserade arbetstid. För att kunna tjäna som värde *mätare* måste guldets efter

möjlighet vara ett *föränderligt* värde, emedan det blott som materialisering av arbetstiden kan bli ekvivalent för andra varor, men samma arbetstid med växlingen i det reella arbetets produktivkrafter förverkligas i olika volymer av samma bruksvärden. Liksom fallet är vid framställandet av varje varas bytesvärde i en annan varas bruksvärde, förutsättes vid uppskattandet av alla varor i guld endast, att guldet i ett givet ögonblick representerar en given kvantitet arbetstid. Med avseende på guldets värdeväxling gäller den tidigare utvecklade lagen om bytesvärdena. Om varornas bytesvärde förblir oförändrat, så är en allmän stegring av deras guldpriser möjlig blott, om guldets bytesvärde sjunker. Om guldets bytesvärde förblir oförändrat, så är en allmän stegring av guldpriserna möjlig blott, om alla varors bytesvärden stiger. Det omvända förhållandet inträffar i den händelse varupriserna allmänt sjunker. Om värdet på ett uns guld sjunker eller stiger till följd av en förändring i den för dess produktion erforderliga arbetstiden, så sjunker eller stiger det *likmåssigt* för alla andra varor, representerar alltså nu liksom tidigare i förhållande till alla varor arbetstid av *given* storlek. Samma bytesvärden värderas nu i större eller mindre guldkvantiteter än tidigare, men de värderas i enlighet med storleken av sitt värde, följaktligen behåller deras värde samma förhållande till varandra. Förhållandet 2:4:8 förblir detsamma som förhållandet 1:2:4 eller 4:8:16. Den förändrade guldkvantitet, i vilken bytesvärdena vid varierande guldvärde värderas, förhindrar lika litet guldet att fylla värdemätarens funktion som silvrets 15 gånger mindre värde i förhållande till guldet förhindrar silvret att tränga undan det sistnämnda från denna funktion. Då arbetstiden är mätaren för guld och vara, och guldet blott blir värdemätare i den mån alla varor mätes i detsamma, är den föreställningen att pengarna gör varorna kommensurabla blott en cirkulationsprocessens illusion.³⁸ Det är tvärtom blott varornas kommensurabilitet som förkroppsligad arbetstid, som gör guldet till pengar.

Den reella gestalt, i vilken varorna inträder i bytesprocessen, är deras bruksvärdens gestalt. Verklig allmän ekvivalent måste de först bli genom att de avyttras. Deras prisbestämning är deras blott ideella förvandling till den allmänna ekvivalenten, en ekvation med guldet, vilken ännu återstår att realisera. Men då varorna i sina priser blott ideellt förvandlats till guld eller till blott föreställt guld, då deras penningexistens ännu inte verkligt skilts från deras reella existens, har guldet ännu bara förvandlats till ideella pengar, det är ännu bara värdemätare, och bestämda guldkvantiteter fungerar faktiskt ännu bara som namn för bestämda kvantiteter arbetstid. Av det bestämda sätt, på vilket varorna för varandra representerar sitt eget bytesvärde, är vid varje tillfälle den formbestämmdhet beroende, i vilken guldet kristalliseras som pengar.

Varorna möter nu varandra som dubbelexistenser, reellt som bruksvärden, ideellt som bytesvärden. Dubbelformen av det arbete de innehåller framställer de nu för varandra på så sätt, att det särskilda reella arbetet såsom deras bruksvärde faktiskt är förhanden, medan den allmänna abstrakta arbetstiden i deras pris får en föreställd existens, i vilken de är likartad och blott kvantitativt olika materialisering av samma värdesubstans.

³⁸ Aristoteles förstår visserligen att varupriserna förutsätter varornas bytesvärde: ”att ... det byttes, innan det fanns pengar, är självklart, ty det gör ingen skillnad, om man för ett hus får fem sängar eller så mycket pengar, som fem sängar är värda.” Å andra sidan låter han varorna – då dessa först i priset antar formen av bytesvärde för varandra – bli kommensurabla med tillhjälp av pengarna, ”Allting måste ha ett pris, ty på så sätt kommer det alltid att finnas utbyte och följaktligen samhälle. Pengarna gör, likt ett mått, faktiskt tingen kommensurabla [ounnetra] för att sedan likställa dem med varandra. Ty utan utbyte kan det inte finnas något samhälle, utan likhet inget utbyte och utan kommensurabilitet ingen likhet.” Aristoteles döljer inte för sig själv, att dessa olika i pengar mätta ting är fullständigt inkommensurabla storheter. Vad han söker är varornas enhet som bytesvärden, vilken han som antik grek inte kunde finna. Han hjälper sig ur förlägenheten på så sätt, att han låter det i och för sig inkommensurabla bli kommensurabelt genom pengarna, i den mån det är nödvändigt för det praktiska behovet. ”Det är visserligen i grund och botten omöjligt, att så olikartade ting skulle vara kommensurabla, men för det praktiska behovet sker detta.” (*Aristoteles*: ”Ethica Nicomachea”, Bok 5, kap. 8, Edit. Bekkeri, Oxonii 1837.)

Skillnaden mellan bytesvärde och pris uppträder å ena sidan som blott nominell; så, säger Adam Smith, att arbetet är varornas reella pris, pengarna deras nominella pris. I stället för att värdera 1 quarter vete i 30 arbetsdagar, värderar man den nu i 1 uns guld, om ett uns guld är produkten av 30 arbetsdagar. Å andra sidan är skillnaden så långt ifrån enbart en namnskillnad, att tvärtom alla oväder, som hotar varan i den verkliga cirkulationsprocessen, är koncentrerade i den. 30 arbetsdagar innehålls i quartern vete och den är därför inte tvungen att först framställas i arbetstid. Men guld är en från vete skild vara, och först i cirkulationen kan det visa sig om quatern vete verkligen blir till unset guld, såsom anteciperats i dess pris. Detta är beroende av, om den visar sig vara bruksvärde eller ej, om den kvantitet arbetstid den innehåller visar sig vara den kvantitet arbetstid, som är samhälleligt nödvändig för produktionen av en quarter vete, eller ej. Varan som sådan är bytesvärde, den *har* ett pris. I denna skillnad mellan bytesvärde och pris visar det sig, att det särskilda individuella arbete varan innehåller först genom avyttrandeprocessen måste framträda som sin motsats, individualitetslöst, abstrakt allmänt och blott i denna form samhälleligt arbete, d.v.s. som pengar. Om den skall vara i stånd till denna förändring eller ej, visar sig bero av tillfälligheten. Ehuru därför varans bytesvärde i priset blott ideellt får en från varan skild existens och dubbeexistensen av det arbete, som varan innehåller, ännu blott existerar som olika uttryckssätt, å andra sidan därför den allmänna arbetstidens materialisering, guld, ännu endast träder den verkliga varan till mötes som föreställd värdevärdare – innehåller bytesvärdets existens som pris eller guldets som värdevärdare i latent form nödvändigheten att avyttra varan mot klingande guld och möjligheten av att den inte avyttras; kort sagt den innehåller latent hela den motsägelse, som uppkommer därav att produkten är vara, eller att privatindividens särskilda arbete, för att ha samhällelig verkan, måste framträda som sin omedelbara motsats, som abstrakt allmänt arbete. Utopisterna, som vill behålla varan men inte pengarna, som vill behålla en på privatutbyte grundad produktion utan de nödvändiga betingelserna för denna produktion, är därför konsekventa, när de ”förintar” pengarna inte bara i deras gripbara form utan redan i deras gasartade och genomskinliga form som värdevärdare. I den osynliga värdevärdaren lurar den kalla penningen.

Om den process är förhanden, under vilken guld, blivt värdevärdare och bytesvärdet pris, är alla varor i sina priser ännu bara föreställda guldkvantiteter av olika storlek. Som sådana olika kvantiteter av samma ting, guld, liknar de varandra, jämför och mäter de sig inbördes, och så utvecklas tekniskt nödvändigheten, att de förhåller sig till en bestämd kvantitet guld som *måttenhet*, en måttenhet, som utvecklas till måttstock därigenom, att den delar upp sig i lika delar och dessa i sin tur åter i lika delar.³⁹

Guldkvantiteter som sådana mätes emellertid efter vikt. Måttstocken förefinnes alltså redan färdig i metallernas allmänna viktmått, som därför också vid all metallecirkulation ursprungligen tjänar som måttstock för priserna. I det varorna inte längre förhåller sig till varandra såsom bytesvärden, som måste mätas genom arbetstiden, utan såsom liknämninga storheter, som mätes i guld, förvandlar sig guld, från *värdevärdare* till *prismåttstock*. Varuprisernas jämförelse sinsemellan som olika guldkvantiteter kristalliserar sig så i tecken, som motsvarar en tänkt kvantitet guld och framställer det senare som måttstock, indelad i lika delar. Guld, som värdevärdare och som prismåttstock har helt olika formbestämtheter och det enas förväxlande med det andra har gett upphov till de tokigaste teorier. Värdevärdare är guld, som förkroppsligad arbetstid, prismåttstock är det som en bestämd metallvikt. Värdevärdare

³⁹ Det besynnerliga faktum, att unset guld i England som måttenhet för pengarna är delat i icke alikvota delar, har följande förklaring: ”Vårt myntväsen var ursprungligen blott anpassat för användande av silver – därför kan ett uns silver ständigt delas i ett motsvarande antal mynt. Men då guld, först under senare tid infördes i ett myntväsen, som blott var anpassat för silvret, kan ett uns guld inte präglas i ett motsvarande antal mynt.” (Maclaren: ”History of the Currency”, s. 16, London 1858.)

blir guldets, i det det som bytesvärde förhåller sig till varorna som till bytesvärden; i prismåttstocken tjänar en bestämd kvantitet guld som enhet för andra kvantiteter guld. Värdevärdemätare är guldets, emedan dess värde är föränderligt, prismåttstock är det, emedan det fixeras som oföränderlig viktenhet. Här liksom i alla måttbestämningar av liknämnda storheter blir fasthet och bestämdhet i måttförhållandena det avgörande. Nödvändigheten att fastställa en kvantitet guld som måttenhet och alikvota delar därav som underavdelningar av denna enhet, har skapat den föreställningen, att en bestämd guldquantitet, som naturligtvis har föränderligt värde, skulle såsom värde sättas i ett fixt förhållande till varornas bytesvärden; därvid har man bara förbisett, att varornas bytesvärden förvandlats till priser, till guldquantiteter, redan innan guldets som prismåttstock utvecklas. Hur guldvärdet än må växla, så framställer olika guldquantiteter sinsemellan ständigt samma värdeförhållande. Om guldvärdet sjönk med tusen procent, så skulle nu liksom tidigare 12 uns guld ha 12 gånger större värde än ett uns guld, och i priserna är det blott fråga om olika guldquantiteters förhållande till varandra. Då å andra sidan ett uns guld i och med att dess värde sjunker eller stiger ingalunda förändrar sin vikt, förändrar sig lika litet dess alikvota delars vikt, och sålunda gör guldets som fix prismåttstock ständigt samma tjänst, hur dess värde än må växla.⁴⁰

En historisk process, som vi senare skall förklara ur den metalliska cirkulationens natur, medförde, att ett och samma viktsnamn bibehölls för en ständigt varierande och avtagande vikt av ädla metaller i deras funktion av prismåttstock. Sålunda betecknar det engelska pundet mindre än en tredjedel av dess ursprungliga vikt, det skotska pundet före Skottlands förening med England rentav blott 1/36, det franska livre 1/74, det spanska maravedi mindre än 1/1000, det portugisiska re en ännu mindre del. På så sätt skiljer sig metallvikternas penningnamn historiskt från deras allmänna viktnamn.⁴¹ Då bestämmandet av måttenheten, dess alikvota delar och dessas namn å ena sidan är rent konventionellt, men å andra sidan inom cirkulationen måste ha allmängiltig och obligatorisk karaktär, måste det bli *laglig* bestämmelse. Denna rent formella operation föll alltså på regeringarnas lott.⁴² Den bestämda metall, som

⁴⁰ ”Pengar kan ständigt variera i värde och ändock lika bra tjäna såsom värdevärdemätare, som om deras värde förblev fullständigt oförändrat. Låt oss anta, att de t.ex. minskat i värde. Före värdevärdeminskningen skulle en guinee köpa 3 bushel vete eller 6 dagars arbete. Senare skulle den köpa endast 2 bushel vete eller 4 dagars arbete. I båda fallen kan – om vetets och arbetets förhållande till pengar är givet – deras ömsesidiga förhållande härledas. Med andra ord, vi kan fastställa att en bushel vete är värd 2 arbetsdagar. Det är allt vad värdevärdemätning innebär och det ombesörjes lika ledigt efter värdevärdeminskningen som före. Ett tings duglighet som värdevärdemätare är fullständigt oberoende av dess eget värdes föränderlighet.” (s. 11. *Bailey*: ”Money and its Vicissitudes.” London 1837.)

⁴¹ ”De penningssorter som i dag blott är ideella benämningar, är hos alla folk de äldsta, och alla hade en tid reell betydelse” (det sistnämnda oriktigt i denna utsträckning) ”och just emedan de hade reell betydelse, tjänade de som räknepengar.” (Galvani: ”Della Moneta”, ss. s. 153.)

⁴² Den romantiska A. Müller säger: ”Enligt våra föreställningar har varje oavhängig suverän rätt att tilldela metallen betydelsen av pengar, att ge den samhälleligt nominalvärde, rang, kategori och namn.” (s. 276. Band II. A. H. Müller: ”Die Elemente der Staatskunst”. Berlin 1809.) Vad namnet angår har herr hovrådet rätt. Han glömmar bara *inhållet*. Hur konfysa hans ”föreställningar” var, framgår t.ex. av följande ställe: ”Var och en förstår, vilken betydelse det har att riktigt bestämma myntpriset, framför allt i ett land som England, där regeringen med *storartad liberalitet* myntar utan ersättning (herr Müller tycks tro, att engelska regeringens tjänstemän bestrider myntningskostnaderna ur sin egen privata ficka), där den inte tar någon slagskatt o.s.v.; om denna regering skulle sätta guldets myntpris betydligt högre än marknadspriset, om den, i stället för att som nu betala 1 uns guld med 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence, skulle sätta 3 pund sterling 19 shilling som myntpris på 1 uns guld – skulle allt guld strömma till myntverket, det där erhållna silvret skulle utbytas på marknaden mot det billigare guldets, och sålunda skulle det sistnämnda på nytt tillföras myntverket, och hela myntväsendet skulle råka i oordning.” (s. 280, 281 ss.) För att behålla ordningen på det engelska myntverket, bringar Müller sig själv i ”oordning”. Under det att shilling och pence blott är namn på bestämda delar av ett uns guld, namn, som representerar genom silver- och kopparmärken, inbillar sig Müller, att unset guld uppskattas i guld, silver och koppar och lyckliggör så engelsmännen med en trefaldig *standard of value* [myntfot]. Silver som penningmått vid sidan av guldets avskaffades visserligen formellt först år 1816 genom 56 Georg III c. 68. [D.v.s. den 68:e lagen under Georg III:s 56:e regeringsår. – *Red.*] Men faktiskt hade det lagligt avskaffats redan år 1734 genom 14 Georg II c. 42, och

tjänade som penningmaterial, var samhälleligt given. I olika länder är naturligtvis den lagliga prismåttstocken olika. I England exempelvis indelas unset som metallvikt i penny-weights, grains och carats troy, men unset guld som måttenhet för pengarna i 37/8 sovereign, sovereignen i 20 shilling, shillingen i 12 pence, så att 100 pund 22-karatsguld (1200 uns) = 4672 sovereign och 10 shilling. På världsmarknaden, där statsgränserna försvinner, försvinner emellertid åter denna penningmåttets nationella karaktärer och vikter för metallernas allmänna viktsmått.

En varas pris eller den guldkvantitet, i vilken den ideellt förvandlas, uttryckes nu alltså i guldmåttstockens penningnamn. I stället för att säga att quartern vete är lika med ett uns guld, skulle man alltså i England säga, att det är lika med 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence. Alla priser uttryckes sålunda liknämngt. Den egendomliga form, som varorna ger sitt bytesvärde, har förvandlats till *penningnamn*, i vilket de säger varandra, vad de är värda. Guldet å sin sida blir *räknepengar*.⁴³

Varans förvandling till räknepengar i tankarna, på papperet, i språket, försiggår varje gång, då något slag av rikedom fixerats ur synpunkten av bytesvärde.⁴⁴ För denna förvandling är guldets material nödvändigt, men blott som föreställt. För att uppskatta värdet av 1.000 balar bomull i ett bestämt antal uns guld och för att därefter uttrycka detta antal uns självt i räknenamnen för uns, i pund sterling, shilling, pence, behöver man inte en enda atom verkligt guld. Sålunda cirkulerade i Skottland före sir Robert Peels bankakt 1845 inte ett enda uns guld, ehuru unset guld – uttryckt nämligen som engelsk räknemåttstock i 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence – tjänade som lagligt mått för priserna. På samma sätt tjänar silver som mått för priserna i varuutbytet mellan Sibirien och Kina, ehuru handeln faktiskt är enkel byteshandel. För guldet som räknepengar är det därför också likgiltigt, om – vare sig det nu är fråga om dess måttenhet eller dennas avsnitt – dessa verkligen präglas som mynt eller ej. I England existerade på Wilhelm Erövrarens tid 1 pund sterling, vid denna tid lika med 1 pund rent silver, och shilling, lika med 1/20 av ett pund, blott som räknepengar, under det att pennyn, som utgjorde 1/240 pund silver, var det största existerande silvermyntet. Omvänt existerar i England av i dag inga shilling och pence, ehuru de är lagliga räknenamn för bestämda delar av ett uns guld. Pengarna som räknepengar kan över huvud taget blott existera ideellt, under det att de verkligt existerande pengarna präglas efter helt annan måttstock. Sålunda bestod de cirkulerande pengarna i många engelska kolonier i Nordamerika ända till långt in på 1700-talet av spanska och portugisiska mynt, under det att räknepengarna överallt i dessa områden var desamma som i England.⁴⁵

Emedan guldet som måttstock för priserna framträder i samma räknenamn som varupriserna – alltså t.ex. ett uns guld likaväl som ett ton järn uttryckes i 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence – har man kallat dessa guldets räknenamn för guldets *myntpris*. Därav uppkom den underliga föreställningen, att guld uppskattades i sitt eget material och till skillnad från alla andra varor erhölet ett *fixt* pris av staten. Fixerandet av räknenamn för bestämda guldvikter

---

ännu långt tidigare genom praxis. Det var två omständigheter, som speciellt satte A. Müller i stånd till en så kallad *högre* uppfattning av den politiska ekonomin. Å ena sidan hans fullständiga okunnighet ifråga om ekonomiska fakta, å andra sidan hans endast dilettantmässiga, svärmiska förhållande till filosofin.

⁴³ ”Då man frågade Anakarsis, vartill hellenerna behövde pengarna, svarade han: '*till att räkna*'.” (Atheneus: ”Deipnosophistai”. Bok IV, 49, bd 2. Schweighäuser 1802.)

⁴⁴ G. Garnier, en av Adam Smiths första franska översättare, fick det underliga infallet att fastställa en proportion mellan användandet av räknepengar och användandet av verkliga pengar. Proportionen är 10 till 1. (Garnier, G.: ”Histoire de la monnaie depuis les temps de la plus haute antiquité etc.” Bd I s. 78.)

⁴⁵ Marylandakten av år 1723, genom vilken tobak gjordes till legalt mynt men dess värde reducerades till engelska guldpengar, nämligen en penny per pund tobak, erinrar om de leges barbarorum, i vilka omvänt bestämda penningssummor återigen sattes lika med oxar, kor o.s.v. I detta fall var varken guld eller silver utan oxen och kon räknepengarnas verkliga material.

blandade man ihop med fixerandet av värdet på dessa viktmängder.⁴⁶ Guldet – där det tjänar som element för prisbestämningen och därmed som räknepengar – inte bara saknar *fixt* pris, det har över huvud taget *inget* pris. För att guldet skall ha ett pris, d.v.s. för att det skall uttryckas i en *specifik* vara som *allmän* ekvivalent, måste denna andra vara spela samma exklusiva roll i cirkulationsprocessen som guldet. Men två varor, som utesluter alla andra varor, utesluter varandra ömsesidigt. Där silver och guld därför lagligt består vid sidan av varandra som pengar, d.v.s. som värdemätare, har man ständigt förgäves försökt att behandla dem som *en och samma materia*. Om man antar, att samma arbetstid oföränderligt förkroppsligas i lika proportioner av silver och guld, så antar man faktiskt, att silver och guld är samma materia, och att silver, den mindre värdefulla metallen, är en oföränderlig bråkdel av guld. Från Edvard III:s regering och fram till Georg II:s tid förlöper det engelska penningväsendets historia i en oavbruten rad av störningar, framkallade av kollisionen mellan det lagliga fastställandet av värdet mellan guld och silver och deras verkliga värdevariationer. Än värderades guldet för högt, än silvret. Den för lågt värderade metallen drogs ur cirkulationen, smältes om och exporterades. De båda metallernas värdeförhållanden förändrades så på nytt genom lagar, men det nya nominalvärdet kom snart i samma konflikt med det verkliga värdeförhållandet som det gamla. I våra dagar har det synnerligen svagt och övergående fallande värdet på guld i förhållande till silver, till följd av den indisk-kinesiska efterfrågan på silver, åstadkommit samma fenomen i största skala i Frankrike, export av silver och dess fördrivande ur cirkulationen genom guld. Under åren 1855, 1856, 1857 översteg guldimporten till Frankrike gullexporten från Frankrike med 41.580.000 pund sterling, under det att silverexporten översteg silverimporten med 14.704.000 pund sterling. I länder som Frankrike – där båda metallerna är laglig värdemätare och båda måste tas emot som betalning, men där var och en kan betala som han vill i den ena eller andra metallen – har faktiskt den i värde stigande metallen ett agio och mäter liksom varje annan vara sitt pris i den övervärderade metallen, under det att den sistnämnda metallen ensam tjänar som värdemätare. All historisk erfarenhet på detta område reducerar sig helt enkelt till att där, vare sig lagligt två varor sköter funktionen som värdemätare, behåller faktiskt alltid blott en av dem rollen som värdemätare.⁴⁷

B. Teorier om pengarnas måttenhet

Den omständigheten, att varorna i sina priser blott ideellt förvandlas till guld, guldet därför blott ideellt till pengar, gav upphov till läran om *pengarnas ideella måttenhet*. Emedan vid prisbestämningen guld och silver endast fungerar som föreställt guld eller silver, endast som räknepengar, påstod man, att namnen pund sterling, shilling, pence, taler, franc o.s.v. inte betecknade viktdelar av guld eller silver eller på något sätt förkroppsligat arbete, utan tvärtom betecknade ideella värdeatomer. Om alltså t.ex. värdet på ett uns silver skulle stiga, så skulle det innehålla mer sådana atomer och måste därför beräknas och präglas i mer shillingar. Denna doktrin, som på nytt gjordes gällande under den sista handelskrisen i England och rentav företrädde i parlamentet i två specialrapporter, som bifogades 1858 års bankkommittés berättelse, daterar sig från slutet av det sjuttonde århundradet.

Vid tiden för Vilhelm III:s regeringstillträde utgjorde det engelska myntpriset för ett uns silver 5 shilling 2 pence, eller 1/62 uns silver kallades penny, 12 av dessa pence kallades shilling. I

⁴⁶ Så läser vi exempelvis i herr *David Urquharts* "Familiar words": "Guldets värde bör mätas med tillhjälp av guldet självt; men hur kan någon materia vara mått för sitt eget värde i andra ting? Guldets värde bör fastställas med tillhjälp av dess egen vikt, vilken därvid ges ett annat, förfalskat namn – och ett uns bör vara värt så många pund och bråkdelar av pund. Men detta är förfalskning av ett mått och inte fastställande av en måttstock."

⁴⁷ "Pengar såsom mått, som användes i handeln, måste liksom varje annat mått efter möjlighet behålla sin stabilitet. Detta är omöjligt, om pengarna består av två metaller, vars värdeförhållande ständigt växlar." (*John Locke*: "Some Considerations on the Lowering of Interest etc." 1691; s. 65 i hans "Works", 7 uppl. London 1768, bd III.)

enlighet med denna måttstock präglades ett stycke silver med en vikt av t.ex. 6 uns silver i 31 mynt med namnet shilling. *Marknadspriset* på unset silver steg emellertid över dess *myntpris*, från 5 shilling 2 pence till 6 shilling 3 pence, eller för att köpa ett uns rent silver, måste man betala 6 shilling 3 pence. Hur kunde marknadspriset på ett uns silver stiga över dess myntpris, om myntpriset blott är räknenaamn för alikvota delar av ett uns silver? Gåtan löstes på ett enkelt sätt. Av de 5.600.000 pund sterling silverpengar, som vid denna tid cirkulerade, var fyra miljoner utnötta och underhaltiga. Det visade sig vid ett prov, att 57.000 pund sterling i silver, som skulle väga 220.000 uns, blott vägde 141.000 uns. Myntverket präglade fortfarande efter samma måttstock, men de faktiskt cirkulerande lätta shillingarna representerade mindre alikvota delar av unset än deras namn föregav. Man måste alltså på marknaden betala en större kvantitet av dessa till sin vikt minskade shillingar för ett uns rent silver. Då man till följd av den sålunda uppkomna störningen beslöt att genomföra en allmän omprägling av mynten, påstod *Lowndes*, secretary to the treasure [ränterisekreterare], att värdet på unset silver stigit och att det därför för framtiden måste myntas i 6 shilling 3 pence i stället för som hittills i 5 shilling 2 pence. På så sätt påstod han faktiskt, att, emedan unsets värde stigit, värdet av dess alikvota delar sjunkit. Hans felaktiga teori var emellertid endast en vacker förklädnad för ett riktigt praktiskt syfte. Statsskulderna var kontrakterade i lätta shillingar, men skulle de nu måste återbetalas i fullviktiga? I stället för att säga: ”Betala tillbaks 4 uns silver, där ni nominellt fått 5 uns men faktiskt blott 4 uns”, sade han omvänt: ”Betala tillbaks nominellt 5 uns, men reducera deras metallhalt till 4 uns och kalla det för shilling som hittills kallats 4/5 shilling”. *Lowndes* höll sig alltså faktiskt till metallhalten, under det att han teoretiskt höll fast vid räknenaamnet. Hans motståndare, som blott höll fast vid räknenaamnet och därför förklarade att en shilling, som var 25 till 30 procent för lätt, var identisk med en fullviktig shilling, påstod tvärtom att de blott höll fast vid metallhalten.

John Locke, som företrädde den nya bourgeoisin i alla dess former, de industriella mot arbetarklassen och paupers [de utfattiga], de kommersiella mot de gammalmodiga ockrarna, finansaristokraterna mot statsgäldenärerna och i ett speciellt arbete till och med bevisade att det borgerliga förståndet var det mänskliga normalförståndet – upptog också *Lowndes*' kastade handske. *John Locke* avgick med segern, och pengar, som lånats i form av guineer på 10 eller 14 shilling per guinee, återbetalades i guineer på 20 shilling.⁴⁸ *Sir James Steuart* sammanfattar ironiskt hela transaktionen på följande sätt: ”Regeringen vann betydligt på skatter, borgenärerna på kapital och räntor, och nationen, den enda uppskojade, var högst förnöjd, emedan dess *standard* (måttstocken för dess eget värde) inte sänkts.”⁴⁹ *Steuart*

⁴⁸ *Locke* sade bl.a.: ”Kalla det för en krona, som tidigare kallades en halv krona. Värdet bestämmes fortfarande genom metallhalten. Om ni kan ta bort 1/20 av ett mynts silvervikt, utan att minska dess värde, så kan ni lika gärna ta bort 19/20 av dess silvervikt. Enligt denna teori måste en farthing, om den kallas för krona, kunna köpa lika mycket kryddor, siden eller andra varor, som en krona, som innehåller 60 gånger så mycket silver. Allt vad ni kan göra är att ge en ringare kvantitet silver en högre kvantitets stämpel och namn. Det är emellertid silver och inte namn, som betalar skulder och köper varor. Om eder höjning av penningvärdet inte betyder något annat än att efter behag ge namn åt de alikvota delarna av ett silverstycke, t.ex. att kalla en åttiondel av ett uns silver penny, så kan ni faktiskt ange pengarna så högt ni vill.” Samtidigt svarade *Locke Lowndes*, att marknadsprisets stigning över myntpriset inte härleder sig från ”silvervärdets stigning utan från det faktum att silvermynten blivit lättare.” 77 underhaltiga shillingar väger inte ett dyft mer än 62 fullviktiga. Slutligen framhävde han mycket riktigt, att, fransett de cirkulerande myntens avsilvrande, kunde råsilvrets marknadspris i England i någon mån stiga över myntpriset, emedan exporten av råsilver var tillåten men exporten av silvermynt förbjöden. (Se ”Some Considerations etc.” S. 54-116 ff.) *Locke* aktade sig mycket väl för att beröra den brännande punkten om statsskulderna, liksom han likaledes försiktigt undvek att ingå på den delikata ekonomiska frågan. Den sistnämnda var denna: Växelkursen såväl som råsilvrets förhållande till silvermyntet bevisar, att de cirkulerande pengarna rakt *inte* deprecieras i proportion till sitt avsilvrande. Vi återkommer till denna fråga i allmän form i avsnittet om cirkulationsmedlen. I ”A Discourse Concerning Coining the new money lighter, in answer to Mr. Lockes Considerations etc.”, London 1896, försökte *Nicholas Barbon* förgäves locka ut *Locke* på hal is.

⁴⁹ *Steuart*: ”An Inquiry into the Principles of Political Economy etc.” Dublin 1770. Bd II, s. 154.

menade, att nationen under den vidare kommersiella utvecklingen skulle visa sig slugare. Han misstog sig. Ungefär 120 år senare upprepades samma quidproquo [förväxling].

Det var fullt i sin ordning, att biskop *Berkeley*, representanten för en mystisk idealism i den engelska filosofin, gav läran om pengarnas ideella måttenhet en teoretisk karaktär, vilket den praktiska "Secretary to the treasure" hade försummat. Han frågade: "Måste man inte betrakta namnen livre, pund sterling, krona o.s.v. som blotta *förhållandenamn*?" (Nämligen det abstrakta värdets förhållande som sådant.) "Är guld, silver eller papper mer än blotta biljetter eller märken för beräkning, notering och kontroll av detta?" (värdeförhållandes). "Består inte rikedom i *makten* att kommendera andras industri?" (samhälleliga arbete). "Och är pengar faktiskt något annat än märken eller tecken för överföring eller registrering av sådan makt och har det stor betydelse, av vilket material dessa märken består?"⁵⁰ Här äger förväxling rum, å ena sidan mellan värdemätare och prismåttstock, å andra sidan mellan guld och silver som värdemätare och som cirkulationsmedel. Emedan de ädla metallerna i cirkulationsakten kan ersättas med märken, drar Berkeley den slutsatsen, att dessa märken å sin sida *ingenting* föreställer, d.v.s. föreställer det abstrakta värdebegreppet.

Läran om pengarnas ideella måttenhet är hos sir *James Steuart* så fullständigt utvecklad, att hans efterföljare – omedvetna efterföljare, eftersom de inte känner till honom – varken finner något nytt uttryckssätt eller ens något nytt exempel. "Räknepengar", säger han, "är ingenting annat än en godtycklig måttstock av lika delar, uppfunnen för att mäta säljbara tings relativa värde. Räknepengar skiljer sig fullständigt från myntpengar [money coin], vilket är pris;⁵¹ och de skulle kunna existera, även om det inte funnes någon substans i världen, som vore en proportionell ekvivalent för alla varor. Räknepengar förrättar samma tjänst för tingens värde som grader, minuter, sekunder o.s.v. för vinkelmått eller skalor för geografiska kartor o.s.v. I alla dessa uppfinningar antages ständigt samma benämning som enhet. Nyttan av alla sådana bestämningar inskränker sig helt enkelt till att de *anger proportionen*; häri består också penningens nytta. Den kan därför inte ha någon oföränderligt bestämd proportion till någon värdedel, d.v.s. den kan inte vara fixerad till någon bestämd kvantitet guld, silver eller någon annan vara. Men om bara denna enhet är given, så kan man genom multiplikation nå fram till det allra högsta värdet. Då varornas värde är beroende av en allmän sammanströmning av på dem inverkan omständigheter och av mänskornas griller, måste förändringarna i varornas värde betraktas blott i deras ömsesidiga förhållande. Allt som stör och förvirrar ett noggrant bestämmande av proportionsväxlingen medelst en allmän, bestämd och oföränderlig måttstock, måste inverka skadligt på handeln. Pengar är en enbart *ideell måttstock* av lika delar. Om man frågar, vad som måste tjäna som enhet för att mäta någon av dessa delars värde, svarar jag med en annan fråga: Vad är den normala storleken för en grad, en minut, en sekund? De har ingen sådan, men så snart en del är bestämd, måste enligt en måttstocks natur hela det övriga följa proportionellt. Exempel på dessa ideella pengar är bankpengarna i Amsterdam och pengarna i Angola på afrikanska kusten."⁵²

Steuart håller sig helt enkelt till pengarnas *uppträdande* i cirkulationen som *prismåttstock* och som *räknepengar*. Om olika varor är noterade i prislistan till 15 shilling, 20 shilling, 36 shilling, så intresserar mig faktiskt för jämförandet av deras värdestorlek varken shillingens silverhalt eller dess namn. Talförhållandena 15, 20, 36 säger nu allt, och talet 1 har blivit enda måttenhet. Rent abstrakt uttryck för proportion är över huvud taget blott den abstrakta talproportionen själv. För att vara konsekvent måste Steuart därför släppa inte bara guld och

⁵⁰ "The Querist". Queries on Money [frågor om pengar] är för övrigt spirituella. Bland annat anmärker Berkeley mycket riktigt, att just de nordamerikanska koloniernas utveckling "gör det så klart som dagen, att guld och silver inte är så nödvändiga för en nations rikedom, som pöbeln av alla stånd föreställer sig."

⁵¹ Med *pris* menas här reell ekvivalent, liksom hos 1600-talets engelska ekonomiska författare.

⁵² *Steuart*: "An Inquiry into the Principles of Political Economy etc." Bd II, s. 154, 299.

silver utan också deras legala dopnamn. Då han inte förstår värdemätarens förvandling till prismåttstock, tror han, naturligtvis, att den bestämda kvantitet guld, som tjänar som måttenhet, förhåller sig som mått inte till andra guldkvantiteter utan till värden som sådana. Emedan varorna, därigenom att deras bytesvärden förvandlas till priser, uppträder som liknämninga storheter, förnekar han den kvalitativa egenskap hos måttet, som gör dem liknämninga; emedan i denna jämförelse mellan olika guldkvantiteter storheten av den guldkvantitet, som tjänar som måttenhet, är konventionell, förnekar han, att denna storhet överhuvudtaget måste fastställas. I stället för att kalla $1/360$ av en cirkel en grad, kan han kalla $1/180$ för grad. Den räta vinkeln skulle då mätas med 45 i stället för med 90 grader, spetsiga och trubbiga vinklar skulle förändras på motsvarande sätt. Inte desto mindre skulle vinkelmåttet nu liksom tidigare förbli för det första en kvalitativt bestämd matematisk figur, cirkeln, och för det andra ett kvantitativt bestämt cirkelavsnitt. Vad Steuarts ekonomiska exempel beträffar, så slår han sig själv med det ena och bevisar ingenting med det andra. Bankpengarna i Amsterdam var faktiskt blott räknena för spanska dubloner, som bevarade sitt fullviktiga hull genom att de fick sova i bankvalven, under det att de verkligt cirkulerande gångbara mynten tacklade av i hård friktion med yttervärlden. Vad återigen de afrikanska idealisterna beträffar, så måste vi överlämna dem åt deras öde, tills resenärer som är i stånd till kritisk granskning meddelar något närmare angående dem.⁵³ Som nästan ideella pengar i Steuarts mening skulle man kunna beteckna den franska assignaten: ”*Nationalegendom. Assignat på 100 francs.*” Visserligen hade här det bruksvärde specificerats, som assignaten skulle företräda, nämligen den konfiskerade jorden, men det kvantitativa bestämmandet av måttenheten hade man glömt bort, och ”franc” var därför ett meningslöst ord. Hur mycket eller hur litet jord en assignatfranc representerade, var nämligen beroende av resultatet av den offentliga auktionen på jorden. I praktiken cirkulerade emellertid assignatfrancen som värdetecken för silverpengar och efter denna silvermåttstock mättes därför dess depreciering.

Den epok, då Bank of England upphörde att inlösa sedlarna mot guld, var knappast rikare på krigsrapporter än på penningteorier. Deprecieringen av sedlarna och marknadsprisets stigande över guldets myntpris väckte hos några av bankens försvarare åter liv i doktrinen om det ideella penningmättet. Det klassiskt konfysa uttrycket för den konfysa åsikten fann lord *Castlereagh*, då han betecknade pengarnas måttenhet som ”a sense of value in reference to currency as compared with commodities” [ett begrepp om värdet i förhållandet till cirkulationsmedel jämförda med varor]. Då förhållandena några år efter freden i Paris tillät återupptagande av sedlarnas inlösande mot guld, restes i föga förändrad form samma fråga, som Lowndes väckt under Wilhelm III. En enorm statsskuld och en under mer än 20 år anhopad mängd privatskulder, fasta obligationer o.s.v. var kontrakterade i deprecierade sedlar. Skulle dessa skulder återbetalas i sedlar, av vilka 4.672 pund sterling 10 shilling inte nominellt utan reellt representerade 100 pund 22-karatsguld? *Thomas Attwood*, en Birminghambankir, uppträdde som Lowndes redivivus. Nominellt skulle borgenärerna få tillbaks så många shilling, som nominellt kontrakterats; men om enligt den gamla myntfoten $1/78$ uns guld kallades för shilling, skulle nu låt oss säga $1/90$ uns döpas till shilling. Attwoods anhängare är kända som Birminghamskolan ”little Shillingmen” [småshillingmän]. Det gräl om det ideella penningmättet, som började 1819, pågick ännu år 1845 mellan sir Robert Peel och Attwood, vilkens hela vishet, i den mån den har avseende på penningens funktion som mått, uttömmande kan sammanfattas i följande citat:

⁵³ I samband med den sista handelskrisen prisade man på visst håll i England emfatiskt de afrikanska ideella pengarna, sedan deras vistelseort denna gång förflyttats från kusten och in i hjärtat av barbaresktaterna. Man härledde frånvaron av handels- och industrikriser hos berberna ur den ideella måttenheten för deras ”bar”. Vore det inte enklare att säga, att handel och industri är *conditio sine qua non* [nödvändig förutsättning] för handels- och industrikriser?

”I sin polemik med Birminghams handelskammare frågar sir Robert Peel: Vad skall er pundsedel representera? Vad är ett pund? ... Vad är då omvänt att förstå med den nuvarande måttenheten för värdet? ... 3 pund sterling 12 shilling 10½ pence, betyder de ett uns guld eller dess värde? Om själva unset guld, varför då inte kalla tingen vid deras namn och i stället för pund sterling, shilling, penny säga uns, pennyweight och gran? Då återvänder vi till systemet med den direkta bytshan- deln ... Eller betyder de värde? Om ett uns = 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence, varför var det då vid olika tidpunkter värt än 5 pund sterling 4 shilling, än 3 pund sterling 17 shilling 9 pence? ... Uttrycket pund sterling (£) har avseende på värdet, men inte på värdet, fixerat i en oföränderlig viktdel guld. Pundet är en ideell enhet ... Arbete är den substans, i vilken produktionskostnaderna upplöses, och arbetet ger guldets dess relativa värde liksom det ger järnet. Vilket särskilt räknenumn man därför än må använda för att beteckna en mans dags- och veckoarbete, så uttrycker ett dylikt namn värdet av den producerade varan.”⁵⁴

I det sista ordet förflyktigas den dimmiga föreställningen om det ideella penningmättet och bryter dennas egentliga tankeinhåll igenom. Guldets räknenumn pund sterling, shilling o.s.v., måste vara namn för bestämda kvantiteter arbetstid. Då arbetstiden är substans och immanent mått för värdena, skulle dessa namn sålunda faktiskt representera själva värdeför- hållandena. Med andra ord, man påstår, att arbetstiden är pengarnas verkliga måttenhet. Därmed lämnar vi Birminghamskolans domäner men anmärker ytterligare i förbigående, att doktrinen om det ideella penningmättet får ny betydelse i stridsfrågan om sedlarnas konverti- bilitet eller icke-konvertibilitet. Om papper får sin beteckning av guld eller silver, förblir sedelns konvertibilitet, d.v.s. dess utbytbarhet i guld eller silver, ekonomisk lag, vilken den juridiska lagen än må vara. Sålunda skulle en preussisk papperstaler, ehuru den är lagligt inkonvertibel, genast deprecieras, om den i den vanliga cirkulationen vore mindre värd än en silvertaler, alltså inte vore konvertibel i praktiken. De konsekventa representanterna för de inkonvertibla papperspengarna i England tog därför sin tillflykt till det ideella penningmättet. Om pengarnas räknenumn, pund sterling, shilling o.s.v., är namn för en bestämd summa värdeatomer, som en vara i större eller mindre kvantitet insuger eller avger i utbytet med andra varor, är en engelsk 5-pundsedel t.ex. lika oberoende av sitt förhållande till guld som av sitt förhållande till järn och bomull. Då dess benämning skulle ha upphört att teoretiskt likställa den med en bestämd kvantitet guld eller av någon annan vara, skulle kravet på dess konvertibilitet, d.v.s. dess praktiska likställande med en bestämd kvantitet av något konkret ting vara uteslutet genom själva sedelns begrepp.

Läran om arbetstiden som omedelbar måttenhet för pengarna har först systematiskt utvecklats av *John Gray*.⁵⁵ Han föreslår att en nationell centralbank genom sina filialbanker skall be- kräfta den arbetstid, som åtgår vid producerandet av olika varor. I utbyte mot varan erhåller producenten ett officiellt intyg på värdet, d.v.s. ett kvitto på så mycket arbetstid som hans vara innehåller;⁵⁶ dessa sedlar på 1 arbetsvecka, 1 arbetsdag, 1 arbetstimme o.s.v. tjänar samtidigt som anvisning på en ekvivalent i form av vilken som helst av de andra varor, som befinner sig i bankens lager.⁵⁷ Det är grundprincipen, sorgfälligt genomförd i detalj och överallt stödd på

⁵⁴ ”The currency Question, the Gemini Letters.” London 1844, s. 260-272 ff.

⁵⁵ *John Gray*: ”The Social System. A Treatise on the Principle of Exchange.” Edinburgh 1831. Jfr samma författares ”Lectures on the Nature and Use of Money.” Edinburgh 1848. Efter Februarirevolutionen sände Gray ett memorandum till den franska provisoriska regeringen, i vilken han undervisar den om att Frankrike inte behöver en ”organisation of labour” [arbetsorganisation] utan en ”organisation of exchange” [bytesorganisation], till vilken planen föreligger fullständigt utarbetad i det av honom utkläckta penningssystemet. Den duktiga John anade inte, att den uppfinningsrika Proudhon sexton år efter det att ”Social System” utkommit, skulle ta patent på samma upptäckt.

⁵⁶ *Gray*: ”The Social System etc.” s. 63. ”Pengar måste blott vara ett kvitto, ett bevis på att dess innehavare antingen bidragit med ett bestämt värde till den förhandenvarande nationella rikedommen [to the national stock of wealth], eller att han förvärvat rätten till nämnda värde av någon som bidragit med detta värde.”

⁵⁷ ”Då ett bestämt värde redan förverkligats i produkten, kan man placera den i en bank och åter ta ut den, när så är nödvändigt, varvid blott genom allmän överenskommelse fastställs, att den, som insätter något slag av egen-

förhandenvarande engelska institutioner. Under detta system, säger Gray, ”vore det vid varje tidpunkt lika lätt gjort att sälja för pengar, som det nu är att köpa med pengar; produktionen skulle vara den likformiga aldrig sinande källan till efterfrågan.”⁵⁸ De ädla metallerna skulle förlora sin ”privilegerade” ställning i förhållande till andra varor och ”inta den plats som tillkommer dem på marknaden vid sidan av smör och ägg, ylle och bomullstyg, och deras värde skulle inte intressera oss mer än värdet på diamanter.”⁵⁹ ”Skall vi bibehålla vår inbillade värdemätare, guld, och sålunda fångsla landets produktivkrafter, eller skall vi vända oss till den naturliga värdemätaren, till arbetet, och frigöra landets produktivkrafter?”⁶⁰

Då arbetstiden är det immanenta måttet för värdena, varför existerar då vid sidan av det ett annat yttre mått? Varför utvecklas bytesvärdet till pris? Varför uppskattar alla varor sitt värde i en uteslutande vara, som sålunda förvandlas till bytesvärdets adekvata existens, till pengar? Det var det problem, som Gray måste lösa. I stället för att lösa det inbillar han sig, att varorna kunde förhålla sig direkt till varandra som produkter av det samhällseliga arbetet. De kan emellertid blott förhålla sig till varandra som det de verkligen är. Varorna är omedelbart produkter av isolerade, oberoende, privatarbeten, som genom att de avyttras i privatutbytesprocessen måste bevisa sin karaktär av allmänt samhällseligt arbete; annorlunda uttryckt, arbetet på varuproduktionens grundval blir samhällseligt arbete blott genom att de individuella arbetena allsidigt avyttras. Men om Gray förutsätter den arbetstid varorna innehåller som *direkt samhällselig*, så förutsätter han den som samhällselig arbetstid eller som direkt associerade individers arbetstid. Sålunda skulle en specifik vara, såsom guld och silver, faktiskt inte kunna träda de andra varorna till mötes som inkarnation av det allmänna arbetet, bytesvärdet skulle inte bli pris, men bruksvärdet skulle inte heller bli bytesvärde, produkten inte bli vara, och sålunda skulle själva grundvalen för den borgerliga produktionen ha upphävts. Det är emellertid ingalunda Grays mening. Enligt hans mening *måste produkterna produceras som varor, men inte utbyttas som varor*. Gray överlämnar åt en nationalbank att verkställa denna fromma önskan. Å ena sidan gör samhället i bankens form individerna oberoende av privatutbytets betingelser men å andra sidan låter det individerna fortsätta att producera på privatutbytets grundval. Den inre konsekvensen driver emellertid Gray att förneka den ena borgerliga produktionsbetingelsen efter den andra, ehuru han blott vill ”reformera” de ur varuutbytet uppkommande pengarna. På så sätt förvandlar han kapitalet till nationalkapital,⁶¹ jordegendomen till nationalegendom,⁶² och om man granskar hans bank i sömmarna, finner man, att den inte blott mottager varor med den ena handen och med den andra lämnar kvitto på presterat arbete, utan att den också reglerar själva produktionen. I sin sista skrift, ”Lectures on Money”, i vilken Gray ängsligt försöker framställa sina arbetspengar som en rent borgerlig reform, invecklar han sig i ännu mera skriande motsägelser.

Varje vara är omedelbart pengar. Detta var Grays teori, härledd ur hans ofullständiga och därför felaktiga analys av varan. Den ”organiska” konstruktionen av ”arbetspengar” och ”nationalbank” och ”varulager” är blott en drömbild, i vilken dogmen illusoriskt framställs som världsbehärsande lag. Dogmen, att varan omedelbart är pengar eller att det isolerade arbete som privatindividen nedlagt i densamma är omedelbart samhällseligt arbete, blir naturligtvis inte sann därigenom, att en bank tror på den och opererar i enlighet med den. Tvärtom skulle i ett dylikt fall bankrutten övertaga rollen av praktisk kritik. Vad som hos

---

dom i den föreslagna nationalbanken, kan uttaga från den ett lika stort värde i vilken annan form som helst, i stället för att vara tvungen att uttaga samma sak, som han insatt.” (Gray: ”The Social System etc.”, s. 68.)

⁵⁸ ss. s. 16.

⁵⁹ Gray: ”Lectures on Money etc.” s. 182.

⁶⁰ ss. s. 169.

⁶¹ ”Varje lands angelägenheter måste bedrivas på grundvalen av ett nationellt kapital.” (John Gray: ”The Social System etc.” s. 171.)

⁶² ”Jorden måste förvandlas till nationalegendom”, (ss. s. 298.)

Gray förblir fördolt och en hemlighet framförallt för honom själv, nämligen att arbetspengarna är en ekonomiskt klingande fras för den fromma önskan att bli fri pengarna, med pengarna bytesvärdet, med bytesvärdet varan och med varan den borgerliga formen för produktionen, – det utsäges rakt på sak av några engelska socialister, som författat sina skrifter dels före, dels efter Gray.⁶³ Men herr *Proudhon* och hans skola blev det förbehållet att på fullt allvar predika *pengarnas* degradering och *varans* apoteos som socialismens kärna och att därmed låta socialismen flyta ut i ett elementärt missförstånd av det nödvändiga sammanhanget mellan vara och pengar.⁶⁴

2. Cirkulationsmedel

Sedan varan i prisgivningsprocessen fått sin cirkulationsdugliga form och guldets sin penningkaraktär, kommer cirkulationen att samtidigt framställa och lösa de motsägelser, som inneslutes i varornas bytesprocess. Det verkliga varubytet, d.v.s. den samhällseliga ämnesomsättningen, försiggår i en formväxling, i vilken varans dubbelnatur som bruksvärde och bytesvärde utvecklas, men i vilken samtidigt varans egen formväxling kristalliseras i bestämda former av pengar. Framställningen av denna formväxling är framställningen av cirkulationen. Liksom vi såg, att varorna är utvecklade bytesvärde blott då en värld av varor förutsättes och därmed en faktiskt utvecklad arbetsdelning, så förutsätter också cirkulationen allsidiga bytesakter och en oavbruten flod av dessas förnyande. Den andra förutsättningen är, att varorna inträder i bytesprocessen som *prisbestämda* varor eller *uppträder* inom densamma som dubbelexistenser för varandra; reellt som bruksvärden, ideellt – i priset – som bytesvärden.

Vid Londons mest trafikerade gator trängs magasin vid magasin, bakom vars ihåliga ögon av glas all världens rikedomar glänser: indiska schalar, amerikanska revolverar, kinesiskt porslin, pariskorsetter, ryska pälsverk och tropiska specerivaror; men alla dessa lockande ting bär på sin panna fatala vita pappersmärken, med arabiska siffror och de lakoniska påskrifterna £, s., d. [pund sterling, shilling, pence]. Detta är bilden av varan, sådan den uppträder i cirkulationen.

a) Varornas metamorfos

Vid närmare betraktande uppvisar cirkulationsprocessen två olika former av kretslopp. Om vi kallar varan för V och pengarna för P, så kan vi uttrycka dessa båda former som:

V-P-V
P-V-P

I detta avsnitt sysselsätter oss uteslutande den första formen eller den omedelbara formen för varucirkulationen.

Kretsloppet V-P-V sönderfaller i rörelsen V-P, utbyte av vara mot pengar eller *försäljning*; i den motsatta rörelsen P-V, utbyte av pengar mot vara eller *köp*, och i båda rörelsernas enhet V-P-V, utbyte av vara mot pengar, för att utbyta dessa pengar mot vara, eller *sälja* för att *köpa*. Men som resultat, i vilken själva processen upphör, framgår V-V, utbyte av vara mot vara, den verkliga ämnesomsättningen.

V-P-V, om man tar den första varan som utgångspunkt, framställer denna varas förvandling till guld och dess återförvandling från guld till vara, eller en rörelse, i vilken varan först existerar som särskilt bruksvärde, sedan kastar av sig denna existens, får en från allt sammanhang med dess ursprungliga tillvaro lösgjord existens som bytesvärde eller allmän ekvivalent,

⁶³ Se exempelvis *W. Thompson*: "An Inquiry into the Distribution of Wealth etc." London 1827. *Bray*: "Labours Wrongs and Labours Remedy." Leeds 1839.

⁶⁴ Som kompendium för denna melodramatiska penningteori kan man betrakta *Alfred Darimon*: "De la réforme des banques." Paris 1856.

återigen kastar av sig denna och slutligen blir kvar som verkligt bruksvärde för individuella behov. I denna sista form faller den ut ur cirkulationen och in i konsumtionen. Cirkulationen V-P-V som helhet är därför närmast den fullständiga rad metamorfoser, som varje enskild vara genomgår för att bli omedelbart bruksvärde för sin innehavare. Den första metamorfosen äger rum i den första hälften av cirkulationen V-P, den andra i den andra hälften P-V, och hela cirkulationen bildar varans curriculum vitae [levnadslopp]. Men cirkulationen V-P-V är en enskild varas totalmetamorfos blott då den samtidigt är summan av bestämda ensidiga metamorfoser hos andra varor, ty varje metamorfos hos den första varan är dess förvandling till en annan vara, d.v.s. den andra varans förvandling till den, d.v.s. en dubbelsidig förvandling som försiggår i ett och samma stadium av cirkulationen. Vi måste först isolerat betrakta var och en av de båda utbytesprocesser, i vilken cirkulationen V-P-V sönderfaller.

V-P eller *försäljning*: V, varan, träder in i cirkulationsprocessen inte bara som särskilt bruksvärde, t.ex. som ton järn, utan som bruksvärde av bestämt pris, låt oss säga av 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence eller ett uns guld. Under det att detta pris å ena sidan är exponent för den i järnet innehållna kvantiteten arbetstid, d.v.s. dess värdestorlek, uttrycker detta pris samtidigt järnets fromma önskan att bli guld, d.v.s. att ge den arbetstid, det själv innehåller, gestalten av allmän samhällelig arbetstid. Om inte denna transubstantiation lyckas, så upphör tonnet järn att vara inte bara vara utan också produkt, ty det är blott vara, emedan det är icke-bruksvärde för sin ägare, eller dennes arbete är verkligt arbete blott som nyttigt arbete för andra, för honom själv är det nyttigt blott som abstrakt allmänt arbete. Det är därför järnets eller dess ägares uppgift att finna den punkt i varuvärlden, där järn drar till sig guld. Denna svårighet, varans salto mortale [dödssprång], har emellertid övervunnits, om försäljningen verkligen äger rum, såsom vi också förutsätter här i analysen av den enkla cirkulationen. I det tonnet järn genom sitt avyttrande – d.v.s. dess övergång ur den hand, där det är icke-bruksvärde, till den hand, där det är bruksvärde – förverkligas som bruksvärde, realiserar det samtidigt sitt pris och blir från blott föreställt guld till verkligt guld. I stället för benämningen ett uns guld eller 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence har nu kommit ett uns verkligt guld, men tonnet järn har utrymt sin plats. Genom försäljningen V-P förvandlas inte bara varan, som i sitt pris ideellt förvandlats till guld, reellt till guld, utan genom samma process blir guldet, vilket som värdemätare blott var ideella pengar och faktiskt blott figurerade som penningnamn för själva varorna, förvandlat till verkliga pengar.⁶⁵ Liksom guldet tidigare blev ideell allmän ekvivalent, emedan alla varor mätte sina värden i det, blir det nu som produkt av varornas allsidiga avyttrande mot guld – och försäljningen V-P är processen av denna allmänna avyttring – den absolut avytterliga varan, reella pengar. Guld blir emellertid i försäljningen reella pengar blott därför att varornas bytesvärden redan var ideellt guld i sina priser.

I försäljningen V-P liksom i köpet P-V möter två varor varandra, enheter av bytesvärde och bruksvärde; men i varan existerar dess bytesvärde blott ideellt som pris, under det att i guldet – ehuru det själv är ett verkligt bruksvärde – dettas bruksvärde blott existerar som bärare av bytesvärdet, d.v.s. blott som formellt bruksvärde, som inte avser något verkligt individuellt behov. Motsatsen mellan bruksvärde och bytesvärde fördelar sig alltså polärt på de båda extremerna V-P, så att varan i förhållande till guldet är bruksvärde, som först måste realisera sitt ideella bytesvärde, priset, i guld, under det att guldet i förhållande till varan är bytesvärde, som materialiserar sitt formella bruksvärde endast i varan. Blott genom denna fördubbling av varan i vara och guld och genom det återigen dubbla och motsatta förhållande, i vilket varje extrem ideellt är, vad dess motsats är reellt, och reellt är vad dess motsats är ideellt, d.v.s.,

⁶⁵ ”Pengarerna är av två slag, ideella och reella, och de användes på två olika sätt: för att värdera tingen och för att köpa dem. För värderingen ägnar sig de ideella pengarna lika bra som de reella och kanhända också bättre. Pengarnas andra användning består i köp av de ting, som de värderar ... Priserna och kontrakten värderas i ideella pengar och förverkligas i reella pengar.” (*Galiani*: ”Della Moneta, s. 112 f.)

blott genom framställande av varorna som dubbelsidigt polära motsatser löses de motsägelser, som deras bytesprocess innebär.

Vi har hittills betraktat V-P som försäljning, förvandling av vara till pengar. Om vi emellertid ställer oss på den andra extremens sida, så uppträder samma process tvärtom som P-V, som köp, som förvandling av pengar till vara. Försäljning är nödvändigtvis samtidigt sin motsats, köp: försäljning, om man betraktar processen från den ena sidan, och köp, om man betraktar den från den andra sidan. Med andra ord, i verkligheten skiljer sig processen blott däri, att i V-P initiativet utgår från varans eller försäljarens extrem, i P-V från pengarnas eller köparens extrem. I det vi alltså framställer varans första metamorfos, dess förvandling till pengar som resultat av det genomgångna första cirkulationsstadiet V-P, förutsätter vi samtidigt, att en annan vara redan förvandlats till pengar och alltså redan befinner sig i det andra cirkulationsstadiet P-V. Så råkar vi in i en felaktig cirkel av förutsättningar. Cirkulationen själv är denna felaktiga cirkel. Om vi inte betraktar P i V-P som redan fullbordad metamorfos av någon annan vara, så griper vi ut bytesakten ur cirkulationsprocessen. Utanför denna försvinner emellertid formen V-P, och blott två olika V möter varandra, låt oss säga järn och guld, vars utbyte inte är någon särskild cirkulationsakt utan den direkta byteshandeln. Vid källan för sin produktion är guld vara liksom varje annan vara. Dess relativa värde och järnets eller varje annan varas relativa värde framträder här i de kvantiteter, i vilka de ömsesidigt utbytes. Men i cirkulationsprocessen förutsättes denna operation redan på förhand; i varupriserna är guldets eget värde redan givet. Det kan därför inte finnas något felaktigare än den föreställningen, att guld och vara inom cirkulationsprocessen inbördes träder i ett förhållande av direkt byteshandel och följaktligen deras relativa värde fastställs genom deras utbyte som enkla varor. Om det förefaller, som om i cirkulationsprocessen guld såsom enkel vara utbytes mot varor, så uppkommer denna illusion helt enkelt därav, att i priserna en bestämd kvantitet vara redan likställts med en bestämd kvantitet guld, d.v.s. redan förhåller sig till guld som till pengar, till allmän ekvivalent, och därför är direkt utbytbar mot detta. Såvida en varas pris realiserar i guld, bytes den mot guld som mot vara, som mot särskild materialisering av arbetstiden; men såvida det är varans pris, som realiserar i guld, utbytes den mot guld som mot pengar och inte som mot vara, d.v.s. mot guld som allmän materialisering av arbetstiden. Men i båda förhållandena bestäms den kvantitet guld, mot vilken varan utbytes inom cirkulationsprocessen, inte genom utbytet, utan tvärtom bestäms utbytet genom varans pris, d.v.s. dess i guld värderade bytesvärde.⁶⁶

Inom cirkulationsprocessen uppträder guld i varje hand som resultat av försäljningen V-P. Då emellertid V-P, försäljningen, samtidigt är P-V, köpet, visar det sig, att samtidigt som V, varan – från vilken processen utgår – genomgår sin första metamorfos, genomgår den andra varan – som möter som extrem P – sin andra metamorfos och passerar därmed cirkulationens andra hälft, under det att den första varan ännu befinner sig i första hälften av sin bana.

Som resultat av den första cirkulationsprocessen, försäljningen, visar sig utgångspunkten för den andra, pengarna. I stället för varan i dess första form uppträdde dess guldekvivalent. Detta resultat kan närmast bilda en vilopunkt, då varan i denna andra form besitter en egen avvaktande existens. Varan, som i händerna på sin ägare inte är något bruksvärde, är nu förhanden i en form, som är ständigt brukbar, emedan den är ständigt utbytbar, och det är bara beroende av omständigheterna, när och på vilken punkt av varuvärldens yta den åter inträder i cirkulationen. Varans guldförpuppning bildar ett självständigt avsnitt av dess liv, där den kan dröja för kortare eller längre tid. Under det att i byteshandeln utbytet av ett särskilt bruksvärde

⁶⁶ Detta hindrar naturligtvis inte, att varornas marknadspris kan stå högre eller lägre än deras värde. Vid den enkla cirkulationen behöver man emellertid inte alls ta hänsyn till detta, det tillhör en helt annan sfär, som vi senare skall ta i betraktande, där vi skall undersöka förhållandet mellan värde och marknadspris.

är direkt bundet vid utbytet av ett annat särskilt bruksvärde, uppträder den allmänna karaktären hos det bytesvärdesättande arbetet i köp- och försäljningsakternas åtskiljande och godtyckliga sönderfallande.

P-V, *köpet*, är den omvända rörelsen av V-P och samtidigt varans andra eller slutmetamorfof. Som guld eller i sin existens som allmän ekvivalent är varan direkt framställbar i alla andra varors bruksvärden, som i sina priser alla strävar mot guldets som sitt Hinsides men tillika anger den kvantitet klingande mynt, som behöves för att deras kroppar, bruksvärdena, skall springa över på pengarnas sida men deras själ, bytesvärdet, flyga in i guldets självt. Den allmänna produkten av varornas avyttrande är den absolut avytterliga varan. Det existerar ingen kvalitativ utan ännu bara en kvantitativ skranka för guldets förvandling till vara, den skranka som dess egen kvantitet eller värdestorlek bildar. "Allt kan fås för kontanta pengar." Under det att varan i rörelsen V-P genom att avyttras som bruksvärde realiserar sitt eget pris och de främmande pengarnas bruksvärde, realiserar den i rörelsen P-V genom att avyttras som bytesvärde sitt eget bruksvärde och den andra varans pris. Om varan genom att realisera sitt pris tillika förvandlar guldets till verkliga pengar, förvandlar den genom sin återförvandling guldets till sin egen blott övergående penningtillvaro. Då varucirkulationen förutsätter utvecklad arbetsdelning, alltså mångsidighet i den enskildes behov i omvänt förhållande till hans produkts ensidighet, kommer köpet P-V än att framställas i en ekvation med en varuekvivalent, än att splittras i en rad varuekvivalenter, som nu begränsas av den cirkellinje som köparens behov och hans penningsummas storlek drar upp. Liksom försäljningen tillika är köp, så är köpet tillika försäljning; P-V tillika V-P, men initiativet tillhör här guldets eller köparen.

Om vi nu återvänder till totalcirkulationen V-P-V, så visar det sig, att en vara i densamma genomlöper hela raden av sina metamorfofer. Men samtidigt med att den börjar den första hälften av cirkulationen och verkställer den första metamorfofen, träder en annan vara in i andra hälften av cirkulationen, verkställer sin andra metamorfof och faller ut ur cirkulationen; och omvänt träder den första varan in i den andra hälften av cirkulationen, verkställer sin andra metamorfof och faller ut ur cirkulationen, under det att en tredje vara träder in i cirkulationen, genomgår den första hälften av sin bana och verkställer den första metamorfofen. Totalcirkulationen V-P-V som totalmetamorfofen för en vara är alltså ständigt på samma gång slutet på totalmetamorfofen för en annan vara och början på totalmetamorfofen för en tredje vara, alltså en rad utan början och slut. Låt oss för tydlighetens skull, för att skilja varorna åt, beteckna V i de båda extremerna olika, t.ex. som V'-P -V". Det första ledet V'-P förutsätter faktiskt P som resultat av ett annat V-P, är alltså själv blott det sista ledet av V-P-V', under det att det andra ledet P-V" i sitt resultat är V"-P, alltså själv framträder som första ledet av V"-P-V" o.s.v. Vidare visar det sig, att det sista ledet P-V, ehuru P är resultatet av blott *en* försäljning, kan framträda som (P-V') (P-V'') (P-V''') etc., alltså kan splittras i en mängd köp, d.v.s. en mängd försäljningar, d.v.s. en mängd första leder till nya varutotalmetamorfofer. Om alltså en enskild varas totalmetamorfof inte framträder som led i en metamorfosedja, vilken har varken början eller slut, utan som led i många sådana kedjor, så framträder varuvärdenas cirkulationsprocess – då varje enskild vara genomlöper cirkulationen V-P-V – som ett oändligt tilltrasslat kedjevirrvarr av denna rörelse, som ständigt slutar och ständigt på nytt begynner på oändligt olika punkter. Varje enskild försäljning eller enskilt köp existerar emellertid tillika som en likgiltig och isolerad akt, vars kompletterande akt kan vara skild från den till tid och rum och därför inte behöver direkt ansluta sig till den som dess fortsättning. Varje särskild cirkulationsprocess V- P eller P-V, som förvandling av en vara till bruksvärde och av den andra varan till pengar, som första och andra stadium av cirkulationen, bildar från två sidor en självständig vilopunkt; å andra sidan börjar alla varor sin andra metamorfof och ställer sig vid utgångspunkten för den andra cirkulationshälften i den för dem alla gemensamma gestalten av allmän ekvivalent, guld; därför kan i den verkliga cirkulationen

ett godtyckligt P-V fogas till ett godtyckligt V-P, det andra kapitlet i en varas levnadslopp till det första kapitlet i en annan varas levnadslopp. A säljer t.ex. järn för 2 pund sterling, verkställer alltså V-P eller den första metamorfosen för varan järn, uppskjuter emellertid köpet till en senare tidpunkt. Samtidigt köper B, som 14 dagar tidigare sålt 2 quarter vete för 6 pund sterling, för samma 6 pund sterling kavaj och byxor hos Moses & Son, d.v.s. verkställer P-V eller varan vetes andra metamorfos. Dessa båda akter P-V och V-P uppträder här blott som leder av en kedja, emedan i P, i guld, den ena varan ser ut så som den andra och man inte kan urskilja på guld, om det är metamorfoserat järn eller metamorfoserat vete. I den verkliga cirkulationsprocessen framträder alltså V-P-V som ett oändligt tillfälligt bredvid-varandra och efter-varandra av hopblandade leder till olika totalmetamorfoser. Den verkliga cirkulationsprocessen *uppträder* alltså inte som varans totalmetamorfos, inte som dess rörelse genom motsatta faser, utan som blott aggregat av många tillfälligt bredvid varandra löpande eller efter varandra följande köp och försäljningar. Processens formbestämmdhet har på så sätt utplånats, och det desto fullständigare som varje enskild cirkulationsakt, t.ex. försäljningen, tillika är dess motsats, köpet, och omvänt. Å andra sidan *är* cirkulationsprocessen rörelsen för varuvärldens metamorfoser och måste därför återspegla denna rörelse också i sin totalrörelse. Hur den reflekterar denna rörelse, skall vi granska i det följande avsnittet. Här skall vi bara ytterligare anmärka, att i V-P-V de båda extremerna V inte står i samma formförhållande till P. Det första V förhåller sig till pengarna som särskild vara till allmän vara, under det att pengar förhåller sig till det andra V som allmän vara till enskild vara. V-P-V kan därför abstrakt logiskt reduceras till syllogismformen S-A-E, i vilken det särskilda bildar den första extremen, det allmänna bildar det förbindande middletet och det enskilda bildar den sista extremen. Varuägarna inträdde i cirkulationsprocessen helt enkelt som vårdare av varor. Inom densamma träder de varandra tillmötes i den motsatta formen köpare och säljare, den ena som personifierad sockertopp, den andra som personifierat guld. Liksom nu sockertoppen blir guld, blir säljaren köpare. Dessa bestämda sociala karaktärer uppkommer alltså ingalunda ur den mänskliga individualiteten över huvud taget, utan ur bytesförhållandena mellan människor, som producerar sina produkter i den bestämda formen av vara. De förhållanden, som existerar mellan köpare och säljare, har i så föga grad rent individuell karaktär att båda ingår detta förhållande, blott såvida deras arbetes individuella karaktär förnekas, nämligen som *icke* individuellt arbete förvandlas till pengar. Lika enfaldigt som det därför är att uppfatta dessa ekonomiska borgerliga karaktärer av köpare och säljare som eviga samhällseliga former av den mänskliga individualiteten, lika oriktigt är det att begråta dem som ett upphävande av individualiteten.⁶⁷ De är ett nödvändigt uttryck för individualiteten på grundvalen av ett bestämt stadium av den samhällseliga produktionsprocessen. I motsättningen mellan köpare och säljare uttrycktes dessutom den borgerliga produktionens antagonistiska natur ännu så ytligt och formellt, att denna motsättning också är utmärkande för förborgerliga samhällsformer, då den blott kräver att individerna förhåller sig till varandra som varuägare.

⁶⁷ Hur djupt känsliga själar såras av till och med den helt ytliga form av antagonism, som framträder i köp och försäljning, visar följande utdrag ur herr *Isaak Pereires*: "Lecons sur l'industrie et les finances." Paris 1832. Den omständigheten, att samma Isaak är den Paris-börshaj, som blivit beryktad som Crédit mobiliers uppfinnare och diktator, visar tillika, vad hans sentimentala kritik av ekonomin har för betydelse. Herr Pereire, vid denna tid en St. Simons apostel, säger: "Emedan individerna är isolerade, de ena skilda från de andra, vare sig det nu gäller deras arbeten eller konsumtionen, existerar dem emellan utbyte av produkterna av deras respektive yrken. Ur nödvändigheten att utbyta uppkommer nödvändigheten att bestämma föremålens relativa värde. Idéerna om värdet och om utbytet är alltså nära förbundna, och båda uttrycker i sin verkliga form individualismen och antagonismen ... Man kan blott fastställa produkternas värde, emedan det finns försäljning och köp, med andra ord, antagonism mellan samhällets olika leder. Man kan blott sysselsätta sig med pris, med värde, där det finns försäljning och köp, d.v.s. där varje individ är tvungen att *kämpa* för att förskaffa sig de för livsuppehållet nödvändiga föremålen." (ss. s. 2, 3 ff.)

Om vi nu betraktar resultatet av V-P-V, så reduceras det till ämnesomsättningen V-V. Vara har utbytt mot vara, bruksvärde mot bruksvärde, och varans förvandling till pengar, eller varan som pengar, tjänar blott till att förmedla denna ämnesomsättning. Pengarna uppträder sålunda som enbart *bytesmedel* för varorna, men inte som bytesmedel över huvud taget, utan genom cirkulationsprocessen karaktäriserat bytesmedel, d.v.s. *cirkulationsmedel*.⁶⁸

Att ur det faktum, att varornas cirkulationsprocess upphör i V-V och därför blott synes vara genom pengar förmedlad byteshandel, eller att över huvud taget V-P-V inte bara sönderfaller i två isolerade processer utan samtidigt uttrycker deras enhet, som befinner sig i rörelse – att ur detta faktum vilja dra den slutsatsen, att endast enheten och inte åtskiljandet mellan köp och försäljning existerar, är ett sätt att tänka, som det tillhör logiken att kritisera och inte ekonomin. Åtskiljandet av köp och försäljning i bytesprocessen spränger lokala, ursprungliga, traditionellt fromma, naivt dumma skrankor för den samhällseliga ämnesomsättningen, och samtidigt är det den allmänna formen för sönderslitandet av dess samhöriga moment och dessas ställande i motsättning till varandra; med ett ord, detta är den allmänna möjligheten av handelskriser, men blott emedan motsättningen mellan vara och pengar är den abstrakta och allmänna formen för alla de motsättningar, som det borgerliga arbetet bär inom sig. Penningcirkulation kan därför äga rum utan kriser, men kriser kan inte äga rum utan penningcirkulation. Men detta betyder bara, att på de håll, där det på privatutbyte baserade arbetet ännu inte ens nått fram till penningbildning, detta naturligtvis ännu mindre är i stånd att frambringa sådana fenomen, som förutsätter den borgerliga produktionsprocessens fulla utveckling. Man kan av detta mäta hela djupet av den kritik, som genom avskaffandet av de ädla metallernas ”privilegium” och genom ett s.k. ”rationellt penningssystem” vill undanröja den borgerliga produktionens ”missförhållanden”. Som prov på ekonomisk apologetik å andra sidan kan det räcka med en vändning, som utskrikits som utomordentligt skarpsinnig. *James Mill*, fader till den bekanta engelska ekonomen John Stuart Mill, säger: ”Det kan aldrig råda brist på köpare för alla varor. Vem som än utbjuder en vara till försäljning, kräver att få en vara i utbyte därför, och är därför köpare genom det blotta faktum, att han är säljare. Köpare och säljare av alla varor tillsammans måste därför genom en metafysisk nödvändighet hålla varandra i jämvikt. Om det därför finns mer säljare än köpare av en vara, måste det finnas mer köpare än säljare av en annan vara.”⁶⁹ Mill upprättar jämvikten därigenom att han förvandlar cirkulationsprocessen till direkt byteshandel, men i denna direkta byteshandel smugglar han återigen in de ur cirkulationsprocessen lånade figurerna köpare och säljare. För att tala med hans förvirrade språk finns det i sådana ögonblick då alla varor är osäljbara – såsom exempelvis i London och Hamburg, vid vissa tillfällen under handelskrisen 1857-58 – faktiskt mer köpare än säljare av *en* vara, *pengarna*, och mer säljare än köpare av *alla andra former av pengar*, varorna. Den metafysiska jämvikten mellan köp och försäljningar inskränker sig till att varje

⁶⁸ ”Pengarna är blott medlet och den drivande kraften, under det att de för livet nyttiga varorna är målet och syftet.” (*Boisguillebert*: ”Le détail de la France”, 1697, i Eugene Daires ”Economistes financiers du XVIII-ième siècle”, bd I, Paris 1843, s. 210.)

⁶⁹ I november 1807 utkom i England en skrift av William Spence under titel: ”Britain Independent of Commerce”, vars grundtanke William Cobbet i sitt ”Political Register” vidareutvecklade under den mer drastiska formen ”Perish Commerce” [Ner med handeln]. Mot detta offentliggjorde James Mill 1808 sin ”Defence of Commerce”, där man redan finner argumentet i texten härövan, vilket vi lånat ur hans ”Elements of Political Economy”. I sin polemik mot Sismondi och Malthus om handelskriserna tillägnade sig J. B. Say det fina fyndet, och då det skulle vara omöjligt att säga, med vilka nya infall denna komiska ”prince de la science” [vetenskapens furste] skulle ha berikat den politiska ekonomin – hans förtjänst bestod snarare i den opartiskhet, med vilken han i lika hög grad missförstod sina samtida Malthus, Sismondi och Ricardo – har hans beundrare på kontinenten utbasunerat honom som den som funnit denna skatt: idén om den metafysiska jämvikten mellan köpen och försäljningarna.

köp är en försäljning och varje försäljning ett köp, vilket inte är någon särdeles tröst för de varuvårdare, som inte är i stånd att sälja, och alltså inte heller att köpa.⁷⁰

Åtskiljandet av försäljning och köp möjliggör med den egentliga handeln en mängd skentransaktioner före det definitiva utbytet mellan varuproducenter och varukonsumenter. Det möjliggör så för en mängd parasiter att tränga in i produktionsprocessen och dra nytta av detta åtskiljande. Men detta återigen betyder bara, att med pengarna, som den allmänna formen för det borgerliga arbetet, är *möjligheten* för utvecklandet av det sistnämndas motsättningar given.

b) Penningomloppet

Den verkliga cirkulationen framträder närmast som en mängd tillfälligt bredvid varandra löpande köp och försäljningar. Vid köp liksom vid försäljning möter vara och pengar varandra ständigt i samma förhållande: säljaren på varans sida, köparen på pengarnas sida. Pengar som cirkulationsmedel uppträder därför ständigt som *köpemedel*, varigenom deras särskilda bestämmingar i de motsatta faserna av varumetamorfofen blivit omöjliga att urskilja.

Pengarna övergår i säljarens händer genom samma akt genom vilken varan övergår i köparens händer. Vara och pengar rör sig alltså i motsatt riktning, och denna platsväxling, där varan går över till den ena sidan och pengarna till den andra, verkställes samtidigt på ett obestämt stort antal punkter över hela det borgerliga samhällets yta. Men det första steg, som varan tar i cirkulationen, är samtidigt dess sista steg.⁷¹ Vare sig varan lämnar sin plats, emedan den attraherar guld (V-P), eller emedan den attraheras av guld (P-V), faller den med denna enda rörelse, med denna enda platsväxling ut ur cirkulationen och in i konsumtionen. Cirkulationen är en oupphörlig rörelse av varor, men av ständigt nya varor, och varje vara rör sig blott en gång. Varje vara börjar den andra hälften av sin cirkulation inte som samma vara, utan som en annan vara, som guld. Den metamorfoserade varans rörelse är alltså guldets rörelse. Samma mynt eller samma guldstycke, som i akten V-P en gång har bytt plats med en vara, uppträder omvänt åter som utgångspunkt för P-V och byter så för andra gången plats med en annan vara. Liksom detta mynt går ur köparen B:s hand och över i säljaren A:s hand, går det nu ur den till köpare förvandlade A:s hand och över i C:s hand. En varas formrörelse, dess förvandling till pengar och dess återförvandling från pengar, eller rörelsen av varans totalmetamorfofen framträder alltså som den yttre rörelsen av ett och samma mynt, som två gånger byter plats med två olika varor. Hur splittrat och tillfälligt köp och försäljningar än inträffar bredvid varandra, i den verkliga cirkulationen möter en säljare ständigt en köpare, och pengarna som rycker in på den sålda varans plats, måste, innan de kommer i köparens hand, redan en gång ha bytt plats med en annan vara. Å andra sidan går pengarna förr eller senare åter ur handen på den till köpare förvandlade säljaren och över i handen på en ny säljare, och i detta sin ganska ofta upprepade platsväxling ger pengarna uttryck åt varumetamorfofens hopked-

⁷⁰ Hur ekonomerna uttrycker varans olika formbestämningar, kan man se av följande exempel:

”I besittning av pengar behöver vi blott göra ett byte för att komma i besittning av det önskade föremålet, under det att vi med andra produkter, som är överflödiga för oss, måste göra två byten, av vilka det första (anskaffandet av pengar) är oändligt mycket svårare än det andra.” (*Opdyke, G.*: ”A Treatise on Political Economy”. New York 1851, s. 277-278.)

”Den högre säljbarheten av pengar är det direkta resultatet eller den naturliga konsekvensen av den ringare säljbarheten av ting.” (*Corbet, Th.*: ”An Inquiry into the Causes and Modes of the Wealth of Individuals etc.” London 1841, s. 117.) ”Pengar har den egenskapen att alltid vara utbytbara mot det som de mäter.” (*Bosanquet*: ”Metallic, Paper and Credit Currency etc.” London 1842, s. 100.)

”Pengar kan alltid köpa andra varor, under det att andra varor inte alltid kan köpa pengar.” (*Tooke, Th.*: ”An Inquiry into the Currency Principle.” 2 ed. London 1844, s. 10.)

⁷¹ Samma vara kan flera gånger köpas och åter säljas. Den cirkulerar då inte som blott vara utan i en funktion, som ännu inte existerar på ståndpunkten för den enkla cirkulationen, den enkla motsättningen mellan vara och pengar.

jande. Samma mynt förflyttar sig alltså – ständigt i motsatt riktning till den förflyttade varan, det ena myntet oftare, det andra mindre ofta – från ett ställe av cirkulationen till ett annat, och beskriver därvid en längre eller kortare cirkulationskurva. Dessa olika rörelser av ett och samma mynt kan blott följa på varandra i tiden, liksom omvänt mångfalden och splittringen av köp och försäljningar uppträder i de samtidiga, i rummet bredvid varandra löpande, en gång inträffande platsväxlingarna mellan varor och pengar.

Varucirkulationen V-P-V, i dess enkla form, försiggår i form av pengarnas övergång ur köparens hand och över i säljarens hand och ur den till köpare förvandlade säljarens hand över i en ny säljarens hand. Därmed är varumetamorfosen avslutad och följaktligen också pengarnas rörelse, såvida den är uttrycket för denna metamorfos. Då emellertid ständigt nya bruksvärden måste produceras som varor och därmed ständigt på nytt måste kastas in i cirkulationen, upprepas och förnyas V-P-V från samma varuägares sida. Pengarna, som de utger som köpare, återvänder i deras händer, så snart de på nytt uppträder som säljare av varor. Varucirkulationens ständiga förnyelse avspeglas sålunda däri, att pengarna inte bara ständigt rullar från den ena handen till den andra, över hela det borgerliga samhällets yta, utan samtidigt beskriver ett antal olika små kretslopp, varvid de utgår från oändligt olika punkter och återvänder till samma punkter för att på nytt upprepa samma rörelse.

Emedan varornas formväxling uppträder som enbart pengarnas platsväxling och cirkulationsrörelsens kontinuitet helt faller på pengarnas lott – då varan ständigt blott tar ett steg i motsatt riktning mot pengarna, men pengarna ständigt tar det andra steget för varan och säger B, där varan sagt A – så *tyckes* hela rörelsen utgå från pengarna, ehuru varan vid försäljningen drar pengarna från deras plats och alltså likaväl sätter pengarna i rörelse, som den själv vid köpet sättes i rörelse av pengarna. Då pengarna vidare ständigt möter varan i ett och samma förhållande, nämligen som *köpemedel*, men som sådant blott sätter varorna i rörelse genom att realisera deras pris, framträder hela cirkulationsrörelsen, på så sätt, att pengar byter plats med varorna, i det pengarna realiserar varornas priser, vare sig det nu sker i samtidigt bredvid varandra försiggående, särskilda cirkulationsakter, eller det sker successivt, i det ett och samma mynt i tur och ordning realiserar olika varupriser. Om vi t.ex. betraktar V-P-V'-P-V''-P-V''' etc. utan hänsyn till de kvalitativa momenten, som i den verkliga cirkulationsprocessen blir omöjliga att urskilja, så ser vi blott en och samma monotona operation. Sedan P realiserat priset på V, realiserar P i tur och ordning priserna på V'-V'' o.s.v., och varorna V'-V''-V''' o.s.v. rycker ständigt in på den plats, som pengarna lämnar. Pengarna tycks alltså sätta varorna i rörelse, i det de realiserar dessas priser. I denna funktion att realisera priserna befinner sig pengarna ständigt själva i cirkulation, i det de än bara byter plats, än genomlöper en cirkulationskurva, än beskriver en liten cirkel, där utgångspunkt och återvändspunkt sammanfaller. Som cirkulationsmedel har pengarna sin egen cirkulation. Därför uppträder varornas formrörelse i cirkulationsprocessen som pengarnas egen rörelse, som förmedlar utbytet av de i och för sig orörliga varorna. Rörelsen för varornas cirkulationsprocess framträder alltså i guldets rörelse som cirkulationsmedel – i *penningomloppet*.

Om varuägarna framställde produkterna av sina privatarbeten som produkter av samhälleligt arbete, i det de förvandlade ett ting, guld, till den allmänna arbetstidens direkta existens och alltså till pengar, så möter de nu sin egen allsidiga rörelse, genom vilken de förmedlar sina arbetens ämnesomsättning, som en för detta ting säregen rörelse, som guldets omlopp. Den samhälleliga rörelsen själv är för varuägarna å ena sidan yttersta nödvändighet, å andra sidan blott en formell, förmedlande process, som sätter varje individ i stånd att för det bruksvärde, som han kastar in i cirkulationen, hämta ut ur densamma andra bruksvärden av samma värdeomfång. Varans bruksvärde börjar med att den faller ut ur cirkulationen, under det att pengarnas bruksvärde som cirkulationsmedel är deras egen cirkulation. Varans rörelse i cirkulationen är blott ett försvinnande moment, under det att det blir pengarnas funktion att

ständigt driva omkring i cirkulationen. Denna pengarnas speciella funktion inom cirkulationsprocessen ger dem som cirkulationsmedel ny formbestämmdhet, som nu närmare skall utvecklas.

Först och främst är det klart att penningomloppet är en oändligt splittrad rörelse, då däri återspeglas cirkulationsprocessens i köp och försäljningar och det godtyckliga sönderfallandet av varumetamorfosens varandra kompletterande faser. I pengarnas små kretslopp, där utgångspunkt och återvändspunkt sammanfaller, visar sig visserligen en rörelse som tenderar att vända tillbaka, en verklig kretsrorelse; men nu finns det en gång lika många utgångspunkter som varor, och redan genom sin obestämda mångfald undandrar sig dessa kretslopp all kontroll, mätning och beräkning. Lika litet är tiden bestämd mellan avlägsnandet från och återvändandet till utgångspunkten. Likgiltigt är det också, om ett sådant kretslopp äger rum i ett givet fall eller ej. Inget ekonomiskt faktum är mera allbekant, än att man kan ge ut pengar med den ena handen utan att åter ta in dem med den andra. Pengar utgår från oändligt olika punkter och återvänder till oändligt olika punkter, men utgångspunktens och återvändspunktens sammanfallande har tillfällig karaktär, emedan i rörelsen V-P-V köparens återförvandling till säljare inte är nödvändigt betingad. Men ännu mindre framställer penningomloppet en rörelse, som från ett centrum strålar ut mot alla punkter av periferin och från alla punkter av periferin återvänder till samma centrum. Pengarnas så kallade cirkellopp, sådant det föresvävar oss som bild, inskränker sig till att man på alla punkter ser dem uppträda och försvinna, oavbrutet byta plats. I en högre, komplicerad form av penningcirkulationen, t.ex. sedelcirkulationen, skall vi finna, att betingelserna för utgivandet av pengar innesluter betingelserna för deras tillbakaströmmande. För den enkla penningcirkulationen är det däremot något tillfälligt, att samma köpare åter blir säljare. Där verkliga cirkelrörelser av konstant karaktär visar sig i penningcirkulationen, är de blott återspeglings- eller avbildningsprocesser. Fabrikanten t.ex. tar på fredagen ut pengar hos sin bankir, betalar dem på lördagen till sina arbetare, dessa betalar genast ut den största delen av dessa pengar till handlarna o.s.v., och de sistnämnda bringar dem på måndagen tillbaka till bankiren.

Vi har sett, att pengarna i de lokalt brokigt bredvid varandra inträffande köpen och försäljningarna samtidigt realiserar en given mängd priser och blott en gång byter plats med varorna. Men i den mån rörelsen för varornas totalmetamorfoser och dessa metamorfosers sammankopplande uppträder i pengarnas rörelse, realiserar samma mynt å andra sidan olika varors priser och verkställer så ett större eller mindre antal omlopp. Om vi alltså tar cirkulationsprocessen i ett land under ett givet tidsavsnitt, t.ex. en dag, så bestämmas den guldkvantitet, som behöves för att realisera priserna och följaktligen för att cirkulera varorna, av två moment: å ena sidan dessa prisers totalsumma, å andra sidan genomsnittsantalet omlopp för samma guldstycke. Detta antal omlopp eller penningomloppets hastighet är å sin sida återigen bestämt eller uttrycker blott den genomsnittshastighet, varmed varorna genomgår de olika faserna av sina metamorfoser, den hastighet varmed dessa metamorfoser följer varandra som i en kedja och den hastighet varmed varorna, som har genomgått sina metamorfoser, ersättes av nya varor i cirkulationsprocessen. Under det att alltså vid prisbestämningen alla varors bytesvärde ideellt förvandlades till en guldkvantitet av motsvarande värdestorlek och en och samma värdesumma i dubbel gestalt var förhanden i de båda isolerade cirkulationsakterna P-V och V-P, å ena sidan i vara, å den andra i guld – bestämmas guldets existens som cirkulationsmedel inte genom dess isolerade förhållande till de enskilda orörliga varorna utan genom dess rörliga existens i den i rörelse befintliga varuvärlden; genom dess funktion att i sin platsväxling uttrycka varornas formväxling, och alltså att genom hastigheten i sin platsväxling uttrycka hastigheten i deras formväxling. Dess verkliga förhandenvaro i cirkulationsprocessen, d.v.s. den verkliga massan guld, som cirkulerar, bestämmas nu alltså genom dess funktionerande existens i själva totalprocessen.

Penningcirkulationens förutsättning är varucirkulationen, och därvid cirkulerar pengarna varor, som har priser, d.v.s. ideellt redan är likställda med bestämda guldkvantiteter. Vid bestämmandet av själva varornas priser förutsättes värdestorleken på den som måttenhet tjänande guldkvantiteten eller guldets värde som givet. Under denna förutsättning bestämmas alltså den kvantitet guld, som är nödvändig för cirkulationen, närmast genom totalsumman av de varupriser som skall realiseras. Men denna totalsumma i sin tur bestämmas: 1. genom prisnivån, den relativt höga eller låga nivån för varornas i guld uppskattade bytesvärden och 2. genom mängden av de till bestämda priser cirkulerande varorna, d.v.s. genom mängden av köp och försäljningar till givna priser.⁷² Om en quarter⁷³ vete kostar 60 shilling, så måste man ha två gånger så mycket guld för att cirkulera den eller för att realisera dess pris, än vad fallet är om den blott kostar 30 shilling. För cirkulation av 500 quarter till 60 shilling behöver man dubbelt så mycket guld som för cirkulationen av 250 quarter till samma pris. Slutligen, för cirkulationen av 10 quarter till 100 shilling behöver man blott hälften så mycket guld som till cirkulationen av 40 quarter till 50 shilling. Härav följer, att den för varucirkulationen nödvändiga guldkvantiteten kan minska, trots att priserna stiger, om mängden av cirkulerande varor minskar i större proportion än prisernas totalsumma växer; och omvänt, mängden av cirkulationsmedel kan öka, om mängden av cirkulerande varor minskar, men deras prissumma i större proportion ökar. Förträffliga engelska detaljundersökningar har sålunda exempelvis visat, att i England under en spannmålsfördyrings första stadier mängden av cirkulerande pengar ökar, emedan den minskade spannmålsmängdens prissumma är större än den större spannmålsmängdens prissumma var, men tillika cirkulationen av den övriga varumängden för någon tid ostörd fortsätter till dess gamla priser. Under ett senare stadium av spannmålsfördyringen sjunker däremot de cirkulerande pengarnas mängd, antingen emedan en mindre mängd varor säljes vid sidan av spannmålen till de gamla priserna eller samma mängd varor säljes till lägre priser.

De cirkulerande pengarnas kvantitet bestämmas emellertid, som vi såg, inte bara genom totalsumman av de varupriser, som skall realiseras, utan tillika genom den hastighet, med vilken pengarna cirkulerar, d.v.s. genom långvarigheten av den tid, under vilken denna realisering verkställes. Om samma sovereign⁷⁴ under samma dag gör 10 köp, varje gång av en vara till priset av en sovereign, alltså tio gånger går ur hand i hand, utför den exakt samma arbete som 10 sovereigns, av vilka var och en på en dag blott cirkulerar en gång.⁷⁵ Guldets omloppshastighet kan alltså ersätta dess kvantitet, eller guldets existens i cirkulationsprocessen bestämmas inte bara genom dess existens som ekvivalent vid sidan av varan, utan också genom dess existens inom varumetamorfosens rörelse. Pengarnas omloppssnabbhet ersätter emellertid deras kvantitet blott till en viss grad, emedan oändligt splittrade köp och försäljningar vid varje given tidpunkt inträffar bredvid varandra i rummet.

Om summan av de cirkulerande varornas priser stiger, men proportionellt mindre än penningomloppets snabbhet ökar, så kommer mängden av cirkulationsmedel att minska. Om tvärtom cirkulationens snabbhet minskar proportionellt mer än summan av den cirkulerande varumängdens priser sjunker, så kommer mängden av cirkulationsmedel att öka. Växande

⁷² Pengarnas mängd är likgiltig, "förutsatt, att det finns tillräckligt för att upprätthålla de genom varorna givna priserna." (*Boisguillebert*: "Le détail de la France", s. 210.) "Om cirkulationen av varor för 400 milj. pund sterling kräver en guldmängd på 40 miljoner och denna proportion 1/10 är den normala nivån, då måste – om de cirkulerande varornas värde på grund av naturliga orsaker stiger till 450 miljoner – guldmängden, för att förbli på tillbörlig nivå, växa till 45 miljoner." (*W. Blake*: "Observations on the Effects produced by the Expenditure of Government etc." London 1823, s. 42.)

⁷³ Engelskt rymdmått = 290,8 liter.

⁷⁴ Engelskt guldmünt, värt ett pund sterling.

⁷⁵ "Det är penningomloppets snabbhet och inte metallmängden som gör, att mycket eller litet pengar tycks vara för handen." (*Galiani*: "Della Moneta", s. 99.)

kvantitet cirkulationsmedel med allmänt fallande priser, sjunkande kvantitet av cirkulationsmedel med allmänt stigande priser – är ett av de bäst konstaterade fenomenen i varuprisernas historia. Men de orsaker, som framkallar höjningen av prisnivån och samtidigt ännu större höjning i nivån för pengarnas omloppshastighet, såväl som rörelsen åt motsatt håll, faller utanför undersökandet av den enkla cirkulationen. Som exempel kan anföras, att bland annat under perioder av blomstrande kredit pengarnas omloppshastighet ökar snabbare än varupriserna stiger, under det att med avtagande kredit varupriserna sjunker långsammare än cirkulationshastigheten avtar. Den enkla penningcirkulationens ytliga och formella karaktär visar sig just däri, att alla de moment som bestämmer cirkulationsmedlens kvantitet, såsom mängden av cirkulerande varor, priser, höjning eller sänkning av priserna, antal samtidiga köp och försäljningar, pengarnas omloppshastighet – är beroende av varuvärldens metamorfosprocess, vilken återigen är beroende av den allmänna karaktären av produktionssättet, befolkningstätheten, förhållandet mellan stad och land, transportmedlens utveckling, större eller mindre arbetsdelning, kredit o.s.v., kort sagt av omständigheter, som alla ligger *utanför* den enkla penningcirkulationen och endast avspeglar sig i densamma.

Om cirkulationshastigheten är given, så bestämmas mängden av cirkulationsmedel alltså helt enkelt genom varupriserna. Priser är alltså inte höga eller låga, emedan en större eller mindre mängd pengar är i omlopp, utan en större eller mindre mängd pengar är i omlopp, emedan priserna är höga eller låga. Detta är en av de viktigaste ekonomiska lagarna, som det kanhända är den efterricardoska engelska ekonomins enda förtjänst att i detalj ha påvisat med tillhjälp av varuprisernas historia. Om nu erfarenheten visar, att den metalliska cirkulationens nivå eller mängden av det cirkulerande guldet eller silvret i ett givet land visserligen är utsatt för temporärt uppträdande ebb och flod och mången gång mycket häftiga sådana,⁷⁶ men i det stora hela förblir lika för längre tidsperioder, och avvikelserna från genomsnittsnivån begränsar sig till svaga oscillationer, så låter sig detta fenomen helt enkelt förklaras ur den motsatta naturen hos de omständigheter, som bestämmer mängden av de cirkulerande pengarna. Den samtidiga förändringen hos dessa omständigheter paralyserar deras verkan och låter allt förbli vid det gamla.

Den lag, enligt vilken vid given omloppshastighet för pengarna och given prissumma för varorna cirkulationsmedlets kvantitet har sin givna storlek, låter sig också uttryckas på så sätt, att – om varornas bytesvärden och deras metamorfosers genomsnittshastighet är given – kvantiteten av det cirkulerande guldet är beroende av dess eget värde. Om därför guldets värde, d.v.s. den för dess produktion nödvändiga arbetstiden, skulle öka eller minska, så skulle varupriserna i omvänd proportion stiga eller sjunka, och detta prisernas allmänna stigande eller sjunkande skulle, om omloppshastigheten förblev densamma, motsvara en större eller mindre mängd guld, som vore nödvändig för att cirkulera samma varumängd. Samma växling skulle äga rum, om det gamla värdemåttet trängdes undan genom någon annan metall av större eller mindre värde. Sålunda behövde Holland – då det av finkänslig hänsyn till statskreditorerna och av fruktan för verkningarna av de kaliforniska och australiska gruvupptäckterna ersatte guldpengarna med silverpengar – 14 till 15 gånger mer silver än tidigare guld för att cirkulera samma varumassa.

⁷⁶ Ett exempel på utomordentligt sjunkande metallisk cirkulation under dennas genomsnittsnivå erbjöd England år 1858, som man kan se av följande utdrag ur "London Economist": "Enligt sakens egen natur" (nämligen den enkla cirkulationens splittrade karaktär) "kan man inte få några riktigt noggranna uppgifter om den mängd av kontantpengar, som cirkulerar på marknaden och i händerna på de klasser, som inte bedriver bankaffärer. Men kanhända är aktiviteten eller inaktiviteten hos de stora handelsnationernas myntverk en av de bästa gradmätarna på denna mängds förändringar. Det präglas mycket mynt, då mycket behöves, och litet, då det behöves litet ... I det engelska myntverket uppgick präglingen år 1855 till 9.245.000 pund sterling, 1856 till 6.476.000 pund sterling, 1857 till 5.293.858 pund sterling. Under år 1858 hade myntverket knappt något att göra." ("Economist" 10 juli 1858.) Men samtidigt låg i bankvalven guld för ungefär 18 miljoner pund sterling.

Av den cirkulerande guldkvantitetens beroende av varuprisernas växlande summa och av den växlande cirkulationshastigheten följer, att mängden av metalliska cirkulationsmedel måste vara i stånd till kontraktion och expansion, kort sagt, att guldet i enlighet med cirkulationsprocessens behov än måste inträda i processen som cirkulationsmedel, än åter lämna den. Hur cirkulationsprocessen själv förverkligar dessa betingelser, skall vi senare se.

c) Myntet. Värde-tecknet

Guldet får i sin funktion som cirkulationsmedel en egen form [façon], det blir *mynt*. För att dess omlopp inte skall uppehållas av tekniska svårigheter, präglas det i form av mynt i enlighet med räknepengarnas måttstock. Guldstycken, vars prägling och gestalt visar, att de innehåller de i pengarnas räknena: pund sterling, shilling, o.s.v. angivna vikt-delarna guld, är mynt. Liksom bestämmandet av myntpriset faller den tekniska angelägenheten med myntandet på statens lott. Liksom i sin egenskap av räknepengar får pengarna i sin egenskap av mynt *lokal och politisk karaktär*, talar olika språk och bär olika nationaluniform. Den sfär, i vilken pengarna som mynt cirkulerar, avskiljer sig därför som *inre* varucirkulation, begränsad av ett givet samhälles gränser, från varuvärldens *allmänna* cirkulation.

Guld i sitt tillstånd som guldtacka och guld som mynt skiljer sig emellertid inte mer åt än dess myntnamn och dess viktnamn. Vad som i det sista fallet uppträder som namnskillnad, uppträder i det första fallet blott som skillnad i gestalt. Guldmyntet kan kastas i smältdegeln och därmed åter förvandlas till guld sans phrase [rätt och slätt], liksom omvänt guldtackorna blott behöver skickas till myntverket för att få myntform. Förvandlandet och återförvandlandet från den ena gestalten till den andra uppträder som en rent teknisk operation.

För 100 pund eller 1200 uns troy 22-karatsguld får man av det engelska myntverket 4672½ pund sterling eller guldsovereigner; om man lägger dessa sovereigner i den ena vågskålen och 100 pund tackguld i den andra, så väger de lika mycket; detta visar, att sovereignen inte är något annat än en bestämd viktkvantitet guld, betecknad i engelskt myntpris med namnet sovereign och med egen gestalt och egen stämpel. Dessa 4672½ guldsovereigner kastas från olika punkter in i cirkulationen och gripna av denna verkställer de på en dag ett visst antal omlopp, den ena sovereignen fler, den andra färre. Om genomsnittsantalets dagliga omlopp för varje uns vore 10, så skulle de 1200 unsen guld realisera varupriser till en totalsumma av 12.000 uns eller 46.725 sovereigner. Hur man än vrider och vänder ett uns guld, så kommer det ändå aldrig att väga 10 uns guld. Här i cirkulationsprocessen väger emellertid 1 uns faktiskt 10 uns. Myntets existens inom cirkulationsprocessen är lika med den guldkvantitet det innehåller multiplicerad med antalet av dess omlopp. Utom sin verkliga existens som enskilt guldstycke av bestämd vikt erhåller myntet alltså en ideell existens, som uppkommer ur dess funktion. Emellertid må sovereignen fullgöra ett omlopp eller tio, vid varje enskilt köp och vid varje enskild försäljning verkar den blott som enskild sovereign. Den är lik en general, som den dag slaget pågår genom att uppträda i rätta ögonblicket på 10 olika punkter ersätter 10 generaler, men ändå på varje punkt är identiskt samma general. Cirkulationsmedlets idealisering, som i penningomloppet uppstår genom att kvantiteten ersättes av hastigheten, har bara att göra med myntets funktionella existens inom cirkulationsprocessen, men berör inte det enskilda myntets existens.

Penningomloppet är emellertid yttre rörelse, och ehuru sovereignen non olet [inte luktar], driver den omkring i blandat sällskap. I friktionen med alla slags händer, pungar, fickor, börsar, portmonnäer, påsar, lådor och skrin, nötes myntet, lämnar en guldatom hängande här och en annan där och förlorar sålunda genom att avslipas under sin vandring i världen mer och mer av sin inre halt. I det myntet nyttjas, nötes det ut. Låt oss betrakta sovereignen i ett ögonblick, då dess av naturen gedigna karaktär endast tyckes svagt angripen. ”En bagare, som i dag får en splitter ny sovereign direkt från banken och i morgon betalar ut den till mjölnaren,

betalar inte samma verkliga [veritable] sovereign; den är lättare än i det ögonblick då han själv fick den.”⁷⁷ ”Det är klart, att mynten genom tingens egen natur det ena efter det andra måste undergå en ständig depreciering, enbart som följd av den vanliga och oundvikliga avslipningens inverkan. Det är en fysisk omöjlighet att vid någon tidpunkt ens för en enda dag fullständigt utesluta de lätta mynten ur cirkulationen”.⁷⁸ Enligt Jacobs beräkning hade av de 380 miljoner pund, som 1809 existerade i Europa, fram till 1829, d.v.s. under en tidrymd av 20 år, 19 miljoner pund genom avnötning fullständigt försvunnit.⁷⁹ Liksom alltså varan, efter det första steg, med vilket den träder in i cirkulationen, faller ut ur denna, så föreställer myntet efter några steg i cirkulationen mer metallhalt, än det verkligen har. Ju längre myntet cirkulerar med konstant omloppshastighet eller ju livligare dess cirkulation blir under samma tidrymd, desto mer skiljer sig dess existens som mynt från dess guld- eller silverexistens. Vad som blir kvar är magni nominis umbra [skuggan av ett stort namn]. Myntets kropp är blott en skugga. Under det att myntet ursprungligen blev tyngre genom cirkulationsprocessen, blir det nu lättare genom den, fortsätter emellertid att vid varje enskilt köp och varje enskild försäljning gälla som den ursprungliga guldkvantiteten. Sovereignen fortsätter att som *sken-sovereign*, som *sken-guld* fylla det legitima guldmyntets funktion. Under det att andra väsen genom friktion med yttvärlden blir av med sin idealism, idealiseras myntet genom praxisen, förvandlas till en ren skenexistens av dess guld- eller silverkropp. Denna andra, genom själva cirkulationsprocessen åstadkomna idealisering av metallpengarna, eller skiljandet av deras nominella halt från deras reella halt, utnyttjas dels av regeringarna, dels av privata äventyrare genom myntförfalskningar av det brokigaste slag. Hela myntväsendets historia från början av medeltiden ända till långt in på 1700-talet upplöses i historien om dessa dubbelsidiga och antagonistiska förfalskningar, och Custodis många band omfattande samling italienska ekonomer rör sig till stor del kring denna punkt.

Guldets skenexistens inom gränserna för dess funktion kommer dock i konflikt med dess verkliga existens. Under cirkulationen har ett guldmünt förlorat mer, ett annat mindre av sin metallhalt, och den ena sovereignen är därför nu faktiskt mer värd än den andra. Då de emellertid i sin funktionella existens som mynt gäller för lika mycket – den sovereign, som faktiskt utgör 1/4 uns, är inte mer värd än den sovereign, som blott tyckes utgöra 1/4 uns – underkastas ofta de fullviktiga sovereignerna i händerna på samvetslösa ägare kirurgiska operationer, och på konstlad väg utföres på dem, vad cirkulationen själv på naturlig väg utfört på deras lätta bröder. De klipptes och beskäres på sin metall och deras överflödiga guldfett vandrar i smältdegeln. Om 4672½ guldsovereign lagda på en våg genomsnittligt blott väger 800 uns i stället för 1200, kan de på guldmarknaden nu endast köpa 800 uns guld eller guldets marknadspris skulle stiga över dess myntpris. Varje mynt skulle, även om det vore fullviktigt, i sin myntform vara mindre värt än i tackform. De fullviktiga sovereignerna skulle återförvandlas till sin tackform, i vilken mer guld har mera värde än mindre guld. Så snart denna minskning av metallhalten skulle ha omfattat ett tillräckligt antal sovereigner för att åstadkomma en ihållande stegring av guldets marknadspris över dess myntpris, skulle myntets räknenaamn förbli desamma, men för framtiden beteckna en ringare kvantitet guld. Med andra ord, penningmåtstocken skulle förändras och guldets för framtiden myntas i enlighet med denna nya måttstock. Genom sin idealisering som cirkulationsmedel skulle guldets återverkande ha förändrat det lagligt fastställda förhållande, i vilket det var måttstock för priserna. Samma revolution skulle upprepas efter en viss tidrymd och sålunda skulle guldets såväl i sin

⁷⁷ *Dodd*: ”Curiosities of Industry etc.” London 1854.

⁷⁸ ”The Currency Question reviewed etc. by a Banker etc.” Edinburgh 1845. S. 69 ff. ”Om en något använd taler skulle ha något mindre värde än en helt ny taler, då skulle cirkulationen ständigt finna sig hejdad, och ingen enda betalning skulle försiggå utan tvister.” (*G. Garnier*: ”Histoire de la monnaie etc.” Bd 1, s. 24.)

⁷⁹ *Jacob*, W.: ”An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals.” London 1831, bd II, kap. XXVI.

funktion som prismåttstock som i sin egenskap av cirkulationsmedel vara underkastat en ständig växling, under vilken växlingen i den ena formen frambragte växlingen i den andra och omvänt. Detta förklarar det tidigare nämnda fenomenet, att i alla moderna folks historia en ständigt sjunkande metallhalt behöll samma penningnamn. Motsägelsen mellan guldets som mynt och guldets som prismåttstock blir likaså en motsägelse mellan guldets som mynt och guldets som allmän ekvivalent, i vilken egenskap det inte blott cirkulerar inom landets gränser utan också på världsmarknaden. Som värdemätare var guld ständigt fullviktigt, emedan det blott tjänade som ideellt guld. Som ekvivalent i den isolerade akten V-P faller guldets ur sin rörliga existens genast tillbaka i sin vilande, men som mynt kommer dess naturliga substans i oavbruten konflikt med dess funktion. Fullständigt kan guldsovereignens förvandling till skenguld inte undvikas, men lagstiftningen söker förhindra att en sådan sovereign håller sig kvar som mynt, i det den avsättes vid en viss grad av substansbrist. Efter engelsk lag är t.ex. en sovereign, som förlorat mer än 0,747 gran⁸⁰ av sin vikt, inte längre någon legal sovereign. Bank of England, som bara mellan 1844 och 1848 har vägt 48 miljoner guld-sovereigner, äger i herr Gottons guldväg en maskin, som inte bara påvisar 1/100 grans skillnad mellan två sovereigner, utan vilken likt ett tänkande väsen kastar ut det underviktiga på ett bräde, där det råkar ut för en annan maskin, som med orientalisk grymhet sågar sönder det.

Emellertid skulle guldmyntet under dessa betingelser över huvud taget inte kunna cirkulera, om inte dess omlopp begränsades till bestämda cirkulationssfärer, inom vars gränser det mindre snabbt nötes ut. I den mån ett guldmynt i cirkulationen gäller som 1/4 uns, under det att det blott väger 1/5 uns, har det faktiskt blivit enbart ett tecken eller en symbol för 1/20 uns guld, och sålunda förvandlas alla guldmynt genom själva cirkulationsprocessen mer eller mindre till enbart ett tecken eller en symbol för sin substans. Men ingenting kan vara sin egen symbol. Målade druvor är inte en symbol för verkliga druvor utan skendruvor. Men ännu mindre kan en lätt sovereign vara symbolen för en fullviktig, lika litet som en utmärkt häst kan vara symbolen för en fet häst. Då alltså guld blir till symbol för sig själv, men inte kan tjäna som symbol för sig själv, får det i de cirkulationssfärer, i vilka det snabbast nötes ut – d.v.s. i de sfärer där köp och försäljningar ständigt förnyas i de minsta proportionerna – en från dess guldexistens skild symbolisk silver- eller kopparexistens. I dessa sfärer skulle ständigt en bestämd del av samtliga guldpenningar, om också inte samma guldmynt, cirkulera som mynt. I denna del ersättes guldets genom silver- eller kopparmynt. Under det att alltså blott en specifik vara kan fungera som värdemätare och därmed som pengar inom ett land, kan olika varor vid sidan av pengarna tjäna som mynt. Dessa subsidiära cirkulationsmedel, t.ex. silver- eller kopparmynt, representerar inom cirkulationen bestämda delar av guldmynten. Deras egen silver- eller kopparhalt bestäms därför inte genom silver- och kopparvärdets förhållande till guldets värde utan fastställs godtyckligt genom lag. De får blott släppas ut i sådana kvantiteter, i vilka de av dem representerade diminutiva delarna av guldmynt ständigt skulle cirkulera, vare sig det nu gäller att utväxla högre guldmynt eller att realisera motsvarande mindre varupriser. Inom detaljvarucirkulationen kommer silver- och kopparmärkena i sin tur att tillhöra särskilda sfärer. Enligt sakens natur står deras omloppshastighet i omvänt förhållande till det pris, som de realiserar vid varje enskilt köp och varje enskild försäljning, eller till storleken av den del guldmynt de representerar. Om man betänker det oerhörda omfånget av den dagliga detaljhandelsomsättningen i ett land som England, så visar den relativt obetydliga proportionen för totalmängden cirkulerande hjälpmünt, hur snabbt och oavbrutet de cirkulerar. Ur en för kort tid sedan utgiven parlamentsredogörelse ser vi t.ex. att det engelska myntverket år 1857 myntade guld till ett belopp av 4.859.000 pund sterling, silver till ett nominalvärde av 733.000 pund sterling och ett metallvärde av 363.000 pund sterling. Den totala summan av det guld, som myntats under den tioårsperiod som ut-

⁸⁰ gran = 1/4 karat = 6,48 centigram.

löpte den 31 december 1857, utgjorde 55.239.000 pund sterling, men av silver blott 2.434.000 pund sterling. Kopparmyntet uppgick 1857 till blott 6.720 pund sterlings nominalvärde med ett kopparvärde av 3.492 pund sterling, av vilka 3.136 pund sterling i pence, 2.464 i halv-pence och 1.120 i farthings. Totalvärdet av de under de sista tio åren präglade kopparmynten var 141.477 pund sterlings nominalvärde med ett metallvärde av 73.503 pund sterling. Liksom guldmyntet förhindras att sätta sig fast i sin funktion som mynt genom lagligt bestämmande av den metallförlust, som demonetiserar det, så förhindras omvänt silver- och kopparmärkena att övergå ur sin cirkulationssfär till guldmyntets cirkulationssfär och sätta sig fast som pengar, i det den prisgrad bestämmes, som de lagligt realiserar. Så t.ex. är man skyldig att mottaga koppar i betalning endast till ett belopp av 6 pence, silver blott till ett belopp av 40 shilling. Om silver- och kopparmärken skulle utges i större kvantiteter än deras cirkulationssfärers behov kräver, så skulle inte varupriserna stiga därigenom utan en anhopning av dessa märken skulle äga rum hos detaljhandlarna, vilka slutligen skulle vara tvungna att sälja dem som metall. År 1798 hade sålunda engelska kopparmynt till ett belopp av 20.350 pund sterling, som utgivits av privatpersoner, anhopats hos handlarna, som förgäves försökte att åter sätta dem i omlopp och slutligen måste kasta ut dem som vara på kopparmarknaden.⁸¹

Silver- och kopparmärken, som representerar guldmynten i bestämda sfärer av den inre cirkulationen, äger en lagligt bestämd silver- och kopparhalt, men gripna av cirkulationen nötes de liksom guldmynten och idealiseras ännu snabbare – allt efter deras omlopps hastighet och beständighet – till blotta skuggkroppar. Om nu åter en gränslinje måste dragas för den avmetallning, under vilken silver- och kopparmärkena skulle förlora sin myntkaraktär, så måste de inom bestämda kretsar av sin egen cirkulationssfär återigen ersättas av andra symboliska pengar, låt oss säga järn och bly; och denna framställning av symboliska pengar med tillhjälp av andra symboliska pengar skulle vara en process utan ända. I alla länder med utvecklad cirkulation tvingar därför själva penningomloppets nödvändighet myntkaraktären hos silver- och kopparmärkena att göra sig oberoende av varje grad av deras metallförlust. Därmed framträder vad som låg i sakens natur, nämligen att de är symboler för guldmynten inte emedan de är gjorda av silver eller koppar, inte emedan de har ett värde, utan i den mån de inget värde har.

Relativt värdelösa ting, såsom *papper*, kan alltså fungera som symboler för guldpengarna. Det faktum att det existerar hjälpmynt av metallmärken, silver, koppar o.s.v. härrör till stor del därav, att i de flesta länder de mindre värdefulla metallerna cirkulerade som pengar, såsom silver i England, koppar i den fornrömerska republiken, i Sverige, Skottland o.s.v., innan cirkulationsprocessen degraderade dem till skiljemynt och hade satt ädlare metall i deras ställe. Det ligger för övrigt i sakens natur, att den ur den metalliska cirkulationen omedelbart framväxande penningsymbolen från början själv också är en metall. Liksom den del guld, som ständigt måste cirkulera som skiljemynt, ersättes genom metallmärken, så kan den del guld, som ständigt absorberas av den inre cirkulationens sfär som mynt och alltså ständigt måste cirkulera, ersättas genom värdelösa märken. Den nivå, under vilken massan av cirkulerande mynt aldrig sjunker, bestämmes i varje land av erfarenheten. Den ursprungligen obetydliga differensen mellan metallmyntets nominalhalt och dess metallhalt kan alltså fortgå ända fram till den absoluta skilsmässan. Pengarnas myntnamn lösgör sig från deras substans och existerar utanför denna i värdelösa papperssedlar. Liksom varornas bytesvärde genom deras utbytesprocess kristalliseras i guldpengar, sublimeras guldpengarna i omloppet till sin egen symbol, först i form av förslitna guldmynt, sedan i form av subsidiära metallmynt och slutligen i form av värdelösa märken, papper, blotta *värdetecknet*.

---

⁸¹ *David Buchanan*: "Observations on the Subjects treated of in Doctor Smith's Inquiry on the Wealth of Nations etc." Edinburgh 1814. s. 3.

Guldmyntet skapade emellertid sina ställföreträdare – först i metall, sedan i papper – blott emedan det trots sin metallförlust fortsatte att fungera som mynt. Det cirkulerade inte, emedan det nöttes ut till symbol, utan det nöttes ut till symbol, emedan det cirkulerade vidare. Blott såvida guldpengarna själva inom cirkulationsprocessen blir enbart tecken på sitt eget värde, kan blotta värdetecken ersätta dem.

Såvida rörelsen V-P-V är en som process förlöpande enhet av de två momenten V-P och P-V, som omedelbart slår om i varandra, eller såvida varan genomlöper processen av sin totalmetamorfos utvecklar den sitt bytesvärde i pris och i pengar för att genast åter upphäva denna form, för att åter bli vara eller snarare bruksvärde. Varan fortsätter alltså till *blott skenbart självständig existens* för sitt bytesvärde. Vi såg å andra sidan, att guldet – såvida det blott fungerar som mynt, eller ständigt befinner sig i omlopp – faktiskt blott framställer hopkopplandet av varornas metamorfoser och *deras blott övergående penningexistens*; det realiserar priset på den ena varan endast för att realisera priset på de andra, men uppträder ingenstädes såsom bytesvärdets vilande existens eller såsom vara, som befinner sig i vila. Den realitet, som varornas bytesvärde får i denna process och som guldet framställer i sitt omlopp, är blott den elektriska gnistans realitet. Ehuru det är verkligt guld, fungerar det här blott som skenguld och kan därför i denna funktion ersättas genom tecken på sig själv.

Värdetecknet, låt oss säga papper, som fungerar som mynt, är tecken på den i dess myntnamn uttryckta kvantiteten guld, alltså *guldtecken*. Lika litet som en bestämd kvantitet guld i och för sig uttrycker ett värdeförhållande, lika litet det tecken, som träder i guldets ställe. I den mån en bestämd kvantitet guld som förkroppsligad arbetstid äger en bestämd värdestock, representerar guldtecknet ett värde. Den värdestorlek, som representeras av detta tecken, är emellertid varje gång beroende av värdet på den guldkvantitet, det representerar. I förhållande till varorna representerar värdetecknet *realiteten av deras pris*, det är *signum pretii* [pristecken] och tecken för deras värde blott emedan varornas värde uttryckes i deras pris. I processen V-P-V, såvida den framträder som blott en såsom process förlöpande enhet eller som de båda metamorfosernas direkta förvandling, den ena till den andra – och på så sätt framträder den i cirkulationssfären, i vilken värdetecknet fungerar – får varornas bytesvärde i priset blott en ideell, i pengarna blott en föreställd, symbolisk existens. Bytesvärdet uppträder sålunda *blott* som tänkt eller kroppsligt föreställt, men äger ingen *realitet* utom i varorna själva, såvida en bestämd kvantitet arbetstid förkroppsligas i dem. Det *förefaller* därför, som om värdetecknet *omedelbart* representerar varornas värde, därigenom att det framträder inte som guldtecken, utan som tecken på det i priset blott uttryckta men i varan ensam förhandenvarande bytesvärdet. Detta sken är emellertid falskt. Värdetecknet är omedelbart blott *pristecken*, alltså *guldtecken*, och blott på en omväg tecken för varans värde. Guldet har inte som Peter Schlemihl sålt sin skugga utan köper med sin skugga. Värdetecknet verkar därför blott i den mån det inom cirkulationsprocessen representerar den ena varans pris i förhållande till den andra varan eller i förhållande till varje varuägare *representerar guld*. Ett bestämt relativt värdelöst ting, ett stycke läder, en papperslapp o.s.v., blir först ett vanemässigt tecken för penningmaterialet, men bibehåller sig som sådant blott därigenom att dess existens som symbol garanteras genom varuägarnas allmänna vilja, d.v.s. därigenom att det får lagligt konventionell existens och därigenom tvångskurs. Statliga papperspengar med tvångskurs är *värdetecknets* fulländade form, och den enda formen av papperspengar som omedelbart växer fram ur den metalliska cirkulationen eller den enkla varucirkulationen. *Kreditpengar* tillhör en högre sfär av den samhällliga produktionsprocessen och regleras genom helt andra lagar. Symboliska papperspengar skiljer sig faktiskt absolut inte från de subsidiära metallmynten, de verkar blott i en vidare cirkulationssfär. Om redan den enbart tekniska utvecklingen av pris-måttstocken eller myntpriset och vidare den yttre omformningen av råguldet till guldmynt framkallat statens inblandning och därmed den inre cirkulationen synbart skilde sig från den

allmänna varucirkulationen, så fullbordas denna skilsmässa genom myntets utveckling till värdetecken. Som enbart cirkulationsmedel kan pengarna överhuvudtaget få självständig existens blott inom den inre cirkulationens sfär. Vår framställning har visat, att guldets mynt-existens – såsom från själva gulds substansen lösgjort värdetecken – uppkommer ur själva cirkulationsprocessen och inte genom någon överenskommelse eller genom statlig inblandning. Ryssland erbjuder ett frappant exempel på värdetecknets naturliga uppkomst. Vid den tid, då hudar och pälsverk där tjänade som pengar, gav motsägelsen mellan detta ⁸²förgängliga och ohanterliga material och dess funktion som cirkulationsmedel upphovet till vanan att ersätta det med små stämplade skinnbitar, som sålunda blev anvisningar, betalbara i hudar och pälsverk. Senare blev de under namnet kopeker blotta tecken för delar av silverrubeln och höll sig på sina håll kvar i denna roll till år 1700, då Peter den store befälde att de skulle lösas in mot två, av staten utgivna kopparmynt. ⁸³ Antika författare, som blott kunde iakttaga den metalliska cirkulationens fenomen, uppfattar redan guldmyntet som symbol eller värdetecken. Sålunda Platon ⁸⁴ och Aristoteles ⁸⁵. I länder utan varje kreditutveckling såsom Kina finner man redan tidigt papperspengar med tvångskurs. Hos äldre förespråkare för papperspengarna hänvisas också uttryckligen till att metallmyntens förvandling till värdetecken uppkommer i själva cirkulationsprocessen. Så hos Benjamin Franklin och hos biskop Berkely. ⁸⁶

⁸² *Henry Storch*: "Cours d'économie politique etc." med anmärkningar av J. B. Say. Paris 1823, bd. IV, s. 179. Storch publicerade sitt verk i Petersburg på franska. J. B. Say föranstaltade genast ett avtryck i Paris, kompletterat med föregivna "anmärkningar", som faktiskt inte var något annat än allmängiltiga fraser. Storch upptog ingalunda hövligt denna annektering av hans verk genom "prince de la science" (se hans "Considérations sur la nature du revenu national", Paris 1824).

⁸³ *Platon*: "De Republica", bok II, "myntet är en *symbol* för bytet" (Opera omnia etc. ed. G. Stallbaumius. London 1850, s. 304.) Platon utvecklar pengarna blott i de båda bestämningarna som värde och som värdetecken, begär emellertid utom det för den inre cirkulationen tjänande värdetecknet ett annat för varubytet mellan Grekland och utlandet. (Jfr också bok 5 i hans "Lagarna".)

⁸⁴ *Aristoteles* ("Ethica Nicomachea", bok 5, kap. 8 ss.) "Till allmänt bytesmedel för det ömsesidiga behovet blev pengarna till följd av överenskommelse. Och därav har de namnet *nomisma*, att de inte existerar på naturlig väg utan genom lag (*nomos*) att vi har makt att ändra dem och göra dem icke brukliga." Aristoteles har uppfattat pengarna ojämförligt mycket mångsidigare och djupare än Platon. I följande citat utvecklar han vackert, hur genom bytshandeln mellan olika samhällen den nödvändigheten uppkommer att förläna specifik vara, alltså i sig själv värdefull substans, penningkaraktär.

"Ty då hjälpkällorna, från vilka man kunde införa det som saknades och dit man kunde utföra sitt överskott, blev alltmera avlägsna, uppstod *ur nödvändigheten* användandet av pengar ... Man kom överens om att vid det ömsesidiga utbytet inte ge eller ta emot något annat än det som *i sig själv* var *något värdefullt*, som hade den fördelen att handgripligt kunna brukas ... såsom järn och silver eller något annat av dylikt slag." (*Aristoteles*: "De Republica", bok I, kap. 9 ss.) Detta ställe citerar Michel Chevalier, som antingen inte läst eller också inte förstått Aristoteles, för att bevisa, att enligt Aristoteles mening cirkulationsmedlet måste bestå av en i sig själv värdefull substans. Aristoteles säger tvärtom uttryckligen att pengarna som blott cirkulationsmedel tydligen blott har konventionell eller laglig existens; detta visar redan deras namn (*nomisma*), och även det förhållandet att pengarna faktiskt får sitt bruksvärde som mynt blott från sin egen funktion, inte från ett bruksvärde, de själva besitter. "Pengarna tycks i sig själva vara värdelösa och ha en alltigenom konventionell karaktär *utan någon motsvarighet i naturen, så att de, om de försättes ur omlopp*, inte har något värde alls och är odugliga till att anskaffa något som helst nödvändigt."

⁸⁵ *Mandeville* (*Sir John*): "Voyages and Travels". London, uppl. 1705, s. 105: "Denna kejsare (av Cattay eller Kina) kan ge ut så mycket han behagar utan begränsning. Ty han är inte beroende och gör pengar blott av stämplat läder eller papper. Och då dessa pengar har cirkulerat så länge, att de börjar upplösas, så för man dem till kejsarens ränteri, och där får man nya pengar i stället för de gamla. Och dessa pengar cirkulerar i hela landet och i alla dess provinser ... man gör inte pengar vare sig av guld eller av silver", och, menar Mandeville, "därför kan han ge ut ständigt på nytt och övermåttan mycket."

⁸⁶ *Benjamin Franklin*: "Remarks and Facts relative to the American Paper Money", 1764, s. 348, ss: "För närvarande göres till och med silverpengarna i England till en del av sitt värde tvångsmässigt till lagligt betalningsmedel; denna värdedel är skillnaden mellan deras verkliga vikt och deras benämning. En stor del av de nu cirkulerande shilling- och sixpencemynten har genom avnötning blivit 5, 10, 20 och några av sixpencemynten rentav 50 procent för lätta. Denna skillnad mellan *reellt* och *nominellt* värde motsvaras inte av något inre värde;

Hur många ris papper kan, sönderskurna till sedlar cirkulera som pengar? Så ställd vore frågan innehållslös. De värdelösa märkena är värdetecken, blott i den mån de företräder guld i cirkulationsprocessen, och de företräder guld blott i den mån det självt som mynt skulle ingå i cirkulationsprocessen – denna kvantitet bestäms genom dess eget värde, om varornas bytesvärden och deras metamorfosers hastighet är givna. Sedlar med beteckningen 5 pund sterling skulle blott kunna cirkulera i 5 gånger ringare antal än sedlar med beteckningen 1 pund sterling, och om alla betalningar utfördes i shillingsedlar, så måste 20 gånger mer shilling- än pund sterlingsedlar cirkulera. Om guldmyntet representerades genom sedlar med olika beteckning, t.ex. sedlar på 5 pund sterling, 1 pund sterling, 10 shilling, så skulle kvantiteten av dessa olika sorters värdetecken bestämmas inte bara genom den kvantitet guld, som behöves för totalcirkulationen, utan också genom den kvantitet guld, som behöves för cirkulationssfären för varje särskilt slag av sedlar. Om 14 miljoner pund sterling (detta är den engelska banklagstiftningens antagande, men inte för myntet utan för kreditpengarna) utgjorde den nivå, under vilken ett lands cirkulation aldrig föll, så kunde 14 miljoner papperssedlar cirkulera, av vilka var och en var värdetecken för 1 pund sterling. Om guldets värde föll eller steg, emedan den för dess produktion krävda arbetstiden minskat eller ökat, så skulle vid konstant bytesvärde för samma varumassa antalet cirkulerande pund sterlingsedlar stiga eller falla, i omvänt förhållande till guldets värdeväxling. Om guld som värde mätare skulle ersättas av silver, så måste – om värdeförhållandet mellan silver och guld vore 1:15 och om varje sedel för framtiden skulle representera samma kvantum silver som den förut representerade guld – i stället för 14 miljoner för framtiden 210 miljoner sedlar på 1 pund sterling cirkulera. Papperssedlarnas kvantitet bestäms alltså genom guldpengarnas kvantitet, vilka de företräder i cirkulationen, och då de är värdetecken blott i den mån de företräder guldpengarna, bestäms deras värde helt enkelt genom deras *kvantitet*. Under det att alltså kvantiteten av det cirkulerande guld är beroende av varupriserna, beror omvänt värdet av de cirkulerande papperssedlarna uteslutande av deras egen kvantitet.

Inblandningen från statens sida, vilken ger ut papperspengar med tvångskurs – och vi sysslar bara med detta slag av papperspengar – tycks upphäva den ekonomiska lagen. Staten, som i myntpriset blott gav en bestämd guldvikt ett dopnamn, och genom präglingen blott tryckte sin stämpel på guld, tycks nu genom sin stämpels magiska makt förvandla papper till guld. Då papperssedlar har tvångskurs, kan ingen hindra staten att tvinga in ett godtyckligt stort antal av dem i cirkulationen och prägla dem med godtyckliga myntnamn, såsom 1 pund sterling, 5 pund sterling, 20 pund sterling. De sedlar som en gång befinner sig i cirkulation är det omöjligt att kasta ut ur denna, då de hejdas i sitt lopp av landets gränspålar men *utom* cirkulationen förlorar allt värde, bruksvärde såväl som bytesvärde. Skilda från sin funktionella existens förvandlas de till värdelösa papperslappar. Den kan slunga in i cirkulationen en godtycklig kvantitet papperssedlar med godtyckliga myntnamn, men med denna mekaniska akt upphör dess kontroll. Gripen av cirkulationen kommer värdetecknet eller papperspengarna under inflytande av dess immanenta lagar.

Om 14 miljoner pund sterling utgjorde den summa guld, som krävs för varucirkulationen, och om staten satte 210 miljoner sedlar i cirkulation, var och en med namnet 1 pund sterling, så skulle dessa 210 miljoner förvandlas till representanter för guld till ett belopp av 14 miljoner pund sterling. Det vore detsamma, som om staten skulle ha gjort pund sterling-sedlarna till representanter för en 15 gånger mindre värdefull metall eller för en kvantitet guld, som väger

---

den motsvaras inte ens av papper, den motsvaras inte av någonting. Det är den lagliga betalningskraften, förbunden med medvetandet, att man lätt kan ge det vidare för samma värde, som gör att ett silvermynt till ett värde av 3 pence passerar för ett sexpencemynt.”

Berkeley: ”The Querist”: ”Om myntets benämning bibehålles, sedan dess metall gått all världens väg, skulle inte det oaktat handelscirkulationen fortsätta?”

15 gånger mindre än den tidigare. Ingenting annat skulle ha ändrats än prismåttstockens benämning, som naturligtvis är konventionell, vare sig den nu förändras direkt genom ändring av myntfoten eller indirekt genom förökande av papperssedlarna i ett för en ny, lägre måttstock erforderligt antal. Då namnet pund sterling nu skulle ange en 15 gånger mindre guldkvantitet, skulle alla varupriser stiga med det 15-dubbla och nu skulle faktiskt 210 miljoner pund sterling-sedlar vara lika nödvändiga som tidigare 14 miljoner. I samma grad som värdetecknens totalsumma skulle ha ökats, skulle den kvantitet guld, som varje enskilt tecken representerar, ha minskats. Prisernas stigande skulle blott vara reaktionen från cirkulationsprocessen, vilken med våld likställer värdetecknen med den kvantitet guld, i vars ställe de föreger sig cirkulera.

I historien om de penningförfalskningar, som de engelska och franska regeringarna företagit, finner vi gång på gång, att priserna inte steg i samma proportion som silvermynten förfalskades. Helt enkelt emedan den proportion, i vilken myntmängden växte, inte motsvarade den proportion, i vilken myntet förfalskats, d.v.s. emedan mängden utgivna mynt med lägre metallhalt inte var tillräckligt stor, för att varornas bytesvärden för framtiden skulle kunna uppskattas i metallen med lägre halt såsom värdemätare och realiserats medels mynt, som motsvarade denna lägre måttenhet. Detta löser den svårighet, som duellen mellan Locke och Lowndes inte kunde lösa. Det förhållande, i vilket värdetecknet – vare sig det gäller papperssedlar eller förfalskade guld- och silvermynt – representerar viktquantiteter guld eller silver, i överensstämmelse med myntpriset, beror inte på värdetecknets eget material utan på den kvantitet därav som befinner sig i cirkulation. Svårigheten, då det gäller att förstå detta förhållande, uppkommer därav, att pengarna i båda sina funktioner, som värdemätare och som cirkulationsmedel, är underkastade lagar som inte bara står i motsättning till varandra utan som tycks motsäga dessa båda funktioners motsatta karaktär. För pengarnas funktion som värdemätare, där pengarna blott tjänar som räknepengar och guldets blott som ideellt guld, kommer allt an på pengarnas naturliga material. Värderade i silver eller som silverpris framträder naturligtvis bytesvärdena helt annorlunda än värderade i guld eller som guldpris. Omvänt, i pengarnas funktion som cirkulationsmedel, där pengarna inte bara föreställs utan också måste vara förhanden som ett verkligt ting vid sidan av de andra varorna, blir pengarnas material likgiltigt, under det att allt beror på deras kvantitet. För måttenheten är det avgörande, om den är ett pund guld, silver eller koppar; under det att blotta antalet gör mynten, oberoende av deras eget material, till motsvarande förverkligande av var och en av dessa måttenheter. Det strider emellertid mot det sunda mänskliga förnuftet, att hos de blott tänkta pengarna allt är beroende av deras materiella substans och hos de sinnligt existerande mynten allt är beroende av ett ideellt sifferförhållande.

Varuprisernas stigande eller fallande tillsammans med papperssedelmassans ökning eller minskning – det sistnämnda där papperssedlarna bildar det uteslutande cirkulationsmedlet – är alltså blott ett genom cirkulationsprocessen med våld åstadkommet förverkligande av den lag, som mekaniskt brutits utifrån, den lag enligt vilken det cirkulerande guldets kvantitet bestämmes genom varupriserna och kvantiteten av de cirkulerande värdetecknen genom kvantiteten av de guldmynt, som de företräder i cirkulationen. Å andra sidan absorberas därför varje godtycklig mängd papperssedlar av cirkulationsprocessen och så att säga smältes, emedan värdetecknet – med vilken guldtitel det än må inträda i cirkulationen – inom denna sammanpressas till ett tecken för den guldkvantitet, som kunde cirkulera i dess ställe.

I värdetecknens cirkulation uppträder alla den verkliga penningcirkulationens lagar omvända och ställda på huvudet. Under det att guld cirkulerar, emedan det har värde, har papperspengarna värde, emedan de cirkulerar. Under det att vid ett givet bytesvärde för varorna det cirkulerande guldets kvantitet är beroende av dettas eget värde, är papperspengarnas värde beroende av deras cirkulerande kvantitet. Under det att det cirkulerande guldets kvantitet ökar

eller minskar med varuprisernas stigande eller fallande, så tycks varupriserna stiga eller falla med växlingen i de cirkulerande papperspengarnas kvantitet. Under det att varucirkulationen blott kan absorbera en bestämd kvantitet guldmynt – varför omväxlande kontraktion och expansion av de cirkulerande pengarnas kvantitet uppträder som en nödvändig lag – tycks papperspengarna i varje godtycklig utsträckning kunna ingå i cirkulationen. Under det att staten förfalskar guld- och silvermynten och därmed stör deras funktion som cirkulationsmedel – även om den bara skulle utge myntet 1/100 gram under dess nominella halt – verkställer den en fullständigt riktig operation, då den utger värdelösa papperssedlar, som inte har något gemensamt med metallen utom myntnamnet. Under det att guldmyntet synbarligen bara representerar varornas värde, i den mån detta själv är uttryckt i guld eller framställt som pris, tycks värdetecknet direkt representera varans värde. Av detta är det klart, varför iakttagare, som studerat penningcirkulationens fenomen ensidigt, i cirkulationen av papperspengar med tvångskurs, måste missförstå alla penningcirkulationens immanenta lagar. I värdeteckencirkulationen uppträder dessa lagar faktiskt inte bara på ett förväntat sätt utan omärkliga, så papperspengarna, om de utgivits i riktig kvantitet, fullbordar rörelser, som inte är säregna för dem som värdetecken, under det att deras säregna rörelser, i stället för att stamma direkt ur varornas metamorfos, uppkommer ur störandet av den riktiga proportionen mellan papperspengarna och guld.

3. Pengar

Pengar till skillnad från mynt, resultatet av cirkulationsprocessen i formen V-P-V, bildar utgångspunkten för cirkulationsprocessen i formen P-V-P, d.v.s. utbyte av pengar mot vara för utbyte av vara mot pengar. I formen V-P-V bildar varan, i formen P-V-P bildar pengarna rörelsens utgångspunkt och slutpunkt. I den första formen förmedlar pengarna varubytet, i den senare förmedlar varan pengarnas förvandling till pengar. Pengarna, som i den första formen uppträder som enbart medel, uppträder i den senare som cirkulationens slutliga syfte, under det att varan, som i den första formen uppträder som slutligt syfte, i den senare uppträder som enbart medel. Då pengarna själva redan är resultat av cirkulationen V-P-V, uppträder i formen P-V-P cirkulationens resultat tillika som dess utgångspunkt. Under det att i V-P-V ämnesomsättningen bildar det verkliga innehållet, bildar själva varans formexistens, som framgått ur denna första process, det verkliga innehållet i den andra processen P-V-P.

I formen V-P-V är båda extremerna varor av samma värdestorlek, men tillika kvalitativt olika bruksvärden. Deras utbyte V-V är verklig ämnesomsättning. I formen P-V-P däremot är båda extremerna guld och samtidigt guld av samma värdestorlek. Att utbyta guld mot vara för att utbyta vara mot guld, eller, då vi betraktar resultatet P-P, för att utbyta guld mot guld, förefaller meningslöst. Om man emellertid översätter P-V-P till formeln: *köpa* för att *sälja*, vilket inte betyder något annat än att genom en förmedlande rörelse utbyta guld mot guld, så igenkänner man genast den härskande formen för den borgerliga produktionen. I praktiken köper man emellertid inte för att sälja, utan man köper billigt för att sälja dyrare. Pengar utbytes mot vara, för att samma vara på nytt skall utbytas mot en större kvantitet pengar, så att extremerna P och P är om inte kvalitativt så dock kvantitativt olika. En sådan kvantitativ skillnad förutsätter *utbytet av icke-ekvivalenter*, under det att vara och pengar som sådana blott är motsatta former av varan själv, alltså olika existensformer av samma värdestorlek. Kretsloppet P-V-P gömmer alltså under formerna pengar och vara mera utvecklade produktionsförhållanden och är inom den enkla cirkulationens sfär blott reflexen av en mera invecklad rörelse. Vi måste alltså utveckla pengar, till skillnad från cirkulationsmedel, ur den omedelbara formen av varucirkulationen V-P-V.

Guld, d.v.s. den specifika vara, som tjänar som värdemätare och som cirkulationsmedel, blir utan samhällets vidare åtgörande *pengar*. I England, där silver varken är värdemätare eller

härskande cirkulationsmedel, blir det inte pengar, alldeles som guld i Holland, så snart det avsatts som värdemätare, upphörde att vara pengar. En vara blir alltså närmast pengar som enhet av värdemätare och cirkulationsmedel, eller enheten av värdemätare och cirkulationsmedel är pengar. Som sådan enhet har guld det emellertid återigen en självständig existens, vilken är skild från dess tillvaro i båda dessa funktioner. Som värdemätare är guld det blott ideella pengar och ideellt guld; som enbart cirkulationsmedel är det symboliska pengar och symboliskt guld; men i sin enkla metalliska kroppslighet är guld pengar eller pengar verkligt guld.

Låt oss nu ett ögonblick betrakta den vilande varan guld, som är pengar, i dess förhållande till de andra varorna. Alla varor föreställer i sina priser en bestämd summa guld; de är alltså blott föreställt guld eller föreställda pengar, *representanter för guld*, liksom, omvänt, pengarna i värdetecknet uppträder som blott representant för varupriserna.⁸⁷ Då alla varor sålunda blott är föreställda pengar, är pengarna den enda verkliga varan. I motsats till varorna som blott föreställer bytesvärdets, det allmänna samhälleliga arbetets, den abstrakta rikedomens självständiga existens, är guld det *abstrakta rikedomens materiella existens*. Med avseende på bruksvärdet uttrycker varje vara blott ett moment av den materiella rikedom genom sitt förhållande till ett särskilt behov, blott en isolerad sida av rikedom. Men pengarna tillfredsställer varje behov, såvida de omedelbart kan omsättas i föremålet för varje behov. Deras eget bruksvärde realiserar i den oändliga serien av bruksvärden, som bildar deras ekvivalent. I deras gedigna metallitet ligger all den materiella rikedom öppen, som utvecklas i varu- världen. Om alltså varorna i sina priser representerar den allmänna ekvivalenten eller den abstrakta rikedom, guld, så representerar guld i sitt bruksvärde alla varors bruksvärden. Guld är *därför den materiella representanten för den substantiella rikedom*. Det är ”*précis de toutes les choses*” [alla tings innehåll] (*Boisguillebert*), den samhälleliga rikedomens kompendium. Det är tillika till formen den omedelbara inkarnationen av det allmänna arbetet och till innehållet sammanfattningen av alla reella arbeten. Det är den allmänna rikedom som individ.⁸⁸ I sin gestalt som förmedlare för cirkulationen led guld all möjlig orätt, beskars och urvattnades rentav till blott symboliska papperslappar. Som pengar återfår det sin gyllene härlighet. Från att ha varit slav blir det herre.⁸⁹ Från att ha varit blott hantlangare blir det varornas gud.⁹⁰

a) Skattbildning

Guld som pengar skilde sig närmast från cirkulationsmedlet därigenom, att varan avbröt sin metamorfosprocess och stelnade i sin guldförpuppning. Detta blir resultatet varje gång, då försäljningen inte slår om i köp. Guldets självständighetsgörande som pengar är alltså framför

⁸⁷ ”Det är inte bara de ädla metallerna som är representanter för tingen ...; utan omväxlande är tingen ... representanter för guld och silver.” (A. Genovesi: ”Lezioni di Economia Civile” (1765), s. 281 i *Custodi*, Parte Moderna, bd. VIII.)

⁸⁸ *Petty*: Guld och silver är ”universal wealth”. ”Political Arithmetic”, ss. s. 242.

⁸⁹ *E. Misselden*: ”Free Trade or the Means to make Trade flourish etc.” London 1662. ”Det naturliga materialet för handeln är merchandize [köpmansvara]: som köpmännen av affärsskäl har kallat commodities [bruksvävar]. Det konstlade materialet för handeln är pengar, vilka fått titeln of sinewes of warre and of state [krigets och statens nerver]. Ehuru pengarna både enligt tingens natur och till tiden kommer efter merchandize, har de dock, för närvarande i praktiken blivit till huvudsak.” (S. 7.) Han jämför vara och pengar med ”de två sönerna till den gamle Jakob, vilken lade sin högra hand på den yngre och sin vänstra på den äldre.” (ss.) *Boisguillebert*: ”Dissertation sur la nature des richesses etc.”, ss. s. 395, 399: ”Här har alltså handelns slav blivit dess herre ... Folkens elände kommer blott därav, att man gjort den f.d. slaven till herre eller snarare till tyrann.

⁹⁰ *Boisguillebert*: ”Dissertation sur la nature des richesses etc.” ”Man har gjort en idol av dessa metaller (guld och silver), och i det man numera uppgav syftet och avsikten, varför man införde dem i handeln, nämligen för att här tjäna som underpant i utbyte och ömsesidigt överlämnande, har man nästan befriat dem från denna tjänst för att göra dem till *gudomligheter*, åt vilka man offrat och fortfarande offerar mer rikedomar och dyrbarheter och till och med människoliv, än någonsin den blinda antiken offrat åt sina falska gudar etc.” (ss. s. 395.)

allt ett iögonenfallande uttryck för cirkulationsprocessens eller varumetamorfosens sönderfallande i två skilda, bredvid varandra likgiltigt bestående akter. Myntet själv blir pengar, så snart dess rörelse avbrytes. I handen på säljaren, som erhåller det för sin vara, är det pengar, men inte mynt; så snart det lämnar hans hand, blir det åter mynt. Var och en är säljare av den ensidiga vara, som han producerar, men köpare av alla andra varor, som han behöver för sin samhällseliga existens. Medan hans uppträdande som säljare är beroende av den arbetstid, som hans vara behöver för sin produktion, är hans uppträdande som köpare betingat av det ständiga förnyandet av livsbehoven. För att kunna köpa utan att sälja, måste han ha sålt utan att köpa. Faktiskt är cirkulationen V-P-V blott den som en process förlöpande enheten av försäljning och köp, i den mån den tillika är den ständiga processen av deras åtskiljande. För att pengarna ständigt skall flyta som mynt, måste myntet ständigt stelna till pengar. Myntets ständiga omlopp betingas av dess ständiga stockning i större eller mindre kvantiteter i form av reservfonder av mynt, som överallt uppkommer inom cirkulationen och samtidigt betingar densamma; dessa reservfonders bildning, fördelning, upplösning och återbildning växlar ständigt, deras existens upphör ständigt, deras försvinnande äger ständigt rum. Adam Smith har uttryckt denna myntets oupphörliga förvandling till pengar och pengarnas till mynt sålunda, att varje varuägare vid sidan av den särskilda vara, som han säljer, ständigt måste ha på lager en viss summa av den allmänna vara, med vilken han köper. Vi såg att i cirkulationen V-P-V det andra ledet P-V sönderfaller i en rad köp, som inte försiggår på en gång utan successivt i tiden, så att en del av P cirkulerar som mynt, den andra delen vilar som pengar. Pengarna är här faktiskt blott *suspenderat mynt* och de enskilda beståndsdelarna av den cirkulerande myntmassan uppträder ständigt växlande, än i den ena, än i den andra formen. Denna cirkulationsmedlets första förvandling till pengar framställer därför ett enbart tekniskt moment av själva penningomloppet.⁹¹

Den första naturligt uppkomna formen av rikedom är överflödet eller överskottet, den del av produkterna som inte omedelbart behöves såsom bruksvärde, eller också besittandet av sådana produkter, vars bruksvärde faller utanför kretsen av de oundgängliga behoven. Då vi betraktade övergången från vara till pengar såg vi, att detta överflöd eller överskott på produkter bildar varubyttets egentliga sfär på ett outvecklat produktionsstadium. Överflödiga produkter blir utbytbara produkter eller varor. Den adekvata existensformen för detta överflöd är guld och silver, den första form i vilken rikedom fasthålls som abstrakt samhällselig rikedom. I form av guld eller silver, d.v.s. i penningmaterialet, kan varorna inte bara bevaras, utan guld och silver är rikedom i skyddad form. Varje bruksvärde som sådant gör tjänst i och med att det konsumeras, d.v.s. förintas. Men guldets bruksvärde som pengar består i att vara bärare av bytesvärdet, att som formlös råvara vara materialisering av den allmänna arbetstiden. Som formlös metall besitter bytesvärdet en oförgånglig form. Guld eller silver på så sätt immobiliserat som pengar, är *skatt*. Hos folk med rent metallisk cirkulation, såsom under antiken, framträder skattbildning som en allsidig process, som genomföres såväl av enskilda personer som av staten, vilken skyddar sin statsskatt. För ännu längre sedan, i Asien och Egypten, uppträder dessa skatter i konungarnas och prästernas förvar mer som bevis på deras makt. I Grekland och Rom blir bildande av statsskatter, som den ständigt säkrade och ständigt slagfärdiga formen av överflödet, politikens uppgift. Det snabba överförandet av sådana skatter från ett land till ett annat genom erövrare och deras delvisa plötsliga utströmmande i cirkulationen utgör något för den antika ekonomin säreget.

⁹¹ *Boisguillebert* vädrar i den första immobiliseringen av pengarna, denna perpetuum mobile, d.v.s. förnekandet av dess funktionella existens som cirkulationsmedel, genast pengarnas självständiggörande i förhållande till varorna. Pengarna, säger han, måste vara ”i ständig rörelse, vilket de blott kan vara, så länge de är rörliga, men så snart de blir orörliga är allt förlorat.” (”Le détail de la France”, s. 231.) Vad han förbiser är, att detta stillastående är betingelsen för deras rörelse. Vad han faktiskt vill är, att varornas värdeform skall uppträda som blott övergående form av deras ämnesomsättning men aldrig som självändamål.

Som *förkroppsligad arbetstid* garanterar guldets sin egen värdestorlek, och då det är materialisering av den *allmänna* arbetstiden, är cirkulationsprocessen en borgen för att guldets ständigt verkar som bytesvärde. Genom det blotta faktum, att varuägaren kan fasthålla varan i dess gestalt som bytesvärde eller själva bytesvärdet som vara, blir utbytet av varor för att få tillbaka dem i den förvandlade gestalten som guld, ett eget motiv för cirkulationen. Varumeta-morfosen V-P äger rum för dess egen metamorfos' skull för att förvandla varan från särskild naturlig rikedom till allmän samhällelig rikedom. I stället för ämnesomsättningen blir formväxlingen självändamål. Från att blott ha varit form slår bytesvärdet om till rörelsens innehåll. Som rikedom, som vara bibehåller sig varan blott, såvida den uppehåller sig inom cirkulationens sfär, och den bibehåller sig blott i detta flytande tillstånd, såvida den stelnar till silver och guld. Den förblir i rörelse som cirkulationsprocessens kristall. Guld och silver fixeras emellertid själva blott som pengar, såvida de inte är cirkulationsmedel. *Som icke-cirkulationsmedel blir de pengar*. Att draga varan ut ur cirkulationen i form av guld är alltså det enda medlet att ständigt hålla den inom cirkulationssfären.

Varuägaren kan från cirkulationen få tillbaka i form av pengar blott så mycket som han ger den i form av vara. Ständig försäljning, oavbrutet inkastande av varor i cirkulationen är därför den första betingelsen för skattbildning från varucirkulationens ståndpunkt. Å andra sidan försvinner pengarna ständigt som cirkulationsmedel i själva cirkulationsprocessen, i det de ständigt förverkligas i bruksvärden och upplöses i förgängliga njutningar. De måste alltså ryckas undan cirkulationens förtärande ström, eller varan måste fasthållas i sin första metamorfos, i det pengarna förhindras att fullgöra sin funktion som köpemedel. Varuägaren, som nu blivit skattsamlare, måste sälja det mesta möjliga och köpa det minsta möjliga, såsom redan den gamla Cato lärde: *patrem, familias vendacem, non emacem esse* [husfadern må vara lysten på att sälja men inte på att köpa]. Liksom arbetsamhet är den positiva, så är sparsamhet den negativa betingelsen för skattbildning. Ju mindre varans ekvivalent drages ut ur cirkulationen i form av särskilda varor eller bruksvärden, desto mer drages den ut ur cirkulationen i form av pengar eller bytesvärde.⁹² Tillägnande av rikedom i dess allmänna form betingar alltså avstående från rikedom i dess materiella verklighet. Skattbildningens levande drivkraft är därför *girigheten*, för vilken inte varan som bruksvärde utan bytesvärdet som vara är ett behov. För att bemäktiga sig överflödet i dess allmänna form, måste de särskilda behoven behandlas som lyx och överflöd. Sålunda gjorde Cortes år 1593 Filip II ett yrkande, där det bland annat heter: ”Cortes i Valladolid år 1586 bad Eders Majestät att inte längre tillåta införsel till kungariket av ljus, glasvaror, bijouterier, knivar och liknande ting, som införes från utlandet för att dessa för det mänskliga livet så onyttiga ting må utbytas mot guld, liksom om spanjorerna skulle vara *indianer*.” Skattsamlaren föraktar de världsliga, timliga och förgängliga njutningarna för att jaga efter den eviga skatt, som inte rost och mal förtär, som är helt himmelsk och helt jordisk. ”Den allmänna grundläggande orsaken till vår brist på guld”, säger Misselden i den anförda skriften, ”är detta kungarikets stora excesser i konsumtionen av varor från främmande länder, som visar sig vara *discommodities* [skadliga ting] för oss, och inte *commodities* [nyttiga ting], emedan de berövar oss lika stora skatter, som eljest skulle importeras i stället för dessa leksaker [toys]. Vi konsumerar hos oss ett alldeles för stort överflöd på viner från Spanien, Frankrike, Rhenlandet, Levanten; russin från Spanien, korinter från Levanten, lawns [en sorts fin linneväv] och cambrics [batist] från Hainault, sidentyger från Italien, socker och tobak från Västindien, kryddor från Ostindien – allt detta är inget *absolut behov* för oss och det oaktat köpes dessa ting för klingande guld.”⁹³ Som guld och silver är rikedom oförgänglig, såväl emedan bytesvärdet existerar i oförstörbar metall som

⁹² ”Ju mer förrådet i varor växer, desto mer avtar det förråd, som existerar i form av skatt [in treasure].” (*E. Misselden: ”Free Trade or the Means to make Trade flourish etc.”* s. 23.)

⁹³ ss., s. 11-13 ff.

framför allt emedan guld och silvret förhindras att som cirkulationsmedel bli blott övergående penningform för varan. Det förgängliga innehålllet offras så för den oförgängliga formen. ”Om man på skattevägen tar pengarna från den, som äter och dricker upp dem, och ger dem till den, som använder dem till att förbättra jorden, till fiske, gruvdrift, manufaktur eller till och med till kläder, så är det alltid en fördel för samhället, ty inte ens kläder är så förgängliga som mat och dryckjom. Om pengarna användes till möbler i huset, så är fördelen desto större, om de användes till att bygga hus, ännu större o.s.v., men störst av allt, om guld och silver införes i landet, emedan endast dessa ting är oförgängliga och uppskattas som rikedom under alla tider och på alla platser; allt annat är blott rikedom pro hic et nunc [för bestämd plats och tid]”.⁹⁴ Att rycka pengarna undan cirkulationens ström och rädda dem för den samhälleliga ämnesomsättningen framträder också till det yttre som ett *nedgrävande* i jorden, så att den samhälleliga rikedom som en i jorden dold, oförgänglig skatt bringas i ett fullständigt hemligt privatförhållande till varuägaren. Doktor Bernier, som en tid vistades i Delhi vid Aurenzebs hov, berättar hur köpmännen hemligen grävde ner sina pengar djupt i jorden, särskilt de icke-mohammedanska hedningarna, som har nästan all handel och alla pengar i sina händer, ”fångna som de är i sin tro, att det guld och silver, som de gömmer undan i livstiden, efter döden skall tjäna dem i den andra världen.”⁹⁵ Skattsamlaren är för övrigt, såvida hans asketism är förbunden med energi och flit, till religionen väsentligen protestant och ännu mer puritan. ”Man kan inte förneka, att köp och försäljning är en nödvändig sak, som man inte kan umbära och väl kan bruka kristligt, särdeles i ting, som tjänar behoven och anständigheten, ty på så sätt har också patriarkerna sålt och köpt boskap, ull, spannmål, smör, mjölk och andra nyttigheter. Det är gåvor från gud, som låter jorden ge dem och fördelar dem mellan människorna. Men den utländska köpenskapen – som från Kalkutta, Indien o.s.v. för in varor av sådant slag som dyrbart siden och guldsaker och kryddor, vilka blott tjänar till lyx och ingen nytta, och suger ut land och befolkning på pengar – skulle inte tillåtas, om vi verkligen hade furstar som styrde. Men om detta skall jag inte skriva här, ty jag antar att denna handel till slut, då vi inte längre har några pengar, kommer att upphöra av sig själv, liksom också lyx och frosseri: ty inga skrivelser och predikningar kommer att hjälpa, förrän nöden och armodet tvingar oss”.⁹⁶

⁹⁴ Petty: ”Political Arithmetic”, ss., s. 196.

⁹⁵ Frangois Bernier: ”Voyages contenant la description des états du Grand Mogol.” Parisupplaga 1830. Bd I, jfr s. 312-14.

⁹⁶ Doktor Martin Luther: ”Bücher vom Kaufhandel und Wucher”. 1524. På samma ställe säger Luther: ”Gud har drivit oss tyskar dithän, att vi måste kasta ut vårt guld och silver till främmande länder, göra alla människor rika och själva förbli tiggare. England skulle väl ha mindre guld, om Tyskland lät dess tyg vara, och konungen av Portugal skulle också ha mindre, om vi lät hans kryddor vara. Räkna ut hur mycket pengar som utföres ur de tyska länderna genom en Frankfurtermässa, utan nödtvång och orsak, och du skall förundra dig över att det fortfarande finns ett rött öre i de tyska länderna. Frankfurt är silver- och guldhålet, genom vilket allt som framväller och växer, som präglas eller myntas hos oss strömmar ut ur de tyska länderna: om det hålet vore tillstoppat, så behövde man inte nu höra den klagovisan att överallt är idel skuld och inga pengar, att ockrarskulder ruinerar alla landsändar och städer. Men må sakerna ha sin gång: vi tyskar måste förbli tyskar! Vi ger inte efter, vi måste handla så.”

Misselden vill i den ovan anförda skriften åtminstone behålla guld och silvret inom kristenhetens gränser: ”Guldet förminskas genom handeln utanför kristenheten, med Turkiet, Persien och Ostindien. Denna handel föres till största delen med kontantpengar, men helt annorlunda än handeln inom kristenheten själv. Ty ehuru handeln inom kristenheten bedrivs med kontantpengar, så är dock pengarna fortfarande inneslutna inom sina gränser. I den handel, som bedrivs inom kristenheten, råder faktiskt strömning och motströmning, flod och ebb av pengar, ty mången gång finns det mer av pengarna på ett håll, medan det finns mindre av dem på ett annat, allteftersom ett land lider brist och ett annat har överflöd. Pengarna kommer och går och virvlar omkring i kristenhetens krets men förblir ständigt inom dess gränser. De pengar däremot, med vilka man driver handel utanför kristenheten i de ovan angivna länderna, är utgivna för alltid och återvänder aldrig.”

I tider då den samhälleliga ämnesomsättningen skakas, händer det till och med i det utvecklade borgerliga samhället, att man gräver ner pengarna som skatt. Det samhälleliga sammanhanget i dess kompakta form – för varuägaren består detta sammanhang i varan och varans adekvata existens är pengar – räddas undan den samhälleliga rörelsen. Den samhälleliga nervus rerum [tingens nerv] begravs vid sidan av kroppen, vars nerv den är.

Skatten skulle nu blott vara onyttig metall, dess penningsjäl skulle fly ut ur den och den skulle återstå som utbränd aska av cirkulationen, som dess caput mortuum [kemisk bottenfällning], om den inte befann sig i beständig strävan mot cirkulationen. Pengar eller självständiggjort bytesvärde är till sin kvalitet den abstrakta rikedomens existens, men å andra sidan är varje given penningsumma kvantitativt begränsad värdestorlek. Bytesvärdets kvantitativa gräns strider mot dess kvalitativa allmänhet och skattsamlaren förnimmer denna gräns som en skranka, vilken faktiskt tillika förvandlas till kvalitativ skranka eller gör skatten till blott en begränsad representant för den materiella rikedom. Pengarna som den allmänna ekvivalenten framträder, som vi såg, omedelbart i form av en ekvation, i vilken de själva bildar den ena sidan men den oändliga raden av varor den andra sidan. Av bytesvärdets storlek beror det, hur långt pengarna tillnärmelsevis realiserar som en sådan oändlig rad, d.v.s. i vilken mån de motsvarar sitt begrepp som bytesvärde. Bytesvärdets rörelse som bytesvärde, som automat, kan över huvud taget blott vara den att gå ut över sin kvantitativa gräns. Men i det en kvantitativ gräns för skatten överskrides, skapas en ny skranka, som i sin tur måste upphävas. Det är inte en bestämd gräns för skatten, som uppträder som skranka, utan varje gräns för densamma. Skattbildningen har alltså ingen immanent gräns, har inom sig inget mått utan är en ändlös process, som i det resultat den varje gång uppnår finner ett motiv för sin början. Om skatten blott förökas, i det den bevaras, så bevaras den emellertid också blott, i det den förökas.

Pengarna är inte blott *ett* av föremålen för begäret att berika sig utan det *enda* föremålet för detta begär. Detta begär är till sitt väsen auri sacra fames [förbannad lystnad efter guld]. Begäret att berika sig är till skillnad från begäret efter särskilt naturlig rikedom eller bruksvärden, såsom kläder, smycken, hjordar o.s.v., blott möjligt, så snart den allmänna rikedom som sådan individualiserats i ett särskilt ting och därför kan fasthållas som enskild vara. Pengarna uppträder alltså lika mycket som föremål för begäret att berika sig, som de uppträder som källa till detta.⁹⁷ Vad som här faktiskt bildar grundvalen är, att bytesvärdet som sådant och därmed dess förökande blir ändamål. Girigheten håller fast skatten, i det den inte tillåter pengarna att bli cirkulationsmedel, men lystnaden efter guld bevarar skattens penningsjäl, dess beständiga strävan mot cirkulationen.

Den verksamhet, genom vilken skatten bildas, består å ena sidan däri att pengarna dras ut ur cirkulationen genom ständigt upprepad försäljning, å andra sidan däri att de helt enkelt anhopas, *ackumuleras*. Det är faktiskt endast i den enkla cirkulationens sfär, nämligen i skattbildningens form, som ackumulationen av rikedom som sådan äger rum, under det att, som vi senare skall se, de andra s.k. ackumulationsformerna blott godtyckligt, blott genom att de erinrar om den enkla penningackumulationen, gäller som ackumulation. Alla andra varor anhopas antingen som bruksvärden, och då bestäms det sätt på vilket de anhopas genom deras bruksvärdes säregenhet. Anhopande av spannmål t.ex. kräver särskilda anordningar. Anhopande av får gör mig till herde, anhopande av slavar och jord nödvändiggör herre- och slavgörhållanden o.s.v. Att samla förråd av särskild rikedom kräver särskilda processer, som skiljer sig från själva den enkla anhopningsakten och utvecklar särskilda sidor av individualiteten. Eller rikedom i form av varor anhopas som bytesvärde och då uppträder anhopandet som en köpmans- eller en specifikt ekonomisk operation. Denna operations subjekt blir

⁹⁷ ”I pengarna ligger ursprunget till girigheten ... undan för undan blossar här upp ett slags vanvett, nu inte längre girighet utan lystnad efter guld.” (*Plinius*: ”Historia naturalis”. Bok XXXIII, kap. III, avsnitt 14.)

spannmålshandlare, boskapshandlare o.s.v. Guld och silver är pengar inte tack vare någon slags verksamhet av den individ, som anhopar dem, utan som kristaller av den cirkulationsprocess, som försiggår utan hans åtgörande. Han har ingenting annat att göra, än att lägga undan guld och silver och hopa viktenhet på viktenhet, en fullständigt innehållslös verksamhet, som om den användes på alla andra varor skulle beröva dem deras värde.⁹⁸

Vår skattsamlare uppträder som bytesvärdets martyr, som helig asket på metallpelarens topp. För honom kommer det bara an på rikedomens i dess samhälleliga form och därför gräver han ner den för samhället. Han åstundar varan i dess ständigt cirkulationsdugliga form och därför drar han den undan cirkulationen. Han svärmar för bytesvärdet och därför byter han inte. Rikedomens flytande form och dess petrifikat, livselixiret och de vises sten, stöter rasande samman liksom i alkemin. I sin inbillade gränslösa njutningstörst avsäger han sig all njutning. Emedan han vill tillfredsställa alla samhälleliga behov, tillfredsställer han knappast sina naturliga behov för dagen. I det han håller fast rikedomens i dess metalliska kroppslighet, förvandlar han den till något konturlöst dimmigt, till blott och bart ett hjärnspöke. Men faktiskt är anhopandet av pengar för pengarnas egen skull detsamma som den barbariska formen produktion för produktionens egen skull, d.v.s. utvecklandet av det samhälleliga arbetets produktivkrafter utöver de traditionella behovens skrankor. Ju mindre utvecklad varuproduktionen är, desto viktigare är bytesvärdets första självständiggörande som pengar, skattbildningen, som därför spelar en stor roll hos de antika folken, i Asien ända fram till i dag, och hos de moderna bondefolken, där bytesvärdet ännu inte har bemäktigat sig alla produktionsförhållanden. Skattbildningens specifikt ekonomiska funktion inom den metalliska cirkulationen själv skall vi strax ta upp till betraktande, men låt oss först nämna ytterligare en annan form av skattbildning.

Helt bortsett från deras estetiska egenskaper kan silver- och guldvaror – såvida det material, av vilket de består, är penningmaterial – förvandlas till pengar liksom guldpenningar och guld-tackor kan förvandlas till sådana varor. Emedan guld och silver är den abstrakta rikedomens material, består det mest utbredda sättet att exponera rikedomens i att man använder dem som konkreta bruksvärden, och om varuägaren på vissa produktionsstadier döljer sin skatt, drives han att överallt, där han tryggt kan göra det, uppträda som rico hombre [rik man] inför de andra varuägarna. Han förgyller sig och sitt hus.⁹⁹ I Asien, framför allt i Indien, där skattbildningen inte som i den borgerliga ekonomin uppträder som en underordnad funktion av totalproduktionens mekanism, utan där rikedomens i denna form fasthålls som yttersta syfte, är guld och silvervaror egentligen bara skatternas estetiska form. I det medeltida England betraktas guld- och silvervaror – då deras värde blott föga ökades genom det tillagda grova arbetet – lagligt som skattens enkla form. Deras ändamål var att åter kastas in i cirkulationen och deras lödighet var därför i lika hög grad föreskriven som själva myntens. Den växande

⁹⁸ Horatius förstår alltså ingenting av skattbildningens filosofi, då han säger ("Satirer". Bok II, satir III):

Köpte sig någon lutor och samlade kraniet på lager utan att röra en sträng eller hylla en enda av musor, köpte han sylar och läster utan att tillverka skodon, köpte han segel för fartyg utan att själv idka sjöfart nämndes han vetlös med rätta. Men *varuti* skiljer sig denne från den som samlar på silver och guld, som han ej vet att bruka och inte vågar att röra, som vore det samlade heligt.

Herr *Senior* förstår saken bättre: "Pengarna tycks vara det enda ting, som man har allmän åstundan efter, och det därför att pengarna är *abstrakt rikedom* och människorna, då de har dem, kan tillfredsställa alla sina behov, av vilket slag de vara må." ("Principes fondamentaux de l'économie politique, traduit par le Comte Jean Arrivabene." Paris 1836, s. 221.) Eller *Storch*: "Då pengarna representerar alla andra rikedomar, behöver man bara anhopa dem för att kunna skaffa sig alla i världen existerande slag av rikedom." ("Cours d'économie politique etc." ss. Bd. 2, s. 135.)

⁹⁹ I hur hög grad varuindividens inner man [inre människa] förblir oförändrad, också där den civiliserats och utvecklats till kapitalist, bevisar t.ex. representanten för ett kosmopolitiskt bankhus i London, vilken som ett passande familjevapen har en sedel på 100.000 pund sterling hängande inom glas och ram. Poängen är här att sedeln hånfullt förnämt blickar ner på cirkulationen.

användningen av guld och silver som lyxföremål i och med att rikedomerna växer är en så enkel sak, att den var fullständigt klar för de gamle¹⁰⁰, under det att de moderna ekonomerna har uppställt den felaktiga satsen, att bruket av silver- och guldvaror inte ökar i proportion till rikedomens tillväxt utan blott i proportion till det fallande värdet på de ädla metallerna. Dessa ekonomers eljest noggranna uppgifter om förbrukningen av det kaliforniska och australiska guldets uppvisar därför ständigt en brist, emedan den ökade konsumtionen av guld som råmaterial i deras felaktiga föreställning inte rättfärdigas genom motsvarande fall av dess värde. Från 1810 till 1830 hade, till följd av de amerikanska koloniernas kamp med Spanien och det avbrott i gruvarbetet, som revolutionerna förorsakat, den årliga genomsnittsproduktionen av ädla metaller minskat med mer än hälften. De i Europa cirkulerande mynten hade år 1829 minskat med nära en sjättedel, jämfört med år 1809. Ehuru alltså produktionens omfång minskat och produktionskostnaderna ökat, om de över huvud taget förändrats, ökade inte desto mindre konsumtionen av ädla metaller som lyxföremål i utomordentlig grad – i England redan under kriget, på kontinenten efter freden i Paris. Den ökade med den allmänna rikedomens tillväxt.¹⁰¹ Som allmän lag kan man uppställa den grundsatsen, att guld- och silverpengars förvandling till lyxföremål företrädesvis äger rum under tider av fred, deras återförvandling till tackor men också till mynt däremot blott under stormiga tider.¹⁰² Hur betydande förhållandet är mellan den i form av lyxvaror existerande guld- och silverskatten och den ädla metall som tjänstgör som pengar, kan man se därav, att enligt Jacobs uppgifter förhållandet i England år 1829 var 2:1, men i hela Europa och Amerika existerade en fjärdedel mer ädel metall i lyxföremål än i pengar.

Vi såg, att penningomloppet blott är den gestalt i vilken varornas metamorfos uppträder eller den formväxling, i vilken den samhällliga ämnesomsättningen försiggår. Med de cirkulerande varornas växlande prissumma eller omfånget av deras samtida metamorfos å ena sidan, och med den hastighet deras formväxling varje gång har å den andra sidan, måste därför det cirkulerande guldets totalkvantitet ständigt expandera eller kontrahera, detta är blott möjligt under den betingelsen, att totalkvantiteten av de i ett land befintliga pengarna står i ett oupphörligt växlande förhållande till kvantiteten av de pengar som befinner sig i cirkulation. Denna betingelse uppfylles genom skattbildningen. Om priserna faller eller om cirkulationshastigheten ökar, så absorberar skattreservoarer den del av pengarna, som avsöndras ur cirkulationen; om priserna stiger eller cirkulationshastigheten minskar, så öppnas skatterna och strömmar delvis tillbaka till cirkulationen. De cirkulerande pengarnas stelnande till skatt och skatternas utströmmande i cirkulationen är en ständigt växlande oscillatorisk rörelse, i vilken den ena eller andra riktningens övervägande bestämmes uteslutande genom varucirkulationens svängningar. Skatterna uppträder sålunda som de cirkulerande pengarnas tillförsel- och avloppskanaler, så att ständigt blott den kvantitet pengar, som betingas av själva cirkulationens omedelbara behov, cirkulerar som mynt. Om totalcirkulationens omfång plötsligt utvidgas och om den flytande enheten av försäljning och köp överväger, så att samtidigt totalsumman av de priser, som skall realiseras, växer ännu snabbare än penningomloppets hastighet, så tömmes skatterna synbart; så snart totalrörelsen utsättes för en onormal stockning eller skilsmässan mellan försäljning och köp befästes, stelnar cirkulationsmedlet i betydande proportion till pengar och fylles skattreservoarerna långt över sin genomsnittsnivå. I länder med rent metallisk cirkulation eller outvecklad produktionsnivå är skatterna oändligt splittrade och spridda över hela landets yta, under det att de i utvecklade borgerliga länder

¹⁰⁰ Se det längre fram citerade stället från Xenofon.

¹⁰¹ *Jakob*: ”An Historical Inquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals.” Bd. 2, kap. 25 och 26.

¹⁰² ”Under mycket upprörda och osäkra tider, särskilt under inre uppror eller invasioner, förvandlas guld- och silverföremål snabbt till pengar. Under perioder av lugn och välstånd förvandlas däremot pengar till silverkärl och prydnadsföremål.” (ss., bd. 2, s. 357.)

koncentreras i bankreservoarerna. Skatten får inte förväxlas med myntreserven, som själv bildar en beståndsdel av den totalkvantitet pengar, som befinner sig i cirkulation, under det att det aktiva förhållandet mellan skatt och cirkulationsmedel förutsätter nämnda totalkvantitets sjunkande eller stigande. Guld- och silvervaror bildar, som vi sett, likaledes såväl en avloppskanal för de ädla metallerna som en latent tillförselkälla. Under vanliga tider är blott deras första funktion viktig för den metalliska cirkulationens ekonomi.¹⁰³

b) Betalningsmedel

De båda former, i vilka pengar hittills skilde sig från cirkulationsmedlet, var det *suspenderade myntets* form och *skattens*. Den första formen återspeglade i myntets övergående förvandling till pengar den omständigheten, att det andra ledet av V-P-V, köpet P-V, inom en bestämd cirkulationssfär måste splittras i en rad på varandra följande köp. Men skattbildningen vilade helt enkelt på isolering av akten V-P, som inte fortsatte till P-V; den var blott en självständig utveckling av varans första metamorfos, pengarna, utvecklade som alla varors avyttrade existens i motsats till cirkulationsmedlet som varans existens i den form, i vilken den ständigt kan avyttras. Myntreserv och skatt var blott pengar som icke-cirkulationsmedel, men icke-cirkulationsmedel endast emedan de icke cirkulerar. I den bestämning, i vilken vi nu betraktar pengarna, cirkulerar de eller inträder i cirkulationen, men inte i funktionen av cirkulationsmedel. Som cirkulationsmedel var pengarna ständigt köpmedel, nu verkar de som icke-köpmedel.

Så snart pengarna genom skattbildningen utvecklats som den abstrakta samhällliga rikedomens existens och som materiell representant för den materiella rikedom, får de i denna sin bestämning som pengar egendomliga funktioner inom cirkulationsprocessen. Om pengarna cirkulerar som blott cirkulationsmedel och därmed som köpmedel, så förutsättes, att vara och pengar samtidigt möter varandra och alltså samma värdestorlek är förhanden i dubbel måtto; vid den ena polen som vara i försäljarens hand, vid den andra polen som pengar i köparens hand. Denna de båda ekvivalenternas samtidiga existens vid motsatta poler och deras samtidiga platsväxling eller deras ömsesidiga avyttrande förutsätter i sin tur, att försäljare och köpare förhåller sig till varandra blott som ägare av förhandenvarande ekvivalenter. Emellertid låter varornas metamorfosprocess, som skapar pengarnas olika formbestämtheter, också varuägarna genomgå en metamorfos eller förändrar de samhällliga karaktärer, i vilka de uppträder mot varandra. I varans metamorfosprocess byter varuvaktarna lika ofta skinn som varan förändras eller som pengarna dyker upp i nya former. Sålunda mötte varuägarna varandra ursprungligen blott som varuägare; så blev den ena säljare, den andra köpare, sedan var och en omväxlande köpare och säljare, därefter blev de skattsamlare och slutligen rika män. Sålunda lämnar inte varuägarna cirkulationsprocessen så som de trätt in i den. Faktiskt är de olika formbestämtheter, som pengarna får i cirkulationsprocessen, blott själva varornas kristalliserade formväxling, vilken i sin tur blott är ett sakligt uttryck för de i

¹⁰³ I nedanstående citat utvecklar *Xenofon* pengarnas begrepp i deras specifika formbestämthet som pengar och skatt: "Av alla områden jag känner är detta det enda, där ingen uppväcker avund hos de andra företagarna ... Ty ju rikare silvergruvorna visar sig och ju mer silver de levererar, desto mer folk drar de in i detta arbete. När man har skaffat sig så mycket husgeråd som behövs för hushållet, kommer man inte att köpa mycket mer; men av silver har ingen så mycket, att han inte önskar att ha ännu mer, och om någon har det i överflöd, då gräver han ner det överflödiga och glädjer sig åt det inte mindre, än om han använde det. Då staten blomstrar, behöver mänskorna i särskilt hög grad silver. Ty männen vill utom sköna vapen också köpa goda hästar, vackra hus och inredningar, kvinnorna däremot vill ha allehanda dräkter och guldsmycken. Men om staten lider nöd genom missväxt eller krig, då behöver man pengar för att med anledning av jordens ofruktbarhet köpa livsmedel eller för att värva hjälptrupper." (*Xenofon*: "De Vectigalibus", kap. IV.) *Aristoteles* utvecklar i "Republiken", kap. 9, bok I, de båda cirkulationsrörelserna V-P-V och P-V-P i deras motsats under namnet "ekonomik" och "krematistik". Båda formerna ställes av de grekiska tragödemna, framför allt av Euripides, i motsats till varandra som *dikee* (rätt) och *kerdos* (egennytt).

förändring stadda samhälleliga förhållanden, i vilka varuägarna genomför sin ämnesomsättning. I cirkulationsprocessen uppkommer nya bytesförhållanden och som bärare av dessa förändrade förhållanden får varuägarna nya ekonomiska roller. Liksom pengarna inom den inre cirkulationen idealiseras och enkelt papper som representant för guldets förrättar pengarnas funktion, så ger samma process köparen eller säljaren, som inträder i densamma som enbart representant för pengar eller vara – d.v.s. representerar framtida pengar eller framtida vara, – betydelsen av verklig säljare eller köpare.

Alla formbestämtheter, till vilka guld som pengar utvecklas, är blott utvecklande av de i varornas metamorfos inneslutna bestämningarna, vilka emellertid i det enkla penningomloppet – pengarnas uppträdande som mynt eller rörelsen V-P-V som en enhet i formen av en process – antingen inte avsöndrades till självständig gestalt, eller också, såsom t.ex. avbrytandet av varans metamorfos, uppträdde som blotta möjligheter. Vi såg, att varan, som verkligt bruksvärde och ideellt bytesvärde, i processen V-P förhöll sig till pengarna som till verkligt bytesvärde och blott ideellt bruksvärde. I det säljaren avyttrade varan som bruksvärde, *realiserade* han dess eget bytesvärde och pengarnas bruksvärde. Omvänt, i det köparen avyttrade pengarna som bytesvärde, *realiserade* han pengarnas bruksvärde och varans pris. En motsvarande platsväxling av vara och pengar ägde rum. Den levande processen av denna dubbelsidiga polära motsats splittras nu åter i sitt förverkligande. Säljaren avyttrar varan verkligt, men dess pris realiserar han närmast blott ideellt. Han har sålt varan till dess pris, vilket emellertid kommer att realiseras först vid en senare fastställd tidpunkt. Köparen köper som representant för framtida pengar, under det att säljaren säljer som ägare av samtida vara. På säljarens sida avyttras faktiskt varan som bruksvärde, trots att dess pris faktiskt ännu inte realiserats; på köparens sida realiseras pengarna faktiskt i varans bruksvärde, trots att de faktiskt ännu inte avyttrats som bytesvärde. Inte värdetecknet – såsom tidigare – utan köparen själv uppträder här som representant för pengarna. Liksom emellertid tidigare värdetecknets allmänna symbolik betingade statens garanti och tvångskurs, framkallar nu köparens personliga symbolik privata kontrakt varuägarna emellan, vars uppfyllande kan framtvingas på laglig väg.

Omvänt kan i processen P-V pengarna som verkligt köpemedel avyttras och varupriset sålunda realiseras, innan pengarnas bruksvärde realiseras eller varan avyttras. Detta äger t.ex. rum i prenumerationens alldagliga form. Eller i den form, i vilken den engelska regeringen köper opium av ryoterna i Indien eller utländska köpmän, som slagit sig ner i Ryssland, köper upp en stor del av landets produkter. På så sätt verkar emellertid pengarna blott i den redan bekanta formen av köpemedel och får därför ingen ny formbestämthet.¹⁰⁴ Vi dröjer därför inte vid det sista fallet, anmärker emellertid med avseende på den förvandlade gestalt, i vilken båda processerna P-V och V-P här uppträder, att den blott tänkta skillnaden mellan köp och försäljning, sådan den direkt uppträder i cirkulationen, nu blir till verklig skillnad däri genom att i den ena formen blott varan, i den andra blott pengarna är förhanden, men i båda formerna blott den extrem, från vilken initiativet utgår. Därtill har båda formerna gemensamt, att i båda den ena ekvivalenten blott är förhanden i köparens och säljarens gemensamma vilja, en vilja som binder båda och får bestämda lagliga former.

Säljare och köpare blir borgenärer och gäldenärer. Om varuägaren som vaktare av skatten snarare spelade en komisk figur, blir han nu en skräckinjagande, då han betraktar inte sig själv utan sin nästa som en bestämd penningsummas existens och inte gör sig själv utan sin nästa till bytesvärdets martyr. Från gudstroende förvandlas han till fordringsägare, från religionen faller han in i juridiken.

¹⁰⁴ Kapital avanceras naturligtvis också i form av pengar och de förskotterade pengarna kan vara förskotterat kapital, men denna synpunkt faller inte inom den enkla cirkulationens horisont.

”I stay here on my bond!”*

I den förändrade formen V-P, i vilken varan är förhanden och pengarna blott representeras, fungerar alltså pengarna för det första som värdemätare. Varans bytesvärde uppskattas i pengar som dess mått; men som kontraktsevenligt mått bytesvärde existerar priset inte blott i säljarens huvud utan tillika som mått för köparens förpliktelse. För det andra fungerar pengarna här som köpemedel, ehuru de blott kastar skuggan av sin framtida existens framför sig. De drar nämligen bort varan från dess plats, ur säljarens hand och över i köparens. När terminen för kontraktets uppfyllande förfaller, så träder pengarna i cirkulation, ty de byter plats och går ur den tidigare köparens hand över i den tidigare säljarens. Men de träder inte i cirkulation som cirkulationsmedel eller köpemedel. Som sådant fungerade pengarna, innan de var tillstädes, och de uppträder, efter det att de upphört att fungera som sådant. De inträder tvärtom i cirkulationen som den enda adekvata ekvivalenten för varan, som bytesvärdets absoluta existens, som bytesprocessens sista ord, kort sagt som pengar, nämligen som pengar i den bestämda funktionen av *allmänt betalningsmedel*. I denna funktion som betalningsmedel uppträder pengarna som den absoluta varan, men inom själva cirkulationen, inte som skatten utanför densamma. Skillnaden mellan köpemedel och betalningsmedel gör sig på ett mycket oangenämt sätt märkbar under handelskrisernas epoker.¹⁰⁵

Ursprungligen uppträder i cirkulationen produktens förvandling till pengar blott som individuell nödvändighet för varuägaren, såvida hans produkt inte är bruksvärde för honom själv utan först måste bli det genom att den avyttras. För att emellertid betala på kontrakterad tid, måste han tidigare ha sålt varan. Helt oavhängigt av hans individuella behov har därför försäljningen genom cirkulationsprocessens rörelse förvandlats till en samhällelig nödvändighet för honom. Som tidigare köpare av en vara blir han med nödvändighet säljare av en annan vara, inte för att få pengarna som köpemedel utan för att få dem som betalningsmedel, som den absoluta formen för bytesvärdet. Förvandlingen av vara till pengar som avslutande akt, eller varans första metamorfos som självändamål – vilken i skattbildningen föreföll som en nyck hos varuägaren – har nu blivit till en ekonomisk funktion. Motivet till och innehållet i att sälja för att betala är ett ur själva cirkulationsprocessens form uppkommande innehåll till densamma.

I denna form av försäljning genomför varan sin platsväxling, cirkulerar under det att den uppskjuter sin första metamorfos, sin förvandling till pengar. På köparens sida däremot försiggår den andra metamorfosen, d.v.s. pengar återförvandlas till vara, innan den första metamorfosen försiggått, d.v.s. innan varan förvandlats till pengar. Den första metamorfosen uppträder alltså här senare än den andra. Och därmed erhåller pengarna, denna varans gestalt i dess första metamorfos, ny formbestämmdhet. Pengarna eller bytesvärdets självständiga utveckling är inte längre varucirkulationens förmedlande form utan dess avslutande resultat.

Att sådana *tidsförsäljningar*, i vilka försäljningens båda poler existerar åtskilda till tiden, naturligt uppkommer ur den enkla varucirkulationen, behöver inte utförligt bevisas. Närmast medför cirkulationens utveckling, att samma varuägares omväxlande uppträdande till varandra som säljare och köpare upprepas. Denna upprepade företeelse blir inte blott tillfällig, utan en vara beställes t.ex. för en framtida termin, till vilken den skall levereras och betalas. I detta fall försiggår försäljningen ideellt, d.v.s. i det givna fallet juridiskt, utan att vara och pengar kroppsligt uppträder. Pengarnas båda former som cirkulationsmedel och som betalningsmedel sammanfaller här ännu, då å ena sidan vara och pengar samtidigt byter plats, å andra sidan pengarna inte köper vara, utan realiserar priset på den tidigare sålda varan.

* Jag håller på min skuldsedel. (Ockraren Shylocks ord i Shakespeares ”Köpmannen i Venedig”). – Red.

¹⁰⁵ Skillnaden mellan köpemedel och betalningsmedel betonas av Luther. (Marx' anmärkning i hans eget exemplar av ”Kritiken”. – Red.)

Vidare ligger det i en rad bruksvärdens natur, att de inte verkligt avyttras i det ögonblick, då varan faktiskt överlämnas, utan blott genom att densamma överlämnas för en viss tid. Om t.ex. nyttjandet av ett hus säljes för en månad, har husets bruksvärde levererats först efter månadens utgång, ehuru det övergår från den ena handen till den andra i början av månaden. Då det faktiska överlämnandet av bruksvärdet och dess verkliga avyttrande här skiljes åt i tiden, äger realiserandet av dess pris likaledes rum senare än dess platsväxling. Men slutligen föranleder skillnaden ifråga om den långvarighet och den tid, under vilken de olika varorna produceras, att den ena uppträder som säljare, under det att den andra ännu inte kan uppträda som köpare; vid den oftare förekommande upprepnigen av köp och försäljning mellan samma varuägare skiljes försäljningens båda moment åt, i enlighet med produktionsbetingelserna för deras varor. Sålunda uppstår mellan varuägarna ett förhållande av borgenär och gäldenär, vilket visserligen bildar den naturliga grundvalen för kreditsystemet, men som kan vara fullständigt utvecklat, innan det sistnämnda existerar. Det är emellertid klart, att med kreditväsendets utbildande, alltså den borgerliga produktionens utbildande över huvud taget, pengarnas funktion som betalningsmedel kommer att utsträckas på bekostnad av deras funktion som köpemedel och ännu mer som element av skattbildningen. I England t.ex. är pengar som mynt nästan uteslutande förvisade till sfären för detaljhandeln och småhandeln mellan producenter och konsumenter, under det att de som betalningsmedel behärskar de stora handelstransaktionernas sfär.¹⁰⁶

Som allmänt betalningsmedel blir pengarna kontraktens *allmänna vara* – närmast blott inom varucirkulationens sfär.¹⁰⁷ Men med deras utveckling i denna funktion upplöses undan för undan alla andra former av betalning i penningbetalning. Den grad, i vilken pengar som uteslutande betalningsmedel utvecklas, visar den grad i vilken bytesvärdet har bemäktigat sig produktionen i hela dess omfång.¹⁰⁸

Närmast bestämmes massan av de som betalningsmedel cirkulerande pengarna genom betalningarnas belopp, d.v.s. de avyttrade varornas prissumma inte prissumman för de varor som skall avyttras, såsom i det enkla penningomloppet. Den sålunda bestämda summan modifieras emellertid på två sätt: för det första genom den hastighet, med vilken ett och samma mynt upprepar en och samma funktion, eller med vilken mängden av betalningar uppträder som en kedja av på varandra följande betalningar. A betalar B, varpå B betalar C och så vidare. Den hastighet, med vilken samma mynt upprepar sin funktion som betalnings-

¹⁰⁶ Herr Macleod missförstår, trots sin doktrinära definitionslidelse, i så hög grad de elementäraste ekonomiska förhållanden, att han låter pengarna över huvud taget uppkomma ur deras mest utvecklade form, betalningsmedlets. Han säger bland annat: Då människorna inte alltid samtidigt behöver varandras ömsesidiga tjänster, och inte i samma värdeomfång, ”så skulle en viss skillnad eller en viss del av tjänsten bli över, att betalas av den ena till den andra – skuld.” Ägaren av denna skuld behöver en tredjes tjänster, vilken inte omedelbart behöver hans, och ”överför till den tredje den skuld, som den förste har till honom. Skuldsedeln går så ur en hand och över i en annan, den är omloppsmedel ... Då någon mottar en skuldförbindelse, uttryckt i metallpengar, så kan han inte bara förfoga över den ursprungliga gäldenärens tjänster, utan över hela det arbetande kollektivets.” (*Macleod: Theory and Practice of Banking etc.* London 1855. Bd. I, kap. 1.)

¹⁰⁷ *Bailey*: ”Money and its Vicissitudes.” London 1837, s. 3: ”Pengar är kontraktens allmänna vara, eller den vara, i vilken man sluter flertalet av de egendomsfördrag, som skall uppfyllas vid en senare tidpunkt.”

¹⁰⁸ *Senior*: ”Principes fondamentaux etc.”, s. 221 säger: ”Då alla tings värde växlar under en bestämd tidrymd, så tar man som betalningsmedel den sak, vars värde minst växlar, som längst bevarar en given genomsnittsförmåga att köpa saker. Sålunda blir pengarna uttryck eller representant för värdena.” Omvänt. Emedan guld, silver etc. blivit pengar, d.v.s. det självständiggjorda bytesvärdets existens, blir de allmänt betalningsmedel. Där det av herr Senior omnämnda intresset för varaktigheten av pengarnas värdestorlek inträder, d.v.s. under perioder, då pengarna genom omständigheternas tvång genomdrives som allmänt betalningsmedel, upptäckes också svängningarna i pengarnas värdestorlek. En sådan period var i England Elisabets tid, och det var under hennes tid, som lord Burleigh och sir Thomas Smith med hänsyn till den allt synbarare deprecieringen av de ädla metallerna genomdrev en parlamentsakt, som förpliktade universiteten i Oxford och Cambridgde att reservera en tredjedel av sina jordräntor i vete och malt.

medel, är å ena sidan beroende av sammankedjandet av förhållandena mellan borgenär och gäldenär bland varuägarna – så att samma varuägare kan vara borgenär till en person, gäldenär till en annan o.s.v. – å andra sidan av längden av den tid, som skiljer de olika betalningsterminerna. Denna kedja av betalningar eller varornas senare inträffande förstametamorfoser är kvalitativt skild från den kedja av metamorfoser, som framträder i pengarnas omlopp som cirkulationsmedel. Den senare metamorfoskedjan uppträder inte bara successivt i tiden utan *kommer till* först under denna succession. Varan blir pengar, sedan åter vara och sätter sålunda den andra varan i stånd att bli pengar o.s.v., eller säljaren blir köpare, varigenom en annan varuägare blir säljare. Detta sammanhang uppstår tillfälligt i själva varubytesprocessen. Men att pengar, med vilka A har betalt B, vidarebetalas från B till C, från C till D o.s.v., och därvid i raskt på varandra följande tidsfrister – i detta yttre sammanhang träder nu i dagen ett redan i färdig form existerande samhällsligt sammanhang. Samma pengar cirkulerar inte genom olika händer, emedan de uppträder som betalningsmedel, utan de cirkulerar som betalningsmedel, emedan de olika händerna redan kommit i kontakt med varandra. Den hastighet, med vilken pengarna cirkulerar som betalningsmedel, visar alltså ett långt djupare indragande av individerna i cirkulationsprocessen, än den hastighet med vilken pengarna cirkulerar som mynt eller som köpemedel.

Prissumman av samtliga och därför i rummet bredvid varandra fallande köp och försäljningar bildar gränsen för ersättande av myntens kvantitet genom deras omloppshastighet. Denna skranka bortfaller för de som betalningsmedel fungerande pengarna. Om betalningar, som måste göras samtidigt, koncentrerar sig på en plats – vilket först naturligt äger rum endast vid varucirkulationens stora samlingspunkter – så utjämnar betalningarna varandra som negativa och positiva storheter, i det A måste betala till B men samtidigt få betalt av C o.s.v. Den summa pengar, som behöves som betalningsmedel, kommer därför inte att bestämmas genom prissumman av de betalningar, som samtidigt måste realiseras, utan genom den större eller mindre koncentrationen av desamma och storleken av den balans, som blir kvar efter deras ömsesidiga upphävande som negativa och positiva storheter. Speciella inrättningar för dessa utjämnningar uppstår fullständigt oberoende av kreditväsendets utveckling, såsom t.ex. i det gamla Rom. Men behandlingen av dessa hör lika litet hit som behandlingen av de allmänna betalningsterminer, som överallt fastställs i bestämda samhällskretsar. Här skall vi bara ytterligare anmärka, att det specifika inflytande, som dessa terminer utövar på de periodiska svängningarna i de cirkulerande pengarnas kvantitet, först under nyaste tid vetenskapligt undersökts.

Såvida betalningarna utjämnas som positiva och negativa storheter, uppträder verkliga pengar inte alls på scenen. De utvecklas här blott i sin form som värdemätare, å ena sidan i varans pris, å andra sidan i de ömsesidiga förpliktelseernas storlek. Utom sin ideella existens erhåller bytesvärdet här alltså ingen självständig existens, inte ens existensen som värdetecken; pengarna blir blott ideella räknepengar. Pengarnas funktion som betalningsmedel innesluter alltså den motsägelsen, att pengarna å ena sidan, såvida betalningarna utjämnas, blott ideellt verkar som mått, å andra sidan, såvida betalningarna verkligen måste fullgöras, inte inträder i cirkulationen som tillfälligt cirkulationsmedel, utan som den allmänna ekvivalentens vilande existens, som den absoluta varan, med ett ord som pengar. Där kedjan av betalningar och ett konstlat system av deras utjämnning utvecklats, förvandlas därför pengarna – under skakningar, som våldsamt avbryter floden av betalningar och stör mekanismen för deras utjämnning – plötsligt från sin luftiga andegestalt som värdemätare till kalla pengar eller betalningsmedel. Under utvecklade borgerliga produktionsförhållanden – där varuägaren för länge sedan blivit kapitalist, där han känner sin Adam Smith och överlägset ler åt vidskepelsen, att guld och silver ensamma skulle vara pengar eller att pengarna över huvud till skillnad från andra varor skulle vara den absoluta varan – uppträder alltså pengarna plötsligt på nytt, inte som

förmedlare av cirkulationen utan som enda adekvata form för bytesvärdet, som den enda rikedom, alldeles så som skattsamlaren uppfattar dem. Som sådan uteslutande existens av rikedom uppenbarar sig pengarna inte, såsom exempelvis i monetärsystemet, i den blott föreställda utan i den verkliga delvisa eller fullständiga deprecieringen av all materiell rikedom. Detta är det särskilda moment av världsmarknadskriserna som heter penningkris. Det summum bonum [högsta goda], vilket man i sådana moment ropar efter som den enda rikedom, är pengar, kontanta pengar, och vid sidan av dem uppträder alla andra varor, just emedan de är bruksvärden, som någonting onyttigt, som grannlåt, leksak, eller som vår doktor Martin Luther säger, som enbart flärd och frosseri. Att kreditsystemet plötsligt slår över i monetärsystemet fogar den teoretiska förskräckelsen till den praktiska paniken, och cirkulationsagenterna ryser inför sina egna förhållandens ogenomträngliga hemlighet.¹⁰⁹

Betalningarna nödvändiggör å sin sida en reservfond, en ackumulation av pengar som betalningsmedel. Bildandet av dessa reservfonder uppträder inte längre så som vid skattbildningen som en verksamhet, vilken är främmande för själva cirkulationen eller så som vid myntreserven som en blott teknisk stockning av mynten; pengar måste undan för undan uppsamlas för att vara till hands vid bestämda framtida betalningsterminer. Under det att alltså skattbildningen i den abstrakta form, i vilken den gäller som berikande, avtar med den borgerliga produktionens utveckling, växer denna genom bytesprocessen direkt krävda skattbildning, eller snarare: en del av skatterna, som över huvud taget bildas inom varucirkulationens sfär, absorberas som reservfonder av betalningsmedel. Ju mer utvecklade den borgerliga produktionen är, desto mer begränsas dessa reservfonder till det nödvändiga minimum. Locke ger i sin skrift om sänkandet av räntefoten¹¹⁰ intressanta upplysningar om storleken av dessa reservfonder på hans tid. Man ser därav, vilken betydande del av de över huvud taget cirkulerande pengarna som reservoarerna för betalningsmedel i England absorberade just under den epok, då bankväsendet började utvecklas.

Lagen om de cirkulerande pengarnas kvantitet, sådan den följde ur analysen av det enkla penningomloppet, modifieras väsentligt genom betalningsmedlets omlopp. Vid given omloppshastighet för pengarna, vare sig det är som cirkulationsmedel eller som betalningsmedel, bestämmas totalsumman av de under ett givet tidsavsnitt cirkulerande pengarna genom totalsumman av de varupriser, som skall realiseras, plus totalsumman av de betalningar, som faller under samma tidsperiod, minus de betalningar, som genom utjämning upphäver varandra. Den allmänna lagen, att mängden av cirkulerande pengar är beroende av varupriserna, beröres därigenom inte det ringaste, då själva summan av betalningarna bestäms genom de i kontrakten fastställda priserna. Det visar sig emellertid slående, att – även om pengarnas omloppshastighet och ekonomin vid betalningarna förutsättes som konstanta – prissumman av de under en bestämd period, t.ex. en dag, cirkulerande varumängderna och mängden av de pengar, som samma dag cirkulerar, ingalunda täcker varandra, ty det cirkulerar en mängd varor, vars pris först i framtiden kommer att realiseras i pengar, och det cirkulerar en mängd pengar, för vilka de motsvarande varorna för länge sedan fallit ut ur cirkulationen. Den sistnämnda mängden pengar i sin tur kommer att vara beroende av hur stor värdesumman är av de betalningar, som förfaller på samma dag, ehuru de kontrakterats under helt olika perioder.

¹⁰⁹ Boisguillebert, som skulle vilja förhindra de borgerliga produktionsförhållandena att resa sig på bakbenen mot borgarna själva, föredrar att betrakta de former av pengarna, i vilka de uppträder blott ideellt eller blott övergående. Så tidigare cirkulationsmedlet. Så betalningsmedlet. Vad han återigen inte ser, är pengarnas oförmedlade övergång från den ideella formen till deras yttre verklighet, att de kalla pengarna redan förefinnes latent i den blott föreställda värdemätaren. Den omständigheten, säger han, att pengarna blott är en form för varorna själva, visar sig vid grosshandeln, där utbytet försiggår utan intervention av pengarna, sedan "les marchandises sont appréciées" [varorna uppskattats]. ("Le détail de la France", ss. s. 210.)

¹¹⁰ Locke: "Some Considerations on the lowering of Interest etc." ss., s. 17, 18.

Vi såg att förändringen i guldets och silvrets värde inte påverkar deras funktion som värdemätare eller räknepengar. Denna förändring får dock avgörande betydelse för pengarna som skatt, ty med guld- och silvrevärdets stigande eller sjunkande stiger eller sjunker guld- eller silverskattens värdestorlek. Ännu större betydelse får denna förändring för pengarna som betalningsmedel. Betalningen äger rum senare än varans försäljning, eller pengarna verkar under två olika tidrymder i två olika funktioner, först som värdemätare, sedan som betalningsmedel som motsvarar denna mätning. Om under denna mellantid de ädla metallernas värde eller den arbetstid, som kräves för deras produktion, växlar, så kommer samma kvantum guld eller silver i det moment, då det uppträder som betalningsmedel, att vara mer eller mindre värt än vid den tidpunkt, då det tjänade som värdemätare eller kontraktet ingicks. Den funktion, som en särskild vara, exempelvis guld och silver, fullgör som pengar eller självständiggjort bytesvärde, kommer här i kollision med dess natur som särskild vara, vars värdestorlek är beroende av växlingen i dess produktionskostnader. Den stora sociala revolution, som framkallades av värdeminskningen på de ädla metallerna i Europa, är ett lika bekant faktum som den motsatta revolution, som under en av den fornromerska republikens tidigare epoker åstadkoms genom värdestegringen för koppar, i vilken plebejernas skulder kontrakterats. Utan att vidare följa de ädla metallernas värdesvängningar i deras inflytande på den borgerliga ekonomins system, ser vi redan här, att sjunkande värde på ädla metaller gynnar gäldenärerna på borgenärernas bekostnad, stigande värde på dessa metaller däremot gynnar borgenärerna på gäldenärernas bekostnad.

c) Världspengar

Guld blir pengar till skillnad från mynt, först i det det drar sig tillbaka ur cirkulationen som skatt, därefter som icke-cirkulationsmedel inträder i densamma men slutligen bryter igenom den inre cirkulationens skrankor för att fungera som allmän ekvivalent i varuvärlden. På så sätt blir guldets *världspengar*.

Liksom de ädla metallernas allmänna viktmått tjänade som ursprungliga värdemätare, förvandlas inom världsmarknadens sfär pengarnas räknenafter till motsvarande viktnamn. Liksom den formlösa råmetallen [aes rude] var cirkulationsmedlets ursprungliga form och själva myntformen ursprungligen blott var officiellt tecken på den vikt, som metallstyckena innehåller, så befriar sig den ädla metallen som världsmynt åter från gestalt och prägning och faller tillbaka i den likgiltiga tackformen; med andra ord, om nationella mynt, såsom ryska imperialer, mexikanska taler och engelska sovereigns cirkulerar i utlandet, blir deras benämning likgiltig och blott deras halt har betydelse. Som internationella pengar fullgör slutligen de ädla metallerna på nytt sin ursprungliga funktion som bytesmedel, vilken, liksom varubyttet självt, uppkom inte i det inre av det primitiva kommunsamhället utan vid beröringspunkterna mellan olika samhällen. Som världspengar får alltså pengarna tillbaka sin naturligt uppkomna första form. I det de lämnar den inre cirkulationens sfär befriar de sig åter från de särskilda former, som växte fram ur bytesprocessens utveckling inom denna särskilda sfär: sina lokalformer som måttstock för priser, mynt, skiljemynt och värdetecken.

Vi såg, att i den inre cirkulationen i ett land blott en vara tjänar som värdemätare. Då emellertid guld förrättar denna funktion i det ena landet och silver i det andra, gäller på världsmarknaden en dubbel värdemätare och fördubblar pengarna sin existens också i alla andra funktioner. Varuvärdenas omräkning från guldpriser till silverpriser och omvänt bestämmes varje gång genom de båda metallernas relativa värde, som ständigt växlar och vars fastställande därför uppträder som ständig process. Varje inre cirkulationsfärs varuägare är tvungna att omväxlande använda guld och silver för den yttre cirkulationen och sålunda utbyta den metall, som gäller som pengar inom landet, mot den metall, som de just behöver som pengar i utlandet. Varje nation använder alltså båda metallerna, guld och silver, som världspengar.

I den internationella varucirkulationen uppträder guld och silver inte som cirkulationsmedel utan som *allmänt bytesmedel*. Det allmänna bytesmedlet fungerar emellertid blott i de båda utvecklade formerna av *köpemedel* och *betalningsmedel*, vars förhållande till varandra emellertid blir omvänt på världsmarknaden. I den inre cirkulationens sfär verkade pengarna – såvida de var mynt och föreställde mellanledet i den som en process uppträdande enheten V-P-V eller bytesvärdets blott tillfälliga form i varornas oupphörliga platsväxling – uteslutande som köpemedel. På världsmarknaden omvänt. Guld och silver uppträder här som köpemedel, då ämnesomsättningen blott är ensidig och därför köp och försäljning sönderfaller. Gränshandeln i Kiachta t.ex. är faktiskt och genom fördrag byteshandel, i vilken silver blott är värdemätare. Kriget 1857-58 nödgade kineserna att sälja utan att köpa. Nu uppträdde silver plötsligt som köpemedel. Av hänsyn till fördragets ordalydelse bearbetade ryssarna franska femfrancstycken till råa silvervaror, vilka tjänade som bytesmedel. Silver fungerar fortfarande som köpemedel mellan Europa och Amerika å den ena sidan och å den andra Asien, där det blir liggande som skatt. Vidare fungerar de ädla metallerna som internationellt köpemedel, då den traditionella jämvikten i ämnesomsättningen mellan två nationer plötsligt störes, exempelvis när missväxt tvingar den ena att köpa i extraordinär utsträckning. Slutligen är de ädla metallerna internationellt köpemedel i händerna på de guld- och silverproducerande länderna, där de är omedelbar produkt och vara och inte varans förvandlade form. Ju mer varubytet mellan olika nationella cirkulationssfärer utvecklas, desto mer utvecklas världspengarnas funktion som *betalningsmedel* för utjämnande av de internationella balanserna. Den internationella cirkulationen liksom också den inre cirkulationen kräver en ständigt växlande kvantitet av guld och silver. En del av de anhopade skatterna tjänar därför hos varje folk som reservfond för världspengarna, som än tömmer, än åter fyller, motsvarande varubytets svängningar.¹¹¹ Utom de särskilda rörelser, under vilka världspengarna strömmar fram och tillbaka från den ena nationella cirkulationssfären till den andra, har de en allmän rörelse, vars utgångspunkter ligger vid guld- och silverproduktionens källor, från vilka guld- och silverströmmar i olika riktningar vältrar ut över världsmarknaden. Som varor träder guld och silver här in i världscirkulationen och har utbyttis som ekvivalenter, i proportion till den arbetstid de innehåller, mot varuekvivalenter, innan de kommer in i de inre cirkulationssfärerna. I dessa uppträder de därför med given värdestorlek. Varje minskning eller ökning av deras produktionskostnader påverkar därför på världsmarknaden i motsvarande grad deras relativa värde, som däremot är fullständigt oberoende av i vilken grad olika nationella cirkulationssfärer absorberar guld eller silver. Den del av metallströmmen, som uppfångas av varje särskild sfär av varuvärlden, ingår delvis omedelbart i det inre penningomloppet, för att ersätta de utnötta metallmynten, dämmer delvis upp i de olika skattreservoarerna av mynt, betalningsmedel och världspengar, förvandlas delvis till lyxartiklar under det att återstoden slutligen blir rätt och slätt skatt. På ett utvecklat stadium av den borgerliga produktionen inskränkes skattbildandet till det minimum, som de olika cirkulationsprocesserna kräver för att deras mekanism skall få fritt spelrum. Skatt som sådan blir här blott rikedom som ligger onyttjad – om denna inte är en tillfällig form för ett överskott i betalningsbalansen, resultatet av avbruten ämnesomsättning och därför varans stelning i dess första metamorfos.

Om guld och silver såsom pengar till sitt begrepp är den allmänna varan, så får de i världspengarna den motsvarande existensformen, formen av universell vara. I den mån som alla produkter avyttras mot guld och silver, blir de sistnämnda alla varors förvandlade gestalt och därför den överallt säljbara varan. Som materialisering av den allmänna arbetstiden förverkligas de i den utsträckning som de reella arbetenas ämnesomsättning omspanner

¹¹¹ ”De anhopade pengarna tillföres den summa, vilken för att verkligen vara i cirkulation och för att tillfredsställa handelsns möjliga behov avlägsnar sig och lämnar själva cirkulationens sfär.” (G. R. Carlis not till Verri: ”Meditazioni sulla Economia Politica”, s. 196. Bd XV i *Custodi ss.*)

jorden. De blir allmän ekvivalent i samma grad, som raden av de särskilda ekvivalenter utvecklas, vilka bildar deras utbytessfär. Emedan varorna i världscirkulationen universellt utvecklar sitt eget bytesvärde, uppträder dettas i guld och silver förvandlade gestalt som världspengar. Under det att alltså nationerna av varuägare genom sin allsidiga industri och allmänt utbyte förvandlar guld till adekvata pengar, uppträder för dem industri och utbyte blott som medel för att dra bort pengarna i form av guld och silver från världsmarknaden. Guld och silver som världspengar är därför likaväl produkt av den allmänna varucirkulationen som medel att utvidga dess gränser. Liksom kemin växte fram bakom ryggen på alkemisterna, under det att de försökte göra guld, på samma sätt börjar bakom ryggen på varuägarna, som jagar efter varan i dess förtrollade gestalt, världsindustrins och världshandelns källor att porla. Guld och silver hjälper till att skapa världsmarknaden, i det de i sitt penningbegrepp anteciperar dess existens. Den omständigheten att denna deras magiska inverkan ingalunda är inskränkt till det borgerliga samhällets barndom utan nödvändigtvis framväxer ur den förvända gestalt, i vilken varuvärldens bärare ser sitt eget samhällliga arbete uppträda – bevisar det utomordentliga inflytande, som upptäckten av nya guldländer utövade på världshandeln vid mitten av 1800-talet.

Liksom pengarna utvecklas till världspengar, utvecklas varuägaren till kosmopolit. Mänskornas kosmopolitiska förhållande till varandra är ursprungligen blott deras förhållande som varuägare. Varan är i och för sig upphöjd över varje religiös, politisk nationell och språklig skranka. Dess allmänna språk är priset och dess samhälle är pengarna. Men med världspengarnas utveckling i motsats till det nationella myntet utvecklas varuägarens kosmopolitism som tro på det praktiska förnuftet i motsats till de nedärvda religiösa, nationella och andra fördomarna, som hämmar mänsklighetens ämnesomsättning. Då samma guld, som i form av amerikanska eagles [tiodollarmynt] hamnar i England blir till sovereign, efter tre dagar cirkulerar i Paris som napoleon, efter några veckor återfinnes i Venedig som dukat, men ständigt behåller samma värde – blir det klart för varuägaren, att nationaliteten ”is but the guinea's stamp” [blott består i myntets prägling]. Den upphöjda idé, i vilken hela världen öppnar sig för honom, är idén om en marknad – *världsmarknaden*.¹¹²

4. De ädla metallerna

Den borgerliga produktionsprocessen bemäktigar sig till att börja med den metalliska cirkulationen som ett färdigt övertaget organ, som visserligen undan för undan omgestaltas men ständigt bevarar sin grundkonstruktion. Frågan, varför guld och silver och inte andra varor tjänar som material för pengarna, faller utanför det borgerliga systemets gränser. Vi sammanfattar därför blott summariskt de väsentligaste synpunkterna.

Då den allmänna arbetstiden själv tillåter endast kvantitativa skillnader, måste det föremål, som skall gälla som dess specifika inkarnation, vara i stånd att framställa rent kvantitativa skillnader, så att kvalitativ identitet, likformighet förutsättes. Detta är den första betingelsen för en varas funktion som värdemätare. Om jag t.ex. uppskattar alla varor i oxar, hudar, spannmål o.s.v., så måste jag faktiskt mäta dem i ideell genomsnittsoxe, genomsnittshud o.s.v., då en ox är kvalitativt skild från en annan ox, spannmål från spannmål, hud från hud. Guld och silver däremot är som enkla kroppar ständigt lika med sig själva och lika kvantiteter

¹¹² *Montanari*: ”Della Moneta” (1683), ss. s. 40. ”Förbindelsen mellan alla folk är utsträckt över hela jordklotet till den grad, att man nästan kan säga, att hela världen blivit en enda stad, där det pågår en ständig årsmarknad för alla varor och var och en kan sitta hemma och medels pengarna skaffa sig och njuta av allt vad jorden, djuren och den mänskliga fliten frambringat på annat håll. En underbar uppfinning.”

av desamma utgör därför lika stora värden.¹¹³ Den andra betingelsen – som direkt framgår ur funktionen att framställa rent kvantitativa skillnader – för den vara, som skall tjäna som allmän ekvivalent, är möjligheten att skära sönder den i godtyckliga delar och att åter sätta ihop dem, så att räknepengarna också kan framställas i handgriplig form. Guld och silver äger dessa egenskaper i utomordentlig grad.

Som cirkulationsmedel har guld och silver framför andra varor det företrädet, att deras stora specifika vikt, som ger dem möjlighet att framställa en relativt stor tyngd inom ett litet utrymme, motsvaras av deras ekonomiskt specifika vikt, som ger dem möjlighet att innesluta en relativt stor mängd arbetstid, d.v.s. stort bytesvärde i en liten volym. Därigenom garanteras lättheten vid transporterandet, vid överförandet från en hand till en annan och från ett land till ett annat, förmågan att dyka upp och försvinna lika raskt – kort sagt, den materiella rörligheten, detta sine qua non [oeftergivliga villkor] hos den vara som skall tjäna som cirkulationsprocessens perpetuum mobile.

De ädla metallernas höga specifika värde, varaktighet, relativ oförstörbarhet, förmåga att inte oxidera i luften, ifråga om guldets speciellt dess ouplösbarhet i syror, med undantag för kungsvatten* – alla dessa naturliga egenskaper gör de ädla metallerna till det naturliga materialet för skattbildningen. Peter Martyr, som tycks ha varit synnerligen förtjust i choklad, anmärker därför om kakaosäckarna, som utgjorde en av de mexikanska penningssorterna: ”O, lyckliga pengar, som bjuder människosläktet en söt och närande dryck och bevarar sina oskyldiga ägare för snikenhetens helvetiska pest, eftersom de inte kan grävas ner eller länge förvaras.” (”De orbe novo. [Alcalá 1530. Dec. 5. Cap. 4.]

Den stora betydelsen av metaller över huvud taget inom den omedelbara produktionsprocessen hänger samman med deras funktion som produktionsinstrument. Bortsett från guldets och silvrets sällsynthet gör deras stora mjukhet, i jämförelse med järn och till och med koppar (i det härdade tillstånd, i vilket de gamle använde det), dem odugliga till sådan nyttig användning och berövar dem därför i stor utsträckning den egenskap, på vilken metallernas bruksvärde över huvud taget beror. Lika onyttiga, som de är inom den omedelbara produktionsprocessen, lika umbärliga är de som livsmedel, som föremål för konsumtion. Varje godtycklig kvantitet av dem kan därför ingå i den samhällliga cirkulationsprocessen, utan att inkräkta på den omedelbara produktionens och konsumtionens processer. Deras individuella bruksvärde råkar inte i konflikt med deras ekonomiska funktion. Å andra sidan är guld och silver inte blott i negativ mening överflödiga, d.v.s. umbärliga föremål, utan deras estetiska egenskaper gör dem till naturligt material för lyx, utsmyckning, glans, högtidsbehov, kort sagt till positiv form för överflödet och rikedomen. De uppträder i viss mån som gediget ljus, som gräves fram ur underjorden, i det silvret återkastar alla ljusstrålar i deras ursprungliga blandning, guldets blott färgens högsta potens, det röda. Men färgsinne är den populäraste formen för det estetiska sinnet över huvud taget. Det etymologiska sammanhanget mellan de ädla metallernas namn och motsvarande färger i de olika indogermanska språken har påvisats av Jakob Grimm. (Se hans ”Geschichte der deutschen Sprache”.)

Guldets och silvrets förmåga att övergå från mynt- till tackformen, från tackformen till lyxartikelns form och omvänt, deras företräde alltså framför andra varor att inte vara förvisade till en gång givna, bestämda bruksformer, gör dem slutligen till naturligt material för pengarna, vilka ständigt måste slå om från en formbestämmdhet till en annan.

¹¹³ ”Metallerna utmärker sig genom den säregenheten, att i dem ensamt alla förhållanden reduceras till ett enda, nämligen deras kvantitet, då de av naturen inte fått någon olika kvalitet, varken i den inre sammansättningen eller i den yttre formen och bearbetningen.” (*Galiani*: ”Della Moneta”, s. 130.)

* saltpetersyra + saltsyra

Naturen producerar inga pengar, lika litet som den producerar bankirer eller en växelkurs. Men då den borgerliga produktionen måste kristallisera rikedom som fetisch i formen av ett enda ting, är guld och silver den motsvarande inkarnationen för denna rikedom. Guld och silver är av naturen inte pengar, men pengar är av naturen guld och silver. Å ena sidan är penningkristallen av silver eller guld inte bara en produkt av cirkulationsprocessen utan faktiskt dess enda vilande produkt. Å andra sidan är guld och silver färdiga naturprodukter, och de är det första omedelbart, liksom de är det andra, utan att skiljas åt genom någon formskillnad. Den allmänna produkten av den samhälleliga processen eller själva den samhälleliga processen som produkt är en särskild naturprodukt – en metall, gömd i jordens innanmäte och utgrävbar ur den.¹¹⁴

Vi har sett, att guld och silver inte kan fylla de anspråk, som ställes på dem som pengar, nämligen att vara konstant värdestorhet. Emellertid besitter de, såsom redan Aristoteles anmärker, en mera permanent värdestorlek än de andra varorna i genomsnitt. Bortsett från den allmänna verkan av en appreciering eller depreciering av de ädla metallerna är svängningarna i värdeförhållandet mellan guld och silver av särskild vikt, då båda vid sidan av varandra på världsmarknaden tjänar som penningmaterial. De rent ekonomiska grunderna till denna värdeväxling – erövringar och andra politiska omvälvningar, som utövade stort inflytande på metallernas värde i den antika världen, verkar blott lokalt och övergående – måste reduceras till växlingen i den arbetstid, som är nödvändig för att producera dessa metaller. Denna arbetstid själv kommer att vara beroende av dessa metallers relativa sällsynthet i naturen, liksom av den större eller mindre svårighet, som det erbjuder att utvinna dem i rent metalliskt tillstånd. Guld är faktiskt den första metall, som människan upptäckt. Å ena sidan framställer naturen det själv i gedigen kristallisk form, individualiserat, kemiskt oförenat med andra kroppar, eller som alkemisterna sade, i jungfruligt tillstånd; å andra sidan övertar naturen själv i de stora guldvaskerierna, floderna, teknologins arbete. Från människans sida kräves sålunda blott det grövsta arbetet, vare sig det gäller utvinnande av flodguld eller guld ur uppslammat land, under det att framställandet av silvret förutsätter gruvarbete och över huvud taget en relativt hög utveckling av tekniken. Trots sin mindre absoluta sällsynthet är därför silvrets ursprungliga värde relativt större än guldets. Strabos påstående, att man hos en arabstam gav 10 pund guld för 1 pund järn och 2 pund guld för 1 pund silver, förefaller ingalunda otroligt. Men i samma mån, som det samhälleliga arbetets produktivkrafter utvecklas och därför produkten av det enkla arbetet fördyras i jämförelse med produkten av det komplicerade arbetet, i samma mån som jordskorpan allt mer brytes upp, och de ursprungliga ytliga källorna för guldtilförseln sinar, kommer silvrets värde att falla i förhållande till guldets värde. På ett givet utvecklingsstadium för teknologin och kommunikationsmedlen kommer upptäckten av nya guld- och silverländer slutligen att falla i vågskålen. I det gamla Asien förhöll sig guld till silver som 6 till 1 eller 8 till 1, det sistnämnda förhållandet var rådande i Kina och Japan ännu i början av 1800-talet; proportionen på Xenofons tid, 10 till 1, kan betraktas som genomsnittsförhållandet under antikens medeltid. Kartagos och senare Roms exploaterande av de spanska silvergruvorna hade ungefär samma verkan för antiken som upptäckten av de amerikanska gruvorna för det moderna Europa. För den romerska kejsartiden kan man sätta 15 eller 16 till 1 som ungefärligt genomsnittstal, ehuru vi oftare finner starkare depreciering av silvret i Rom. Samma rörelse – börjande med relativt lågt guldvärde och slutande med silvrvärdets fall – upprepas under den följande epoken, som sträcker sig från medeltiden ända fram till nyaste tid. Liksom på Xenofons tid är genomsnittsförhållandet under medeltiden som 10 till 1 och

¹¹⁴ År 760 utvandrade en mängd fattiga människor för att vaska guldsand ur floden söder om Prag, och tre man var istånd att på en dag utvinna 3 mark guld. Till följd härav blev tillströmningen till ”diggings” [guldfyndplatserna] och det antal händer som drogs bort från åkerbruket så stort, att landet följande år hemsöktes av hungersnöd. (Se *M. G. Körner*: ”Abhandlung von dem Altertum des böhmischen Bergwerks”. Schneeberg 1758.)

slår tack vare upptäckandet av de amerikanska gruvorna åter om till 16 eller 15 till 1. Upptäckandet av de australiska, kaliforniska och kolumbianska guldkällorna gör ett förnyat fallande av guldets värde sannolikt.¹¹⁵

C. Teorier om cirkulationsmedel och pengar.

Liksom ett allmänt guldbegär hetsade folk och furstar på 1500- och 1600-talen, det moderna borgerliga samhällets barndomsperiod, att bege sig ut på korståg över haven efter den gyllene Gral,¹¹⁶ proklamerade den moderna världens första tolkar, upphovsmännen till monetär-systemet, av vilket merkantilsystemet blott är en variant, att guld och silver, d.v.s. pengar, är den enda rikedom. De gav riktigt uttryck åt det borgerliga samhällets kallelse att ”göra pengar”, alltså, från den enkla varucirkulationens ståndpunkt, att bilda den eviga skatt, som varken rost eller mal förtär. Man kan inte svara monetärsystemet med, att ett ton järn till ett pris av 3 pund sterling är en lika stor värdestorhet som 3 pund sterling guld. Det handlar här inte om bytesvärdets storlek, utan om dess adekvata form. Om monetär- och merkantil-systemet betecknar världshandeln och de särskilda grenar av det nationella arbetet, som omedelbart mynnar ut i världshandeln, som de enda sanna källorna till rikedom eller pengar, så måste man betänka, att den största delen av den nationella produktionen under denna epok ännu rörde sig i feodala former och tjänande producenterna själva som omedelbar subsistens-källa. En stor del av produkterna förvandlades inte till varor och därmed till pengar, ingick över huvud taget inte i den allmänna samhällsliga ämnesomsättningen, uppträdde därför inte som förkroppsligande av det allmänna abstrakta arbetet och bildade faktiskt ingen borgerlig rikedom. Pengar som cirkulationens syfte är bytesvärdet eller den abstrakta rikedom, men inte något slags materiellt element för rikedom, som bestämmande syfte och drivande motiv för produktionen. I överensstämmelse med den borgerliga produktionens förstadium höll dessa misskända profeter fast vid bytesvärdets gedigna, handgripliga, glänsande form, vid dess form som allmän vara i motsats till alla särskilda varor. Den egentligt borgerligt ekonomiska sfären vid denna tid var varucirkulationens sfär. Ur denna elementära sfärs synpunkt bedömde de därför hela den borgerliga produktionens invecklade process och förväxlade pengar med kapital. De moderna ekonomernas oavbrutna kamp mot monetär- och merkantil-systemet härrör till stor del därav, att detta system i brutalt naiv form pratar bredvid munnen om den borgerliga produktionens hemlighet, dess fullständiga underordnande under bytesvärdet. Ricardo anmärker någonstans – om också med felaktigt praktiskt syfte – att till och

¹¹⁵ Hittills har de australiska o.s.v. upptäckterna ännu inte berört värdeförhållandet mellan guld och silver. Michel Chevaliers motsatta påståenden är precis lika mycket värda som denna f.d. St. Simonists socialism. Silvernoteringsarna på Londonmarknaden bevisar visserligen, att silvrets genomsnittsguldpris under perioden 1850-58 ligger inte fullt 3 procent högre än under perioden 1830-50. Denna stegring måste emellertid helt enkelt förklaras ur Asiens efterfrågan på silver. Under åren 1852-58 växlar silverpriset under de enskilda åren och månaderna *blott* med denna *efterfrågan*, ingalunda med guldtilförseln från de nyupptäckta källorna. Härnedan en översikt över silvrets guldpriser på Londonmarknaden:

Silvrets pris per uns:

år	mars		juli		november	
1852	60 ¹ / ₈	pence	60 ¹ / ₄	pence	61 ⁷ / ₈	pence
1853	61 ³ / ₈	”	61 ¹ / ₂	”	61 ⁷ / ₈	”
1854	61 ⁷ / ₈	”	61 ³ / ₄	”	61 ¹ / ₂	”
1855	60 ⁷ / ₈	”	61 ¹ / ₂	”	60 ⁷ / ₈	”
1856	60	”	61 ¹ / ₄	”	62 ¹ / ₈	”
1857	61 ³ / ₄	”	61 ⁵ / ₈	”	61 ¹ / ₂	”
1858	61 ⁵ / ₈	”				

¹¹⁶ ”Guld är ett underbart ting! Den som äger det, är herre över allt han önskar. Med tillhjälp av guld kan man låta själarna komma in i paradiset.” (Columbus i ett brev från Jamaica, 1503.) (Marx' anmärkning i hans eget exemplar av ”Kritiken”. – *Red.*)

med under tider av hungersnöd införes spannmål, inte emedan nationen hungrar, utan emedan spannmålshandlaren förtjänar pengar. I sin kritik av monetär- och merkantilsystemet gör den politiska ekonomin alltså det felet, att den blott bekämpar detta system som enbart illusion, som blott falsk teori, och inte i det igenkänner den barbariska formen för deras egen grundförutsättning. Därtill behåller detta system inte blott en historisk rätt, utan inom bestämda sfärer av den moderna ekonomin rentav fullständig medborgarrätt. På alla stadier av den borgerliga produktionsprocessen, där rikedomens antar varans elementära form, antar bytesvärdet pengarnas elementära form och i alla faser av produktionsprocessen förvandlas rikedomens ständigt på nytt för ett ögonblick till varans allmänna elementära form. Till och med i den mest utvecklade borgerliga ekonomi upphäves inte guldets och silvrets specifika funktioner som pengar till skillnad från deras funktion som cirkulationsmedel och i motsättning till alla övriga varor, utan blir blott begränsad, och alltså behåller monetär- och merkantilsystemet sin rätt. Det katolska faktum, att guld och silver möter de andra profana varorna som omedelbar inkarnation av det samhällsliga arbetet, därmed som den abstrakta rikedomens existens, kränker naturligtvis den borgerliga ekonomins protestantiska point d'honneur [hedersbegrepp], och av ångest för monetärsystemets fördomar förlorade den borgerliga ekonomin för lång tid förståelsen för penningcirkulationens fenomen, såsom den följande framställningen skall visa.

I motsats till monetär- och merkantilsystemet, som kände pengarna endast i deras formbestämmdhet som kristallisk produkt av cirkulationen, var det alldeles i sin ordning, att den klassiska ekonomin närmast uppfattade dem i deras flytande form, som en inom varumeta-morfosen själv åstadkommen och åter försvinnande form för bytesvärdet. Liksom därför varucirkulationen uteslutande uppfattas i formen V-P-V och denna återigen uteslutande i bestämmdheten av den som en process uppträdande enheten av försäljning och köp, bibehåller sig pengarna i sin formbestämmdhet som cirkulationsmedel mot sin formbestämmdhet som pengar. Om cirkulationsmedlet själv isoleras i sin funktion som mynt, så förvandlas det som vi såg till värdetecken. Då emellertid den klassiska ekonomin närmast möter den metalliska cirkulationen som härskande cirkulationsform, fattar den de metalliska pengarna som mynt, de metalliska mynten som enkelt värdetecken. I enlighet med lagen om värdeteckens cirkulation uppställs sålunda den satsen, att varornas priser är beroende av de cirkulerande pengarnas mängd, inte omvänt de cirkulerande pengarnas mängd av varornas priser. Vi finner denna åsikt mer eller mindre antydd hos 1600-talets italienska ekonomer, än bejakad, än förnekad av *Locke*, bestämt utvecklad av ”*Spectator*” (i numret av den 19 oktober 1711), av *Montesquieu* och *Hume*. Då *Hume* är den ojämförligt mest betydande representanten för denna teori på 1700-talet inleder vi vår översikt med honom.

Under bestämda förutsättningar tycks en ökning eller minskning av kvantiteten, vare sig det gäller de cirkulerande metallpengarna eller de cirkulerande värdetecknen, inverka *likmässigt* på varupriserna. Faller eller stiger *värdet* på guldets eller silvrets, i vilka varornas bytesvärden som priser uppskattas, så stiger eller faller *priserna*, emedan deras värdemätare ändrats, och mer eller mindre guld och silver cirkulerar som mynt, emedan priserna stigit eller fallit. Det synbara fenomenet är emellertid förändring av priserna, vid konstant bytesvärde för varorna, till följd av ökad eller minskad kvantitet av cirkulationsmedel. Om å andra sidan kvantiteten av de cirkulerande värdetecknen faller eller stiger över eller under deras nödvändiga nivå, så reduceras de med våld till denna nivå genom varuprisernas fallande eller stigande. I båda fallen framkallas skenbart samma verkan genom samma orsak, och vid detta sken höll *Hume* fast.

Varje vetenskaplig undersökning om förhållandet mellan cirkulationsmedlens antal och varornas prisrörelse måste förutsätta penningmaterialets värde som givet. *Hume* däremot betraktar uteslutande epoker av revolution i fråga om själva de ädla metallernas mått, alltså

revolutioner i fråga om värde­mätaren. Varuprisernas stigande samtidigt med metallpengarnas tillväxt efter de amerikanska gruvornas upptäckande bildar den historiska bakgrunden för hans teori, liksom polemiken mot monetär- och merkantilsystemet visar dess praktiska motiv. Tillförseln av ädla metaller kan naturligtvis ökas trots konstanta produktionskostnader för desamma. Å andra sidan kommer minskningen av deras värde, d.v.s. av den arbetstid som kräves för deras produktion, att närmast visa sig endast i ökad tillförsel av desamma. Alltså – sade senare lärjungar till Hume – visar sig de ädla metallernas minskade värde i den växande mängden av cirkulationsmedel och den växande mängden av cirkulationsmedel i stegring av varupriserna. Men faktiskt växer blott priset på de exporterade varorna, som utbytes mot guld och silver som mot vara och inte som mot cirkulationsmedel. Sålunda stiger priset på dessa varor, som uppskattas i guld och silver av minskat värde, i förhållande till alla andra varor, vars bytesvärde fortsätter att uppskattas i guld eller silver i enlighet med måttstocken för deras gamla produktionskostnader. Denna dubbla värdering av varornas bytesvärden i samma land kan naturligtvis blott vara temporär, och priserna, uttryckta i guld och silver, måste utjämnas i de genom bytesvärdena själva bestämda proportionerna, så att slutligen alla varors bytesvärden uppskattas i enlighet med penningmaterialets nya värde. Denna process utveckling hör lika litet hit som det sätt, på vilket varornas bytesvärde över huvud taget gör sig gällande inom marknadsprisernas svängningar. Att emellertid denna utjämnning under den borgerliga produktionens mindre utvecklade epoker sker synnerligen gradvis och fördelar sig över långa perioder, och i varje fall inte håller jämna steg med tillväxten av de cirkulerande kontanterna – det har på ett slående sätt bevisats genom nya kritiska undersökningar om varuprisernas rörelse på 1500-talet.¹¹⁷ Fullständigt utan samband med saken är de av Humes lärjungar omtyckta hänvisningarna till prisstegringen i det gamla Rom till följd av Makedoniens, Egyptens och Mindre Asiens erövring. Det för den antika världen säregna, plötsliga och med våld verkställda överförandet av lagrade penningskatter från ett land till ett annat, den temporära sänkningen av produktionskostnaderna för ädla metaller för ett bestämt land genom den enkla processen att plundra, berör lika litet penningcirkulationens immanenta lagar som exempelvis gratisutdelningen av egyptisk och siciliansk spannmål i Rom berör den allmänna lag, som reglerar spannmålspriset. Hume liksom alla andra författare på 1700-talet saknade det material, som kräves för att i detalj studera penningomloppet: å ena sidan en tillförlitlig historia över varupriserna, å andra sidan en officiell och fortlöpande statistik över cirkulationsmedlets expansion och kontraktion, de ädla metallernas ebb och flod o.s.v., ett material som över huvud taget först uppstår med fullständigt utvecklat bankväsen. Humes cirkulationsteori kan sammanfattas i följande satser: 1. Varupriserna i ett land bestäms genom den mängd pengar, som befinner sig i landet (reella pengar eller symboliska). 2. De i ett land cirkulerande pengarna representerar alla i landet befintliga varor. Allt eftersom antalet representanter, d.v.s. pengar, växer, kommer större eller mindre kvantitet av den representerade saken på den enskilda representanten. 3. Om varornas kvantitet ökar, så sjunker deras pris eller pengarnas värde stiger. Om pengarnas kvantitet ökar, så ökar omvänt varornas pris och pengarnas värde faller.¹¹⁸

”Tingens dyrhet”, säger Hume, ”till följd av penningöverskott är en nackdel för varje bestående handel, i det den tillåter de fattigare länderna att framgångsrikt konkurrera med de rikare på alla främmande marknader”.¹¹⁹ ”Om vi betraktar en nation för sig själv, kan det inte utöva någon som helst inverkan, god eller dålig, om det finns mycket eller litet mynt för att räkna eller representera varorna, lika litet som en köpmans balans skulle oroas, om han i bokföringen i stället för det arabiska räknesättet, som kräver ett fåtal siffror, skulle använda det romerska, som behöver ett

¹¹⁷ Detta gradvisa skeende medger Hume för övrigt, hur föga det än motsvarar hans princip. Se *David Hume: "Essays and Treatises on several Subjects."* Uppl. London 1777, bd I, s: 300.

¹¹⁸ Jfr *Steuart: "An Inquiry into the Principles of Political Economy etc."* Bd I, s. 394-400.

¹¹⁹ *David Hume: "Essays etc."* s. 300.

större antal. Ja, den större kvantiteten pengar är, liksom de romerska räknetecknen, snarare obekvämt och kostar mer möda såväl för förvaring som för transport”.¹²⁰ För att över huvud bevisa något hade Hume varit tvungen att visa, att i ett *givet* system av räknetecken mängden av använda siffror inte beror på talvärdets storlek, utan tvärtom talvärdets storlek beror av mängden använda tecken. Det är mycket riktigt, att det inte är någon fördel att uppskatta eller ”räkna” varuvärdena i guld eller silver, vars värde sjunkit; därför har folken med tillväxten av de cirkulerande varornas värdesumma ständigt funnit det bekvämare att räkna i silver än i koppar och i guld i stället för i silver. I den mån som de blev rikare, förvandlade de de mindre värdefulla metallerna till subsidiära mynt och de värdefullare till pengar. Å andra sidan glömmer Hume, att varken guld eller silver behöver vara ”förhanden” för att man skall kunna räkna värdena i guld och silver. För honom sammanfaller räknepengar och cirkulationsmedel och båda är mynt [coin]. Emedan en värdeförändring för värdevärdet eller de ädla metaller, som fungerar som räknepengar, kommer varupriserna att stiga eller falla, alltså också mängden av de cirkulerande pengarna vid konstant omloppshastighet, drar Hume den slutsatsen, att varuprisernas stigande eller fallande är beroende av de cirkulerande pengarnas kvantitet. Att inte bara kvantiteten guld och silver ökades på 1500- och 1600-talen utan samtidigt också deras produktionskostnader minskades kunde Hume se därav, att de europeiska gruvorna lades ner. På 1500- och 1600-talen steg varupriserna i Europa med mängden av det importerade amerikanska guldets och silvrets; alltså bestäms varupriserna i varje land genom mängden av det guld och silver, som finns inom landet. Detta var Humes första ”nödvändiga konsekvens”.¹²¹ På 1500- och 1600-talen steg inte priserna likmässigt med de ädla metallernas tillväxt; mer än ett halvt århundrade förflöt, innan *någon som helst* ändring i varupriserna visade sig, och till och med då dröjde det ännu länge, innan varornas bytesvärden allmänt uppskattades enligt guldets och silvrets sjunkna värde, alltså innan revolutionen allmänt grep över till varupriserna. Alltså, summerar Hume – som i fullständig motsats till sin filosofis grundsatser okritiskt förvandlar ensidigt iakttagna fakta till allmänna satsar – alltså bestäms varornas pris eller pengarnas värde inte genom den absoluta mängden av de i ett land befintliga pengarna, utan tvärtom genom den kvantitet av guld och silver, som verkligen ingår i cirkulationen; men slutligen måste allt i ett land befintligt guld och silver som mynt absorberas av cirkulationen.¹²² Det är klart att om guld och silver har ett eget värde, så kan – bortsett från alla andra av omloppets lagar – blott en bestämd kvantitet guld och silver cirkulera som ekvivalent för en given summa av varuvärden. Om alltså varje kvantitet guld eller silver, som tillfälligtvis befinner sig i ett land, utan hänsyn till varuvärdenas summa måste ingå som cirkulationsmedel i varubytet, så äger guld och silver immanent värde och är därför faktiskt inga verkliga varor. Detta är Humes tredje ”nödvändiga konsekvens”. Varor utan pris och guld och silver utan värde låter han ingå i cirkulationsprocessen. Han talar därför heller aldrig om varornas värde och guldets värde, utan blott om deras ömsesidiga kvantitet. Redan Locke hade sagt, att guld och silver har blott inbillat eller konventionellt värde; detta är den första brutala formen för motsatsen till monetärsystemets påstående, att guld och silver ensamma har verkligt värde. Den omständigheten att guldets och silvrets *penningexistens* blott uppkommer ur deras funktion i den samhällsliga bytesprocessen, utlägges på så sätt, att de har en samhällslig funktion att tacka för sitt eget värde och därav sin värdestorlek.¹²³ Guld och silver är alltså värdelösa ting, men inom cirkulationsprocessen får de en fiktiv värdestorlek som *representanter för varorna*. Genom denna process förvandlas de inte till pengar utan till värde. Detta deras värde bestäms genom proportionen mellan deras egen mängd och varumängden, då båda mängderna måste täcka varandra. Under det att Hume alltså låter guld och silver inträda som icke-

¹²⁰ *David Hume*: ss. s. 303.

¹²¹ *David Hume*: ss., s. 303.

¹²² ”Det är uppenbart, att priserna inte så mycket är beroende av den absoluta mängden av varor och av pengar, vilka är förhanden i ett land, som av den mängd av varor, som kommer eller kan komma på marknaden, och av de pengar, som cirkulerar. Om myntet låses in i kistor, så är detta detsamma för priserna, som om det förintades; om varorna hopas i magasin och lagerrum, så blir verkan densamma. Då pengarna och varorna i sådana fall aldrig sammanträffar, så kan de heller inte utöva någon inverkan på varandra. Totaliteten (av priserna) uppnår slutligen *en riktig proportion till den nya mängd av metallpengar, som finnes i landet*.” (Essay and Treatises on several Subjects.” s. 303, 307, 308.)

¹²³] Se *Law* och *Franklin* om det surplusvärde, som guld och silver skulle få tack vare sin funktion som pengar. Också *Forbonnais*. (Marx' anmärkning i hans eget exemplar av ”Kritiken”. – *Red.*)

varor i varuvärlden, förvandlar han dem tvärtom – så snart de uppträder i myntets formbestämmdhet – till blotta varor, som genom enkel byteshandel utbytes mot andra varor. Om nu varuvärlden bestod av en enda vara, till exempel av en miljon quarter spannmål, så skulle det vara mycket enkelt att föreställa sig att en quarter utbytes mot två uns guld, om två miljoner uns guld är förhanden och mot 20 uns guld, om 20 miljoner uns guld är förhanden; att varans pris och pengarnas värde alltså stiger eller faller i omvänt förhållande till den förhandenvarande kvantiteten pengar.¹²⁴ Men varuvärlden består av oändligt olika bruksvärden, vars relativa värde ingalunda bestämmas genom deras relativa kvantitet. Hur tänker sig alltså Hume detta utbyte mellan varumassan och guldmassan? Han nöjer sig med den meningslösa, grova föreställningen, att varje vara som alikvot del av den totala varumassan utbytes mot en motsvarande alikvot del av guldmassan. Varornas som en process försiggående rörelse, vilken uppkommer ur den i varorna innehållna motsättningen mellan bytesvärde och bruksvärde, framträder i pengarnas omlopp och kristalliserar sig i pengarnas olika formbestämmdheten har alltså utplånats och i dess ställe kommer det inbillade mekaniska likhetssättandet mellan viktmängden av de i ett land befintliga ädla metallerna och den samtidigt förhandenvarande varumängden.

Sir James Steuart inleder sin undersökning av mynt och pengar med en utförlig kritik av Hume och Montesquieu.¹²⁵ Han är faktiskt den förste, som ställer frågan: Bestämnes de cirkulerande pengarnas kvantitet genom varupriserna eller bestämmas varupriserna genom de cirkulerande pengarnas kvantitet? Ehuru hans framställning gjorts oklar genom en fantastisk uppfattning om värdemätaren, genom en obestämd framställning av bytesvärdet över huvud taget och genom reminiscenser från merkantilsystemet, upptäcker han dock pengarnas väsentliga formbestämmdhet och penningomloppets allmänna lagar emedan han inte mekaniskt ställer varorna på den ena sidan och pengarna på den andra, utan faktiskt ur själva varubytets olika moment utvecklar pengarnas olika funktioner.

”Bruket av pengar för cirkulation inom landet låter sig sammanfattas under två huvudpunkter: att betala det som någon är skyldig, att köpa det som någon behöver; båda tillsammans bildar efterfrågan på reda pengar [ready money demands] ... Nivån för handel, manufaktur, levnadssätt och traditionella utgifter för innevånarna, – allt detta taget tillsammans – reglerar och bestämmer mängden av efterfrågan på kontantpengar, d.v.s. mängden av avyttranden. För att förverkliga denna mångfald av betalningar, behöves en viss proportion pengar. Denna proportion å sin sida kan öka eller minska, alltefter omständigheterna, ehuru kvantiteten av avyttranden förblir densamma ... I varje fall kan ett lands cirkulation blott absorbera en bestämd kvantitet pengar”.¹²⁶

”Varans marknadspris bestämmas genom den invecklade operationen av efterfrågan och konkurrens [demand and competition], vilka är fullständigt oberoende av den i ett land befintliga guld- och silvremängden. Vad blir nu av det guld och silver som icke behöves som mynt? Det hopas som skatt eller bearbetas som material till lyxartiklar. Om guld- och silvremängden faller under den nivå, som kräves för cirkulationen, så ersätter man den genom symboliska pengar eller andra hjälpmedel. Om en gynnsam växelkurs för in ett överflöd av pengar i landet och samtidigt avskär efterfrågan för deras försändande till utlandet, så hamnar de vanligen på kistbotten, där de blir lika onyttiga, som om de låg i gruvorna”.¹²⁷

Den andra av *Steuart* upptäckta lagen går ut på att den på kredit grundade cirkulationen vänder åter till sin utgångspunkt. Slutligen förklarar han de verkningar, som räntefotens olikhet i olika länder utövar på den internationella ut- och invandringen av de ädla metallerna. De båda sistnämnda punkterna antyder vi här bara för fullständighetens skull, då de ligger

¹²⁴ Denna fiktion förekommer ordagrant hos *Montesquieu*. (Marx' anmärkning i hans eget exempel av ”Kritiken”. – *Red.*)

¹²⁵ *Steuart*: ”An Inquiry into the Principles of Political Economy etc.” Bd. I, s. 394 f.

¹²⁶ *James Steuart*: ss., bd. 2, s. 377-379 ff.

¹²⁷ ss., s. 379-380 ff.

utanför vårt tema om den enkla cirkulationen.¹²⁸ Symboliska pengar eller kreditpengar – Steuart skiljer inte ännu på dessa båda former av pengar – kan ersätta de ädla metallerna som köpemedel eller betalningsmedel i den inre cirkulationen men inte på världsmarknaden. Papperssedlar är därför samhällets pengar [money of the society], under det att guld och silver är världspengar [money of the world].¹²⁹

Det är utmärkande för nationerna med ”historisk” utveckling i den historiska rättsskolans mening, att de ständigt glömmer sin egen historia. Ehuru därför stridsfrågan om varuprisernas förhållande till cirkulationsmedlens kvantitet under detta halva århundrade oupphörligt upprörde parlamentet och i England gav anledning till tusentals pamfletter, stora och små, förblev Steuart i ännu högre grad en ”död hund” än Spinoza för Moses Mendelssohn på Lessings tid. Till och med den nyaste historieskrivaren över ”currency” (penningcirkulationen), Maclaren, förvandlar Adam Smith till upphovsman för den steuertska teorin, liksom Ricardo till upphovsman för den humeska.¹³⁰ Under det att Ricardo bearbetade Humes teori, registrerade Adam Smith resultatet av Steuarts forskningar som döda fakta. Adam Smith har tagit sitt skotska visdomsord, att ”om ni har vunnit en liten smula, så blir det ofta lätt att vinna mycket”, och tillämpat det också på andlig rikedom, och därför med småaktig omsorgsfullhet hemlighållit de källor, vilka han har att tacka för den lilla smula, av vilket han faktiskt gör mycket. Mer än en gång föredrar han att inte spetsa till frågan, när en skarp formulering skulle tvinga honom att göra upp räkningen med sin föregångare. Så i fråga om penningteorin. Han godtar stillatigande Steuarts teori, i det han berättar, att det i ett land befintliga guldets och silvret dels användes som mynt, dels hopas som reservfonder för köpmän i länder utan banker

¹²⁸ ”Tilläggsmynten kommer att låsas in eller förvandlas till silverkärl ... Vad papperspengarna angår, så kommer de så snart de fyllt det första syftet att tillfredsställa dens behov, som lånat dem, att återvända till gäldenären och realiserar ... Låt därför ett lands kontantpengar ökas eller minskas i aldrig så stor proportion, varorna kommer dock att bli dyrare eller billigare enligt principerna om efterfrågan och konkurrens, och de sistnämnda kommer ständigt att vara beroende av böjelserna hos dem, som har egendom eller något som helst slag av motvärde att ge, men aldrig av den mängd mynt de besitter ... Må den (nämligen mängden av metallpengar i ett land) vara aldrig så liten, så länge det finns verklig egendom av något slag i landet och en konsumtionskonkurrens bland dem, som äger den, så kommer priserna att hållas på en hög nivå medels byteshandel, symboliska pengar, avräkningar och *tusen* andra uppfinningar ... Om detta land har varubyte med andra nationer, så måste det råda en viss proportion mellan priserna på mångahanda varor inom landet och i utlandet, och en plötslig ökning eller minskning av metallpengarna skulle – om man antar att en sådan *i och för sig* kunde framkalla en höjning eller sänkning av priserna – genom den utländska konkurrensen *begränsas* i sin verkan.” (Steuart: ”An Inquiry into the Principles of Political Economy etc.” bd. I, s. 400-402.) ”Varje lands penningcirkulation måste vara anpassad efter invånarnas industri, vilka producerar de varor, som kommer på marknaden. Om därför ett lands kontantpengar inte når upp till en proportion, som motsvarar priset på de till försäljning utbudna industriprodukterna, så kommer man att ta sin tillflykt till uppfinningar, såsom symboliska pengar, för att skapa en ekvivalent för dessa produkter. Om det emellertid visar sig, att metallpengarna proportionellt överstiger industrins volym, kommer de inte att åstadkomma någon prishöjning, inte heller kommer de att inträda i cirkulationen: *de kommer att hopas som skatter* ... Hur stor penningmängden i ett land än må vara i förhållande till den övriga världen, så kan i *cirkulationen* aldrig bli kvar mer än den mängd, som är i det närmaste proportionell till de rika invånarnas konsumtion och de fattiga invånarnas arbete”, och denna proportion bestämmas inte ”genom den i landet faktiskt befintliga mängden pengar”. (ss. s. 403-408 ff.) ”Alla länder kommer att bemöda sig att kasta över sina reda pengar, som de inte behöver för sin egen cirkulation, till det land, där räntan på pengarna är hög i jämförelse med deras eget land.” (ss., bd. 2., s. 5). ”Det rikaste landet i Europa kan vara det fattigaste ifråga om cirkulerande metallpengar.” (”An Inquiry into the Principles of Political Economy etc.” Bd. 2, s. 6.) – Se Arthur Youngs polemik mot Steuart. (Marx' anmärkning i hans eget exemplar av ”Kritiken”. – *Red.*)

¹²⁹ Steuart: ss., bd. 2, s. 370. Louis Blanc förvandlar ”money of the society”, som inte betyder något annat än inländska, nationella pengar, till socialistiska pengar, vilket inte betyder något alls, och gör följdriktigt Jean Law till socialist. (Se första bandet av hans Franska revolutionens historia.)

¹³⁰ Maclaren: ”History of the Currency”, London 1858, s. 43 f. Patriotismen har förlätt en alltför tidigt avliden tysk författare (Gustav Julius) att ställa upp den gamle Biisch som auktoritet gentemot Ricardos skola. Hedersmannen Biisch översatte Steuarts geniala engelska till hamburgsk plattyska och ”förbättrade” originalet till det sämre så mycket han kunde.

och som bankreserv i länder med kredircirkulation, dels tjänar de som skatt för utjämnande av internationella betalningar, dels bearbetas de till lyxartiklar. Frågan om de cirkulerande myntens kvantitet skjuter han stillatigande åt sidan, i det han helt felaktigt behandlar pengarna som enbart vara.¹³¹ Hans vulgarisator, den fadde *J. B. Say* – som fransmännen utnämnt till *prince de la science* [vetenskapens furste], liksom Johann Christoph Gottsched utnämnde sin Schönaich till Homeros och Pietro Aretino utnämnde sig själv till terror principum [furstarnas skräck] och *lux mundi* [världens ljus] – har med stor anspråksfullhet upphöjt detta Adam Smiths inte helt naiva misstag till dogm.¹³² En skarp polemik mot merkantilsystemets illusioner hindrade för övrigt Adam Smith att objektivt uppfatta den metalliska cirkulationens fenomen under det att hans åsikter om kreditpengarna är originella och djupa. Liksom det genom 1700-talets teorier om fossilen ständigt går en underström som uppkommer ur den kritiska eller apologetiska hänsynen till den bibliska traditionen om syndaflo den, så döljer sig bakom alla 1700-talets penningteorier en hemlig kamp med monetärsystemet, spöket, som stått på vakt vid den borgerliga ekonomins vagga och ännu alltjämt kastade sin slagskugga över lagstiftningen.

Forskningarna om penningväsendet föranleddes på 1800-talet inte omedelbart av den metalliska cirkulationens fenomen, utan snarare av sedelcirkulationens fenomen. Till de första gick man bara tillbaka för att upptäcka lagarna för de sistnämnda. Bank of Englands inställande av sedelinlösningen mot guld sedan 1797, den därefter följande höjningen av priserna på många varor, guldets fallande myntpris under dess marknadspris, deprecieringen av banksedlarna särskilt efter år 1809, allt detta gav den direkta praktiska anledningen till en partikamp i parlamentet och en teoretisk turnering utanför detsamma, båda lika lidelsefulla. Som historisk bakgrund till debatten tjänade: papperspengarnas historia på 1700-talet, fiaskot för *Laws bank*, den hand i hand med den växande kvantiteten värdetecken gående deprecieringen av provincialsedlarna i de engelska kolonierna i Nordamerika från början och fram till mitten av 1700-talet; därefter senare de av den amerikanska centralregeringen under frihetskriget medelst lag påtvingade papperspengarna [*Continental bilis*] och slutligen det i ännu större skala utförda experimentet med de franska assignaterna. De flesta engelska författare vid denna tid förväxlar sedelcirkulationen, som bestäms av helt andra lagar, med cirkulationen av värdetecken eller av statspapper med tvångskurs; under det att de föreger sig förklara denna tvångscirkulations fenomen ur den metalliska cirkulationens lagar, abstraherar de faktiskt omvänt den sistnämndas lagar ur den förstnämndas fenomen. Vi hoppar över alla de talrika författarna under perioden 1800-1809 och vänder oss genast till Ricardo, både därför att han sammanfattar sina föregångare och skarpare formulerar deras åsikter och även därför att den form, som han gav penningteorin, ännu i dag behärskar den engelska banklagstiftningen. Ricardo, liksom hans föregångare, sammanblandar banksedel- eller kreditpenningcirkulationen med cirkulationen av enkla värdetecken. Det faktum, som för honom har den största betydelsen, är deprecieringen av papperspengarna och den samtidiga höjningen av varupriserna. Vad de amerikanska gruvorna var för Hume, var sedelpressarna i *Thread-needle street* för Ricardo, och han själv identifierar på ett ställe uttryckligen båda dessa faktorer. Hans första skrifter, som uteslutande sysslar med penningfrågan, infaller under en tid av den våldsammaste polemik mellan *Bank of England*, på vars sida ministrarna och krigspartiet stod, och dess motståndare, kring vilka den parlamentariska oppositionen, whigs och freds-

¹³¹ Detta inte exakt. På några ställen formulerar Adam Smith tvärtom lagen fullt riktigt. (Marx' anmärkning i hans eget exemplar av "Kritiken". – *Red.*)

¹³² Skillnaden mellan "currency" och "money", d.v.s. mellan cirkulationsmedel och pengar återfinnes därför inte i "Wealth of Nations". Lurad av Adam Smiths skenbara opartiskhet, vilken synnerligen väl kände sin Hume och Steuart, anmärker den ärliga Maclaren: "Teorin om prisernas beroende av omloppsmedlets mängd har hittills ännu inte dragit till sig uppmärksamheten; och doktor Smith betraktar liksom herr Locke" (Locke växlar i sin åsikt) "metallpengarna inte som något annat än en vara". (*Maclaren: "History of the Currency", s. 44.*)

partiet grupperade sig. Dessa skrifter uppträdde som direkta förelöpare till 1810 års Bullion-kommittés berömda rapport, i vilken Ricardos åsikter accepteras.¹³³ Den egendomliga omständigheten att Ricardo och hans anhängare, som förklarade att pengarna var blott värde-tecken, kallades bullionister [guldtacksmän], härrör inte bara från namnet på denna kommitté, utan också från själva innehållet i hans lära. I sitt verk om politisk ekonomi har Ricardo upprepat och vidareutvecklat samma åsikter, men ingenstädes undersökt penningväsendet i sig, såsom han gjorde med bytesvärde, profit, jordränta o.s.v.

Ricardo bestämmer närmast värdet på guld och silvret, liksom på alla andra varor, genom den kvantitet arbetstid, som förkroppsligats i dem.¹³⁴ I guld och silver, som varor av givet värde, mätes också alla andra varors värden.¹³⁵ Cirkulationsmedlens kvantitet i ett land bestämmes alltså av värdet på pengarnas måttenhet å ena sidan, av summan för varornas bytesvärden å den andra. Denna kvantitet modifieras genom ekonomin i betalningssättet.¹³⁶ Då sålunda den kvantitet, i vilken pengar är givet värde kan cirkulera, utgör en bestämd storhet och deras värde inom cirkulationen blott framträder i deras kvantitet, kan blotta värde-tecken för pengarna – om de utges i den genom pengarnas värde bestämda proportionen – ersätta dessa i cirkulationen; och faktiskt ”befinner sig de cirkulerande pengarna i sitt mest fulländade tillstånd, då de uteslutande består av papper, som är av lika värde med det guld, som de måste representera”.¹³⁷ Hittills bestämmer Ricardo alltså – pengarnas värde förutsatt som givet – cirkulationsmedlens kvantitet genom varupriserna, och pengarna som värdetecken betyder för honom tecken för en bestämd guldkvantitet, inte som hos Hume en värdelös representant för varorna.

På den punkt, där Ricardo plötsligt avbryter sin framställnings jämna förlopp och slår om till den motsatta åsikten, vänder han sig genast till de ädla metallernas internationella cirkulation och förvirrar på så sätt problemet genom införande av främmande synpunkter. I det vi följer hans inre tankegång, skjuter vi först åt sidan alla konstlade tillfälliga omständigheter och förlägger därför guld och silvergruvorna till det inre av de länder, där de ädla metallerna cirkulerar som pengar. Den enda sats, som följer av Ricardos föregående framställning, är att kvantiteten av de cirkulerande pengarna vid givet guldvärde bestämmes genom varupriserna. I ett givet moment bestämmes alltså mängden av det i ett land cirkulerande guld helt enkelt genom de cirkulerande varornas bytesvärde. Låt oss nu antaga, att summan av dessa bytesvärden minskar, antingen emedan färre varor produceras till de gamla bytesvärdena eller emedan samma varumängd till följd av ökad produktivkraft erhåller minskat bytesvärde. Eller låt oss tvärtom antaga, att bytesvärdenas summa ökar, emedan varumängden vid konstanta produktionskostnader ökar, eller emedan värdet – vare sig av samma varumängd eller en mindre – växer, till följd av arbetets minskade produktivkraft. Vad blir det i båda fallen av den cirkulerande metallens *givna* kvantitet? Om guld blott är pengar, emedan det befinner sig i omlopp som cirkulationsmedel, om det är tvunget att stelna i cirkulationen såsom av staten utgivna papperspengar med tvångskurs (och detta har Ricardo i tankarna), då kommer

¹³³ *David Ricardo*: ”The high Price of Bullion, a Proof of the Depreciation of Banknotes.” 4 uppl. London 1811. (Första upplagan utkom 1809.) Vidare: ”Reply to Mr. Bosanquets practical Observations on the Report of the Bullion Committee.” London 1811.

¹³⁴ *David Ricardo*: ”On the Principles of Political Economy etc.” S. 77. ”De ädla metallernas värde är, liksom alla andra varors, slutligen beroende av totalkvantiteten av det arbete, som är nödvändigt för att åstadkomma dem och föra ut dem på marknaden.”

¹³⁵ ss., s. 77, 180, 181.

¹³⁶ *Ricardo*, ss. s. 421. ”Den kvantitet pengar, som kan användas i ett land, är beroende av dessas värde. Om guld cirkulerade ensamt, så skulle det behövas femton gånger mindre därav, än om silver ensamt skulle användas.” Se också *Ricardo*: ”Proposals for an economical and secure currency”, London 1816, s. 17, 18, där han säger: ”De cirkulerande sedlarnas kvantitet är beroende av det belopp, som kräves för cirkulationen i landet, och detta belopp regleras genom värdet för pengarnas måttenhet, betalningarnas belopp och ekonomin i deras realiserande.”

¹³⁷ *Ricardo*: ”Principles of Political Economy”, s. 432, 433.

kvantiteten av de cirkulerande pengarna i första fallet att svälla över i förhållande till metallens bytesvärde; i andra fallet skulle den stå under sin normala nivå. Ehuru alltså begåvat med eget värde blir guldets i första fallet ett tecken för metall av lägre bytesvärde än dess eget, i det senare fallet till tecken för en metall av högre värde. I första fallet kommer det att som värdetecken stå under, i andra fallet över sitt verkliga värde (återigen en slutsats från tvångskurspapperspengarnas område). I första fallet skulle det vara detsamma som om varorna värderades i metall av lägre värde, i det andra som om de värderades i metall av högre värde än guld. I första fallet skulle varupriserna därför stiga, i andra fallet skulle de sjunka. I båda fallen skulle varuprisernas rörelse, deras stigande och fallande, vara följden av den cirkulerande guldmängdens relativa expansion eller kontraktion över eller under den nivå, som motsvarar dess eget värde, d.v.s. den normala kvantitet, som bestämmas genom förhållandet mellan dess eget värde och värdet på de varor, som skall cirkulera.

Samma process skulle äga rum, om de cirkulerande varornas prissumma förblev oförändrad, men mängden av det cirkulerande guldets komme att stå under eller över den riktiga nivån: det första, om de i cirkulationen utnötta guldmynten inte ersattes genom en motsvarande ny gruvproduktion, det andra, om den nya tillförseln från gruvorna överstigit cirkulationens behov. I båda fallen förutsattes, att guldets produktionskostnader eller dess värde förblir detsamma.

Låt oss sammanfatta: De cirkulerande pengarna står på den normala nivån, om deras kvantitet, vid givet bytesvärde för varorna, bestämmas genom deras eget metallvärde. De stiger över denna nivå, guldets sjunker under sitt eget metallvärde och varupriserna stiger, om summan av varumängdens bytesvärden minskar eller guldtilförseln från gruvorna ökar. Penningkvantiteten sjunker under sin normala nivå, guldets stiger över sitt eget metallvärde och varupriserna sjunker, om summan av varumängdens bytesvärden ökar eller guldtilförseln från gruvorna inte ersätter mängden utnött guld. I båda fallen är det cirkulerande guldets värdetecken av större eller mindre värde, än det som det verkligen innehåller. Det kan bli en apprecierad eller deprecierad symbol för sig själv. Så snart varorna allmänt skulle värderas i detta nya penningvärde och de allmänna varupriserna i motsvarande grad skulle stiga eller falla, skulle kvantiteten av det cirkulerande guldets åter motsvara cirkulationens behov (en konsekvens, som Ricardo med särskilt nöje framhäver) men strida mot de ädla metallernas produktionskostnader och därmed mot deras förhållande som vara till de övriga varorna. I enlighet med Ricardos teori om bytesvärdena över huvud taget, skulle en höjning av guldets värde över dess bytesvärde, d.v.s. det värde, som bestämmas genom den arbetstid det innehåller, framkalla en ökad guldproduktion, tills den ökade tillförseln därav åter sänkt det till dess normala värdestorlek. Omvänt skulle guldets sjunkande under dess värde framkalla en minskning i produktionen därav, tills det åter stigit till sin normala värdestorlek. Genom dessa motsatta rörelser skulle motsägelsen mellan guldets metallvärde och dess värde som cirkulationsmedel utjämnats, den normala nivån för den cirkulerande guldmängden återupprättas och varuprisernas nivå åter motsvara värdemätaren. Dessa fluktuationer i det cirkulerande guldets värde skulle lika mycket omfatta guldets i tackform, då enligt antagandet allt guld, som inte förbrukas på lyxartiklar, cirkulerar. Då guldets självt, vare sig det nu är som mynt eller som tacka, kan bli värdetecken för större eller mindre metallvärde än dess eget, så säger det sig självt, att också cirkulerande konvertibla banksedlar delar samma öde. Ehuru banksedlarna är konvertibla och deras reella värde alltså motsvarar deras nominella värde, kan hela mängden av de cirkulerande pengarna, guld och sedlar [the aggregate currency consisting of metal and of convertible notes], apprecieras och deprecieras, allteftersom deras totalkvantitet, av tidigare utvecklade orsaker, stiger över eller faller under den nivå, som bestämmas genom de cirkulerande varornas bytesvärde och guldets metallvärde. Inkonvertibla papperspengar har ur denna synpunkt blott det företrädet framför konvertibla papperspengar, att de kan dubbelt deprecieras. De kan falla under värdet av den metall, som de måste representera, emedan de utges i för

stort antal, eller de kan falla, emedan den av dem representerade metallen fallit under sitt eget värde. Denna depreciering – inte av papperspengarna i jämförelse med guldets utan av guldets och papperspengarna tillsammans eller av totalmängden cirkulationsmedel i ett land – är en av Ricardos viktigaste upptäckter, som lord Overstone et Co tog i sin tjänst och gjorde till en fundamentalprincip för sir Robert Peels banklagstiftning av år 1844 och 1845.

Vad som skulle bevisas var, att varornas pris eller guldets värde är beroende av mängden av det cirkulerande guldets. Beviset består i förutsättningen för det, som skulle bevisas, nämligen att varje kvantitet av den ädla metall, som tjänar som pengar – i vilket förhållande denna metallkvantitet än står till sitt inre värde – måste bli cirkulationsmedel, mynt, och sålunda värdetecken för de cirkulerande varorna, vilken än totalsumman av dessas värde är. Med andra ord, beviset består i abstraherandet från alla andra funktioner, som pengarna fullgör utom sin funktion som cirkulationsmedel. När Ricardo blir hårt trängd, såsom t.ex. i sin polemik med Bosanquet, tar han – helt under intryck av det faktum att värdetecknens depreciering är beroende av deras kvantitet – sin tillflykt till dogmatiskt påstående.¹³⁸

Om nu Ricardo hade uppställt denna teori abstrakt på det sätt, som vi gjort, utan att införa konkreta förhållanden och från själva frågan avledande tillfälliga punkter, så hade denna teoris ihållighet slående trätt i dagen. Men han förlämnar det hela *internationell* karaktär. Det är emellertid lätt att påvisa, att måttstockens skenbara storhet inte ändrar något i de grundläggande idéernas litenhet.

Den första satsen var alltså: de cirkulerande metallpengarnas kvantitet är normal, om den bestämmes genom, de cirkulerande varornas värdesumma uppskattad i dessa pengars metallvärde. Internationellt uttryckt lyder detta: Under cirkulationens normala tillstånd har varje land en penningmängd, som motsvarar dess rikedom och dess industri. Pengarna cirkulerar i ett värde, som motsvarar deras verkliga värde eller deras produktionskostnader; d.v.s. de har i *alla länder* samma värde.¹³⁹ Det skulle därför aldrig exporteras eller importeras pengar från ett land till ett annat.¹⁴⁰ Det skulle alltså inträda jämvikt mellan currencies (totalmängderna av de cirkulerande pengarna) i de olika länderna. Den normala nivån för den nationella currency (penningcirkulationen) är nu uttryckt som internationell jämvikt mellan currencies, och faktiskt har därmed inget annat sagts, än att nationaliteten ingenting ändrar i den allmänna ekonomiska lagen. Vi har nu åter kommit fram till samma fatala punkt som tidigare. Hur störes den normala nivån, vilket nu låter så: hur störes currencies' internationella jämvikt, eller hur upphör pengarna att ha samma värde i alla länder, eller slutligen, hur upphör de att i varje land ha sitt eget värde? Liksom tidigare den normala nivån stördes, emedan mängden av det cirkulerande guldets ökade eller minskade, vid konstant värdesumma för varorna, eller emedan kvantiteten av de cirkulerande pengarna förblev densamma, under det att varornas bytesvärden ökade eller minskade, så störes nu den internationella nivån, som bestämmes genom själva metallens värde, emedan mängden av det i ett land befintliga guldets växer till följd av upptäckten av nya metallgruvor i landet,¹⁴¹ eller emedan summan av de cirkulerande varornas bytesvärden i ett särskilt land ökat eller minskat. Liksom tidigare produktionen av ädla metaller minskade eller ökade, alltefter som det var nödvändigt att kontrahera eller expandera, currency och i motsvarande grad sänka eller höja varupriserna, likaså verkar nu export och import från ett land till ett annat. I det land, där priserna skulle ha stigit och guldets värde till följd av den överfyllda penningcirkulationen skulle ha fallit under dess metallvärde, skulle

¹³⁸ *David Ricardo*: "Reply to Mr. Bosanquets practical Observations etc.", s. 49. "Att varorna skulle stiga eller falla i pris i förhållande till pengarnas ökning eller minskning, *förutsätter jag som ett obestriddigt faktum.*"

¹³⁹ *David Ricardo*: "The high Price of Bullion etc." "Pengar skulle i alla länder ha *samma* värde." (s. 4.) I sin politiska ekonomi har Ricardo modifierat denna sats, men inte på ett sådant sätt, att det får betydelse här.

¹⁴⁰ ss., s. 3-4.

¹⁴¹ ss., s. 4.

guldet ha deprecierats i förhållande till de andra länderna, och följaktligen skulle varupriserna ha höjts i jämförelse med de andra länderna. Guld skulle alltså utföras och varor införas. I motsatt fall skulle resultatet vara det omvända. Liksom tidigare produktionen av guld fortsatte tills det riktiga värdeförhållandet mellan metall och vara återställts, skulle nu importen eller exporten av guld och därmed varuprisernas stigande eller fallande fortsätta, tills jämvikten mellan de internationella currencies återställts. Liksom i det första fallet guldproduktionen ökade eller minskade, blott emedan guldet stod över eller under sitt värde, så skulle också guldets internationella vandring äga rum blott av denna grund. Liksom i det första fallet varje förändring i guldproduktionen påverkade den cirkulerande metallens kvantitet och därmed priserna, så skulle nu den internationella importen och exporten åstadkomma detta. Så snart det relativa värdet mellan guld och vara eller den normala kvantiteten cirkulationsmedel återställts, så skulle i det första fallet ingen vidare produktion, i det andra fallet ingen vidare export eller import äga rum, utom som ersättning för de utnötta mynten och för lyxindustrins konsumtion. Därav följer, ”att frestelsen att utföra guld som ekvivalent för varor eller en ogynnsam handelsbalans aldrig kan inträda, utom som följd av en överflödande kvantitet av cirkulationsmedel”.¹⁴² Blott värdeminskningen eller övervärderingen av metallen till följd av cirkulationsmedelsmängdens expansion eller kontraktion över eller under dess normala nivå skulle åstadkomma införsel eller utförsel av metallen.¹⁴³ Vidare följer härav; då i första fallet guldproduktionen blott ökar eller minskar, i andra fallet guld blott importeras eller exporteras, emedan dess kvantitet står över eller under sin normala nivå, emedan det apprecieras eller deprecieras över eller under sitt metallvärde, och alltså varupriserna är för höga eller för låga, så verkar varje sådan rörelse som korrigerande medel,¹⁴⁴ i det den genom expansion eller kontraktion av de cirkulerande pengarna återför priserna till deras normala nivå, i första fallet nivån mellan guldets värde och varans värde, i andra fallet currencies' internationella nivå. Med andra ord: pengarna cirkulerar i olika länder blott i den mån de cirkulerar i varje land som mynt. Pengarna är blott mynt, och den i ett land befintliga guldkvantiteten måste därför ingå i cirkulationen, kan alltså som tecken för sitt eget värde stiga eller falla över eller under sitt värde. Därmed har vi över den invecklade internationella penningcirkulationens omväg åter lyckligt och väl nått fram till den enkla dogm, som bildar utgångspunkten.

Hur Ricardo med våld konstruerar tillräta de verkliga fenomenen i sin abstrakta teoris anda, skall några exempel visa. Han påstår exempelvis att under tider av missväxt – ofta förekommande i England under perioden från 1800 till 1820 – exporterades guld, inte emedan man behöver spannmål och guld är pengar, alltså ständigt verksamt köpmedel och betalningsmedel på världsmarknaden, utan emedan guldet skulle vara deprecierat till sitt värde i jämförelse med de andra varorna och följaktligen skulle currency i det land, där missväxt inträffar vara deprecierat i jämförelse med de andra nationella currencies. Just därför att missväxten skulle ha minskat den cirkulerande varumängden, skulle den givna kvantiteten cirkulerande pengar ha stigit över sin normala nivå och följaktligen skulle alla varupriser ha stigit.¹⁴⁵ I motsats till denna paradoxala förklaring har statistiskt fastställts, att från 1793 och

¹⁴² ”En ogynnsam handelsbalans uppstår aldrig på annat sätt än ur ett överflöd på cirkulationsmedel.” (*Ricardo: ”The high Price of Bullion etc.”* s. 11, 12.)

¹⁴³ ”Myntexporten framkallas genom myntets billighet och är inte verkan av utan orsak till en ogynnsam balans.” (ss., s. 14.)

¹⁴⁴ ss., s. 17.

¹⁴⁵ *Ricardo: ”The high Price of Bullion etc.”* S. 74, 75. ”Till följd av en dålig skörd skulle England komma i samma läge som ett land, som berövats en del av sina varor och därför behöver en minskad kvantitet cirkulationsmedel. Omloppsmedlen, som tidigare var lika med betalningarna, skulle nu flöda över och förhållandevis förbilligas i proportion till produktionsminskningen. Utförseln av denna summa skulle därför återställa omloppsmedlets värde i förhållande till omloppsmedlets värde i andra länder.” Hans sammanblandning av pengar och vara, och av pengar och mynt framträder i all sin löjlighet i följande sats: ”Om vi kan antaga, att efter en ogynnsam skörd – då England skulle vara tvunget att i ovanligt hög grad införa spannmål – ett annat land har

ända fram till nyaste tid den förhandenvarande kvantiteten cirkulationsmedel i England i fall av missväxt inte svämrat över utan blivit otillräcklig och att därför mer pengar än tidigare cirkulerat och måste cirkulera.¹⁴⁶

Likaså påstod Ricardo vid tiden för Napoleons kontinentalblockad och det engelska blockadkriget, att engelsmännen exporterade guld i stället för varor till kontinenten, emedan deras pengar deprecierats i förhållande till de kontinentala ländernas pengar, deras varor därför stode högre i pris och att det därför vore en fördelaktigare handelsspekulation att utföra guld i stället för varor. Enligt hans mening var England den marknad, där varorna var dyra och pengarna billiga, under det att på kontinenten varorna var billiga och pengarna dyra.

”Faktiskt”, säger en engelsk författare, ”var priset på våra fabrikat och kolonialprodukter under kontinentalsystemets inverkan ruinerande låga under krigets sex sista år. Priserna på socker och kaffe exempelvis var, uttryckta i guld, fyra eller fem gånger högre på kontinenten än samma priser i England, uttryckta i sedlar. Det var den tid, då de franska kemikerna upptäckte betsockret och ersatte kaffe med cikoria, medan samtidigt engelska arrendatorer gjorde experiment med att göda oxar med sirap och melass; då England tog Helgoland i besittning för att här bilda en varudepå för att underlätta smugglingen till norra Europa, och då de lättare sorterna av brittiska fabrikat sökte sig väg till Tyskland över Turkiet. Nästan alla världens varor var ackumulerade i våra varulager och låg där som trollbundna, utom då någon liten kvantitet lösgjordes genom en fransk licens, för vilken köpmännen i Hamburg och Amsterdam hade betalt Napoleon en summa av 40.000 till 50.000 pund sterling. Komiska köpmän måste det ha varit, som betalade sådana summor för tillåtelse att föra en laddning varor från en dyr marknad till en billig. Vilket var det klara alternativet för en köpman? Antingen att köpa kaffe för 6 pence i sedlar per pund och sända det till en plats, där han genast kunde sälja det för 3 eller 4 shilling i guld, eller att köpa guld med sedlar för 5 pund sterling unset och sända det till en plats, där det värderades till 3 pund sterling 17 shilling 10½ pence. Det är alltså meningslöst att säga, att översändandet av guld i stället för kaffe var en fördelaktigare handelsoperation ... Det fanns inget land i världen, där man vid denna tid kunde erhålla en så stor kvantitet nödvändiga varor som i England. Bonaparte prövade ständigt noga de engelska prislistorna. Så länge han fann, att guld var dyrt i England och kaffe billigt, var han nöjd med verkningarna av sitt kontinentalsystem”.¹⁴⁷

Just vid den tid, då Ricardo först uppställde sin penningteori, och Bullionkommittén införlivade den med sin parlamentsrapport, år 1810, ägde ett ruinerande prisfall rum för alla engelska varor, jämfört med 1808 och 1809, under det att guldets relativt steg i värde. Jordbruksprodukterna bildade ett undantag, emedan det stötte på hinder att införa dem utifrån och den mängd som var förhanden i landet decimerats genom missväxter.¹⁴⁸ Ricardo missförstod så fullständigt de ädla metallernas roll som internationellt betalningsmedel, att han i sitt uttalande inför överhusets kommitté (1819) kunde förklara: ”Att guldutströmningarna för utförsel fullständigt skulle upphöra, så snart kontantbetalningarna återupptogs och penningomloppet reducerades till sin metalliska nivå.” Han dog i rätt tid omedelbart före utbrottet av krisen 1825, som avslöjade hans profetior som oriktiga.

Den period, under vilken Ricardos författarverksamhet infaller, var över huvud taget föga ägnad för iakttagelser över de ädla metallernas funktion som världspengar. Före kontinental-

---

överflöd på denna artikel men inget behov av några som helst varor, så skulle otvivelaktigt följden bli, att ett sådant land inte skulle utföra sin spannmål i utbyte mot varor: *men det skulle inte heller utföra spannmål mot pengar*, då pengar är en vara, som inget land någonsin absolut behöver utan endast relativt.” (ss. s. 75.) I sin hjältedikt låter Pusjkin sin hjältes far vara ur stånd att förstå, att vara är pengar. Men att pengar är vara, har ryssarna alltid begripit, vilket inte bara den engelska spannmålsimporten från 1838 till 1842 bevisar utan hela deras handelshistoria.

¹⁴⁶ Jfr *Thomas Tooke*: ”History of Prices” och *James Wilson*: ”Capital, Currency and Banking”. (Den sistnämnda boken är ett avtryck av en rad artiklar, som 1844, 1845 och 1847 publicerades i *London Economist*.)

¹⁴⁷ *James Deacon Hume*: ”Letters on the Cornlaws.” London 1834. s. 29-31.

¹⁴⁸ *Thomas Tooke*: ”History of Prices etc.” London 1848, s. 110.

systemets införande var handelsbalansen nästan ständigt till förmån för England, och under detta system var transaktionerna med den europeiska kontinenten alltför obetydliga för att påverka den engelska växelkursen. Penningsändringarna var huvudsakligen av politisk natur och Ricardo tycks inte alls ha förstått den roll, som penningssubsidierna spelade i den engelska guldexporten.¹⁴⁹

Bland de av Ricardos samtida, som bildade skolan för hans politiska ekonomis principer, är *James Mill* den mest betydande. Han har försökt att utlägga Ricardos penningsteori på grundvalen av den enkla metalliska cirkulationen, utan de ovidkommande internationella moment, som komplicerar det hela och bakom vilka Ricardo döljer sin åsikts torftighet, och utan varje polemiskt förhållande till Bank of Englands operationer. Hans viktigaste satser är följande:¹⁵⁰

”Pengarnas värde är lika med den proportion, i vilken man utbyter dem mot andra artiklar, eller den kvantitet pengar, som man ger i utbyte för en bestämd kvantitet av andra saker. Detta förhållande bestämmes genom totalkvantiteten av de i ett land befintliga pengarna. Om vi antar, att vi på ena sidan har alla ett lands varor och på den andra alla dess pengar, så är det uppenbart, att vid utbyte mellan de båda sidorna pengarnas värde, d.v.s. den kvantitet varor, mot vilken de utbytes, är helt beroende av pengarnas egen kvantitet. Alldeles detsamma är förhållandet i tingens verkliga förlopp. Totalmängden varor i ett land utbytes inte på en gång mot totalmängden pengar, utan varorna bytes i portioner, och ofta i mycket små portioner, vid olika tidpunkter under årets lopp. Samma mynt, som i dag har gjort tjänst vid detta utbyte, kan i morgon göra tjänst vid ett annat. En del av pengarna användes till ett större antal bytesaker, en annan till ett mycket litet antal, en tredje del anhopas och tjänar inte alls till utbyte. Bland dessa variationer kommer det att finnas ett genomsnitt, grundat på det antal bytesaker, till vilket varje mynt skulle användas, om vart och ett realiserade samma antal bytesaker. Låt oss fixera detta genomsnittstal godtyckligt, t.ex. till 10. Om varje i landet befintligt mynt har gjort tjänst vid 10 köp, så är detta detsamma som om totalmängden mynt tiofaldigats och vart och ett blott gjort tjänst vid ett enda köp. I detta fall är värdet på alla varor lika med 10 gånger pengarnas värde o.s.v. Om tvärtom – i stället för att varje mynt på ett år tjänade till 10 inköp – pengarnas totalmängd tiofaldigades och varje mynt blott verkställde ett utbyte, så är det klart, att varje ökning av denna mängd skulle försäkra en motsvarande värdeminskning för varje mynt taget för sig. Då vi förutsätter, att mängden av alla de varor, mot vilka pengarna kan bytas, förblir densamma, så har värdet på totalmängden pengar efter ökningen av deras kvantitet inte blivit större än det tidigare var. Om vi förutsätter en ökning av en tiondel, så måste värdet av varje alikvot del av totalmängden, t.ex. ett uns, ha minskats med en tiondel. I vilken grad pengarnas totalmängd alltså än må minska eller öka, om bara kvantiteten av de andra sakerna förblir densamma, så undergår denna totalmängd och var och en av dess delar en omvänt proportionell minskning eller ökning. Klart är att denna sats representerar en absolut sanning. Vid varje tillfälle då pengarnas värde undergår en höjning eller sänkning, och då den kvantitet varor, mot vilken man kan utbyta dem, och penningcirkulationens hastighet förblir detsamma – måste denna förändring ha haft en motsvarande ökning eller minskning av pengarna som orsak, och kan inte tillskrivas någon annan orsak. Om varumängden minskar, under det att pengarnas kvantitet förblir densamma, så är det som om pengarnas totalsumma hade ökats, och omvänt. Liknande förändringar är resultatet av varje förändring i pengarnas cirkulationshastighet. Varje ökning av antalet omlopp för ett mynt framkallar samma verkan som en ökning av pengarnas totalkvantitet; en minskning i dessa omlopps antal framkallar omedelbart den motsatta verkan ... Om en del av årsproduktionen inte alls utbytes, exempelvis det som producenterna själva konsumerar, så kommer inte denna del med i räkningen. Då den inte utbytes mot pengar så är den i förhållande till pengarna som om den över huvud taget inte existerade ... Så snart pengarnas ökning eller minskning fritt kan äga rum, regleras den i ett land befintliga totalkvantiteten pengar genom de ädla metallernas värde ... Guld och silver

¹⁴⁹ Jfr *W. Blake*, de ovan citerade ”Observations etc.”

¹⁵⁰ *James Mill*: ”Elements of Political Economy”. I texten översatt efter den franska översättningen av *J. T. Parissot*. Paris 1823.

är emellertid varor, vars värde – liksom alla andra varors – bestämmes genom deras produktionskostnader, den kvantitet arbete de innehåller”.¹⁵¹

Mills hela skarpsinne utmynnar i en rad lika godtyckliga som absurda antaganden. Han vill bevisa, att varornas pris eller pengarnas värde bestämmes ”genom totalkvantiteten av de i ett land existerande pengarna.” Om man *antar*, att de cirkulerande varornas mängd och bytesvärde förblir desamma, likaså cirkulationshastigheten och det genom produktionskostnaderna bestämda värdet för de ädla metallerna, och om man samtidigt, oavsett detta, *antar* att de *cirkulerande* metallpengarnas kvantitet ökar eller minskar i förhållande till mängden av de i ett land *existerande* pengarna, så är det faktiskt ”uppenbart”, att man har förutsatt det, som man föregav sig bevisa. Mill gör sig för övrigt skyldig till samma fel som Hume, nämligen att låta bruksvärden, inte varor av givet bytesvärde, cirkulera, och därför blir hans sats felaktig, till och med om man går med på alla hans ”antaganden”. Cirkulationshastigheten kan förbli densamma, likaså de ädla metallernas värde, likaså de cirkulerande varornas *kvantitet*, och inte desto mindre erfordras i och med att dessa varors bytesvärde varierar än en större, än en mindre mängd pengar för deras cirkulation. Mill ser det faktum, att en del av de i ett land existerande pengarna cirkulerar, under det att den andra delen ligger orörlig. Med hjälp av en högst komisk genomsnittsberäkning *antar*, han, att – ehuru det i verkligheten förefaller annorlunda – faktiskt alla i ett land befintliga pengar cirkulerar. Om vi antar, att i ett land 10 miljoner silver-taler cirkulerar två gånger under loppet av ett år, så skulle 20 miljoner kunna cirkulera, om varje taler blott utförde ett köp. Och om totalsumman av det silver i alla former, som befinner sig i ett land, uppgår till 100 miljoner taler, så kan man anta, att de 100 miljonerna kan cirkulera, om varje mynt under fem år fullgör ett köp. Man skulle också kunna anta, att all världens pengar cirkulerar i Hampstead, men att varje alikvot del av desamma, i stället för att göra låt oss säga tre omlopp på ett år, gör ett omlopp på 3.000.000 år. Det ena antagandet är lika viktigt som det andra, då det gäller att stämma förhållandet mellan varuprisernas summa och omloppsmedlens kvantitet. Mill känner, att det för honom är av avgörande betydelse, att direkt föra varorna tillsammans inte med den penningkvantitet, som befinner sig i cirkulation, utan med hela det förråd av pengar, som i ett givet ögonblick existerar i ett land. Han medger, att totalmängden varor i ett land ”inte på en gång” utbytes mot totalmängden pengar utan att olika portioner varor utbytes mot olika portioner pengar under olika perioder av året. För att undanröja detta missförhållande, *antar* han, att det inte existerar. För övrigt är hela denna föreställning om det omedelbara mötet mellan varor och pengar och deras omedelbara utbyte abstraherad ur de enkla köpens och försäljningarnas rörelse eller pengarnas funktion som köpemedel. Redan i pengarnas rörelse som betalningsmedel försvinner detta samtidiga uppträdande av vara och pengar.

1800-talets handelskriser – i synnerhet de stora kriserna 1825 och 1836 – framkallade ingen vidare utveckling av Ricardos penningteori men väl ett nytt sätt att praktiskt använda densamma. Det var inte längre enskilda ekonomiska fenomen – såsom hos Hume deprecieringen av de ädla metallerna på 1500- och 1600-talet eller som hos Ricardo deprecieringen av papperspengarna på 1700- och i början av 1800-talet – utan de våldsamma oväder på världsmarknaden, i vilka konflikten mellan alla den borgerliga produktionsprocessens element urladdade sig, och vilka man sökte härleda och avvärja inom den ytligaste och abstraktaste sfären av denna process, penningcirkulationens sfär. Den egentligt teoretiska förutsättning, från vilken de ekonomiska vädermakarnas skola utgår, består faktiskt inte i något annat än i den dogmen, att Ricardo upptäckt den rent metalliska cirkulationens lagar. För dem återstod bara att inordna kredit- och sedelcirkulationen under dessa lagar.

¹⁵¹ ”Elements of Political Economy” S. 128-136 ff.

Handelskrisernas allmännaste och mest iögonenfallande fenomen är ett plötsligt, allmänt fall av varupriserna efter en långvarigare, allmän stegring av desamma. Varuprisernas allmänna fall kan uttryckas som en stegring av pengarnas relativa värde i jämförelse med alla varor, och en allmän stegring av priserna omvänt som det relativa penningvärdets fall. I båda uttryckssätten har fenomenet nämnts men inte förklarats. Om jag ställer uppgiften: att förklara den allmänna periodiska stegringen av priserna, växlande med allmänt fall av desamma, eller om jag formulerar samma uppgift sålunda: att förklara det periodiska fallandet och stigandet av pengarnas relativa värde, jämfört med varorna – den olika fraseologin lämnar uppgiften lika oförändrad, som det skulle göra om man översatte den från tyska till engelska. Därför kom Ricardos penningteori synnerligen lämpligt, då den förläner en tautologi skenet av ett kausalitetsförhållande. Hur förklara varuprisernas periodiska allmänna fallande? Genom den periodiska stegringen av pengarnas relativa värde. Och omvänt, hur förklara den allmänna periodiska stegringen av varupriserna? Genom ett periodiskt fall i pengarnas relativa värde. Det vore lika riktigt att säga, att prisernas periodiska stigande och fallande härrör sig från deras periodiska stigande och fallande. Uppgiften själv har ställts under den förutsättningen, att pengarnas immanenta värde, d.v.s. deras genom de ädla metallernas produktionskostnader bestämda värde, förblir *oförändrat*. Om denna tautologi skall vara något mer än en tautologi, så vilar den på ett missförstående av de mest elementära begrepp. Om bytesvärdet för A, mätt i B, faller, så vet vi, att detta likaväl kan härröra från att A:s värde faller som från att B:s värde stiger. Likaså omvänt, om bytesvärdet för A, mätt i B, stiger. Men om man en gång gått med på att tautologin förvandlats till ett kausalitetsförhållande, så följer allt annat med största lätthet. Stegring av varupriserna uppkommer ur penningvärdets fall, penningvärdets fall återigen, som vi vet från Ricardo, ur överfylld cirkulation, d.v.s. därigenom att mängden av de cirkulerande pengarna stiger över den nivå, som bestämmas av deras eget immanenta värde och varornas immanenta värde. På samma sätt omvänt, varuprisernas allmänna fallande uppkommer därigenom, att pengarnas värde stiger över deras immanenta värde till följd av otillräckligt fylld penningcirkulation. Priserna stiger och faller alltså periodiskt, emedan periodiskt för mycket eller för litet pengar cirkulerar. Om man nu skulle påvisa, att prisstegringen sammanfaller med minskad penningcirkulation och priset med ökad cirkulation, så kan trots detta påstås, att kvantiteten av de cirkulerande pengarna – till följd av en eller annan, om också statistiskt absolut opåvisbar minskning eller ökning av den cirkulerande varumängden – om också inte absolut, så dock relativt ökats eller minskats. Vi har redan sett, att dessa allmänna prissvängningar enligt Ricardo också måste äga rum vid en rent metallisk cirkulation, men att det utjämnas genom att de avlöser varandra; så t.ex. framkallar otillräcklig penningcirkulation fallande av varupriserna, detta varuprisernas fall export av varor till utlandet, denna export för emellertid med sig tillflöde av pengar till landet, men detta tillflöde av pengar återigen stigande varupriser. Omvänt är förhållandet vid överfylld penningcirkulation, då varor importeras och pengar exporteras. Ehuru dessa allmänna prissvängningar har sitt upphov i själva den ricardoska metallcirkulationens natur, är emellertid deras häftiga och våldsamma form, deras krisform, utmärkande för det utvecklade kreditväsendets perioder; det är därför klart som dagen att sedelutgivningen inte exakt regleras enligt den metalliska cirkulationens lagar. Den metalliska cirkulationen har sitt botemedel i importen och exporten av ädla metaller, vilka genast kommer i omlopp som mynt och sålunda genom sitt tillflöde eller avflöde kommer varupriserna att falla eller stiga. Samma verkan på varupriserna måste nu bankerna på konstlad väg åstadkomma genom att härma metallcirkulationens lagar. Om guld flyter till från utlandet, så är det ett bevis på att penningcirkulationen är otillräckligt fylld, att penningvärdet är för högt och varupriserna för låga; följaktligen måste sedlar kastas in i cirkulationen i proportion till det nyimporterade guldets. Och omvänt måste de dras ut ur cirkulationen i proportion till den kvantitet guld som strömmar ut ur landet. Med andra ord, sedelutgivningen måste regleras efter importen och

exporten av ädla metaller och efter växelkurser. Ricardos felaktiga antagande, att guld blott är mynt, att därför allt importerat guld ökar de cirkulerande pengarnas kvantitet och därmed kommer priserna att stiga, men att allt exporterat guld minskar myntmängden och därigenom kommer priserna att falla – detta teoretiska antagande blir här till *ett praktiskt experiment att låta så mycket mynt cirkulera som det i ett givet ögonblick förefinnes guld*. Lord Overstone (bankir Jones Loyd), överste Torrens, Norman, Clay, Arbuthnot och ett otal andra författare – i England bekanta under namnet ”currency principle”-skolan – har inte bara predikat denna doktrin utan genom sir Robert Peels bankreform av år 1844 och 1845 gjort den till grundval för den bestående engelska och skotska banklagstiftningen. Denna doktrins snöpliga fiasko teoretiskt såväl som praktiskt, efter experiment i största nationella skala, kan först framställas i läran om krediten.¹⁵² Men redan nu kan man se, hur Ricardos teori, som isolerar pengarna i deras flytande form som cirkulationsmedel, slutar med att tillskriva de ädla metallernas till- och avtagande en absolut inverkan på den borgerliga ekonomin, något som det vidskepliga monetärsystemet aldrig drömt om. På så sätt blev Ricardo, som förklarade papperspengarna vara pengarnas mest fulländade form, bullionisternas profet.

Sedan Humes teori eller den abstrakta motsatsen till monetärsystemet sålunda utvecklats ända till sin yttersta konsekvens, återinsattes slutligen Steuarts konkreta uppfattning om pengarna i sina rättigheter genom *Thomas Tooke*.¹⁵³ Tooke härleder sina principer inte ur en eller annan teori utan ur en samvetsgrann analys av varuprisernas historia från 1793 till 1856. I den första upplagan av sin ”Prisernas historia”, som utkom 1823, är Tooke ännu helt fången av Ricardos teori och bemödar sig förgäves att få fakta att överensstämma med denna teori. Hans ströskrift ”On the Currency”, som utkom efter krisen 1825, skulle rentav kunna betraktas som en första konsekventa framställning av de åsikter, som Overstone senare gjorde gällande. Fortsatta forskningar i varuprisernas historia tvingade emellertid Tooke att inse, att det direkta sammanhang mellan priserna och omloppsmedlens kvantitet, som denna teori förutsätter, endast är en fantasi, att omloppsmedlens expansion och kontraktion, vid konstant värde för de ädla metallerna, ständigt är verkan av och aldrig orsak till prissvängningarna, att penning-cirkulationen över huvud taget blott är en sekundär rörelse och att pengarna i den verkliga produktionsprocessen ännu får fullständigt andra formbestämtheter än cirkulationsmedlets form. Hans detaljundersökningar tillhör en annan sfär än den enkla metallcirkulationens och kan därför här ännu inte beröras, lika litet som *Wilson*s och *Fullartons* undersökningar, som tillhör samma riktning.¹⁵⁴ Alla dessa författare uppfattar pengarna inte ensidigt utan i deras olika moment, men blott kroppsligt, utan något som helst levande sammanhang, vare sig ifråga om dessa moments sammanhang sinsemellan eller deras sammanhang med de ekono-

¹⁵² Några månader innan den allmänna handelskrisen 1857 utbröt, arbetade en Underhuskommission med att undersöka verkningarna av 1844 och 1845 års banklagar. Lord Overstone, dessa lagars teoretiska fader, gav i sitt uttalande inför kommissionen fritt lopp åt en ström av lovord: ”Genom att strängt och noggrant följa principerna i 1844 års lag har allt glidit glatt och regelrätt; penningssystemet är säkert och orubbat, landets prosperitet är obestridlig, allmänhetens förtroende till 1844 års lag växer för varje dag. Om kommissionen önskar ytterligare praktiska belegg för det sunda i de principer, på vilka denna lag vilar, och de välgörande följder den tryggt, så är det sanna och uttömmande svaret detta: se er omkring, betrakta det nuvarande affärsläget i vårt land, betrakta folkets tillfredsställelse, rikedomen och prosperiteten för alla samhällsklasser – och därefter kommer kommissionen att kunna avgöra, om den skall förhindra denna lags fortsatta giltighet, under vilken sådana resultat uppnåtts”. (”Report from the Select Committee on Bank Acts etc.” 1857. Uttalande nr 4189.) På så sätt stötte Overstone i basun för sig själv den 14 juli 1857; den 12 november samma år var regeringen tvungen att på eget ansvar suspendera den undergörande lagen av år 1844.

¹⁵³ Steuarts skrift var Tooke fullständigt obekant, såsom det framgår av hans ”History of Prices from 1839 till 1847”, London 1848, där han sammanfattar penningteoriernas historia.

¹⁵⁴ Tookes mest betydande skrift vid sidan av ”History of Prices”, som hans medarbetare Newmarch utgivit i sex band, är ”An Inquiry into the Currency Principle, the connection of currency with prices etc.” 2 uppl. London 1844. *Wilson*s skrift har vi redan citerat. Slutligen återstår att nämna *John Fullarton*: ”On the Regulation of Currencies”, 2 uppl. London 1845.

miska kategoriernas allmänna system. *Pengar* till skillnad från *cirkulationsmedel* blandar de därför felaktigt ihop med *kapital* eller rentav med vara, ehuru de å andra sidan återigen är tvungna att tillfälligtvis skilja på pengar och dessa båda kategorier.¹⁵⁵ Om exempelvis guld sändes till utlandet, så sändes faktiskt kapital till utlandet, men detsamma äger rum, när järn, bomull, spannmål, kort sagt varje vara exporteras. Det ena såväl som det andra är kapital och skiljer sig därför inte åt som kapital utan som pengar och vara. Guldets roll som internationellt bytesmedel uppkommer alltså inte ur dess formbestämmdhet som kapital utan ur dess specifika funktion som pengar. Likaså: när guld eller i dess ställe sedlar fungerar som betalningsmedel i den inre handeln, är de samtidigt kapital. Men kapital i form av vara skulle inte kunna träda i deras ställe, såsom exempelvis kriserna mycket handgripligt visar. Det är alltså återigen skillnaden mellan guldets som pengar och varan, inte guldets existens som kapital, som gör det till betalningsmedel. Till och med när kapital exporteras direkt som kapital, då man t.ex. lånar ut en bestämd värdesumma till utlandet mot ränta, är det beroende av konjunkturen, om detta kapital skall exporteras i form av vara eller guld, och om det exporteras i den sistnämnda formen, så sker det på grund av de ädla metallernas specifika formbestämmdhet som pengar till skillnad från varan. Över huvud taget betraktar dessa författare inte pengarna främst i den abstrakta gestalt, i vilken de utvecklas inom den enkla varucirkulationen och framväxer ur förhållandet mellan de i processen ingående varorna. De vacklar därför ständigt mellan de abstrakta formbestämmdheter, som pengar får till skillnad från varan, och de formbestämmdheter hos pengarna, i vilka mera konkreta förhållanden, såsom kapital, inkomst o.dyl. döljer sig.¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ "Man måste skilja mellan pengar som vara, *det vill säga* kapital, och pengar som cirkulationsmedel." (*Tooke: "An Inquiry into the Currency Principle etc."* s. 10.) "Man kan lita på att guld och silver vid sin tillförsel nära nog precis realiserar den nödvändiga summan ... Guld och silver har en oändlig fördel framför alla andra slags varor ... tack vare den omständigheten att de allmänt är i bruk som pengar ... Skulder, utländska eller inom landet, betalas vanligen kontraktenslignat inte i te, kaffe, socker eller indigo utan i mynt; och översändandet av pengar, antingen i just de betecknade mynten eller i tackor, som genast kan förvandlas till dessa mynt genom myntverket eller marknaden i det land, dit de sändes, bjuder ständigt avsändaren de säkraste, direktaste och noggrannaste medlen att nå detta syfte utan risk att lida förlust på grund av bristande efterfrågan eller prissvängningar." (*Fullarton*, ss. s. 132, 133.) "Varje annan artikel" (utom guld och silver) "kan till sin kvantitet eller kvalitet stå utanför den vanliga efterfrågan i det land, till vilket den sändes." (*Tooke: "An Inquiry etc."*)

¹⁵⁶ Pengarnas förvandling till kapital kommer vi att uppta till granskning i tredje kapitlet, som handlar om kapitalet och bildar avslutningen till detta första avsnitt.

Bilagor

Friedrich Engels: Karl Marx. Till kritiken av den politiska ekonomin*

I

På alla vetenskapens områden har tyskarna sedan länge bevisat sin jämbördighet, på de flesta områden sin överlägsenhet över de övriga civiliserade nationerna. Det var endast *en* vetenskap, som inte kunde räkna ett enda tyskt namn bland sina koryfärer: den politiska ekonomin. Anledningen till detta är lätt att förstå. Den politiska ekonomin är den teoretiska analysen av det moderna borgerliga samhället och förutsätter därför utvecklade borgerliga förhållanden, förhållanden som under loppet av flera århundraden omöjligt kunde uppkomma i Tyskland efter reformations- och bondekrigen och särskilt efter trettioåriga kriget. Hollands avskiljande från riket trängde undan Tyskland från världshandeln och reducerade från första början dess industriella utveckling till de minimalaste mått. Och under det att tyskarna långsamt och med möda hämtade sig från inbördeskrigens förödelse, under det att de satte in hela sin borgerliga energi – som aldrig var så särdeles stor – på den fruktlösa kampen mot tullmurar och förtryckta handelsregleringar, som varje liten duodesfurste och riksbaron pålade sina undersåtars industri, under det att riksstäderna förföll till småaktigt skråväsen och patriciskt högmod – under denna tid erövrade Holland, England och Frankrike de första platserna i världshandeln, lade koloni till koloni och utvecklade manufakturindustrin till dess högsta blomstring, tills slutligen England tack vare ångan, som först kunde ge dess kol- och järnfyndigheter värde, trädde i spetsen för den moderna borgerliga utvecklingen. Men så länge man ännu måste föra kampen mot så löjligt antikverade rester av medeltid, som ända fram till 1830 fjättrade Tysklands materiella borgerliga utveckling, så länge var ingen tysk politisk ekonomi möjlig. Först med tullunionens upprättande kom tyskarna i ett läge, som var det enda under vilket de över huvud taget kunde *förstå* politisk ekonomi. Från denna tidpunkt började faktiskt importen av engelsk och fransk ekonomi för den tyska bourgeoisins behov. Snart gjorde de lärda och byråkratin det importerade materialet till sitt och bearbetade det på ett sätt, som inte är så särdeles krediterande för den ”tyska anden”. Ur sammelsuriet av författande industririddare, köpmän, skollärare och byråkrater uppstod så en tysk ekonomisk litteratur, som ifråga om plattighet, ytlighet, tankearmod, mångordighet och plagiering endast kan jämföras med den tyska romanen. Bland män med praktisk inriktning utbildades först de industriellas skyddstullsskola, vars auktoritet, List, ännu i dag utgör det bästa som den tyska borgerliga ekonomiska litteraturen frambragt, ehuru hela hans förhålligade verk skrivits av efter fransmannen Ferrier, kontinentalsystemets teoretiska upphovsman. Som en motvikt till denna riktning uppstod på fyrtioalet frihandelsskolan hos köpmännen i Östersjöprovinserna, vilka i barnsligt-naiv men av egna intressen dikterad tro efter bästa förmåga tuggade om de engelska freetraders [frihandlarnas] argument. Bland skollärarna och byråkraterna slutligen, som hade att behandla den teoretiska sidan av ämnet, fanns det torra herbariesamlare utan kritik, såsom herr Rau, spekulativa viktigpettrar, som översatte de utländska satserna till osmält Hegel-språk, såsom herr Stein, eller belletristiserande xplockare på det ”kulturhistoriska” området, såsom herr Riehl. Vad som slutligen framgick ur allt detta var kameralistiken, en med elektrisk-ekonomisk sås övergjuten gröt av allehanda allotriis [ting utan sammanhang], som kan vara bra att känna till för en person som förbereder sig till statsexamen för en post som regeringstjänsteman.

---

* Recension publicerad i den tyska veckotidningen ”Das Volk” (Folket), London, den 6 och 20 augusti 1859. – Red

Under det att sålunda bourgeoisin, skolmästarskrået och byråkratin i Tyskland ännu ägnade alla krafter åt att lära sig den engelsk-franska ekonomins första grunder utantill som oomtvistliga dogmer och att någorlunda förstå dem, uppträdde det tyska proletära partiet. Hela innehållet i dess teori framgick ur studiet av den politiska ekonomin, och från ögonblicket för dess framträdande daterar sig också den vetenskapliga, självständiga *tyska politiska ekonomin*. Denna tyska politiska ekonomi vilar i det väsentliga på den *materialistiska historieuppfattningen*, vars grunddrag i korta drag framställts i förordet till det ovan nämnda verket. Detta förord har i huvudsak redan avtryckts i "Das Volk", varför vi hänvisar läsaren till detta. Inte bara för den politiska ekonomin, utan för alla historiska vetenskaper (och alla vetenskaper, som inte är naturvetenskaper, är historiska) var den en revolutionär upptäckt, denna sats: "att det materiella livets produktionssätt betingar den sociala, politiska och andliga livsprocessen över huvud taget"; att alla samhällliga och statliga förhållanden, alla religions- och rättssystem, alla teoretiska åskådningar, som dyker upp i historien, blott då kan förstås, när man förstått de materiella levnadsbetingelserna under varje motsvarande period och härlett de förstnämnda ur dessa materiella betingelser. "Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan deras samhällliga vara som bestämmer deras medvetande". Satsen är så enkel, att den måste vara självklar för var och en, som inte stelnat i idealistiskt bedrägeri. Men detta har högst revolutionära konsekvenser inte bara för teorin utan också för praktiken: "På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivkrafter i motsättning till de rådande produktionsförhållandena, eller, vad som bara är ett juridiskt uttryck för detta, med de egendomsförhållandena, inom vilka dessa produktivkrafter hittills rör sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas dessa förhållanden till fjättrar för desamma. Då inträder en epok av *social revolution*. Med förändrandet av den ekonomiska grundvalen genomgår hela den oerhörda överbyggnaden en mer eller mindre snabb omvälvning ... De borgerliga produktionsförhållandena är den samhällliga produktionsprocessens sista antagonistiska form, antagonistisk inte i betydelsen av individuell antagonism utan en antagonism, som uppkommer ur individernas samhällliga levnadsbetingelser, men de produktivkrafter, som utvecklas i det borgerliga samhällets sköte, skapar samtidigt de materiella betingelserna för lösandet av denna antagonism." Då vi vidare utvecklar vår materialistiska tes och tillämpar den på nutiden, öppnar sig så med ens framför oss perspektivet av en väldig, den väldigaste revolutionen i alla tider.

Det visar sig emellertid också genast vid närmare betraktande, att den skenbart så enkla satsen, att människornas medvetande bestämmas av deras vara och inte tvärtom, genast i sina första konsekvenser stöter all idealism, också den mest förstuckna direkt för pannan. Alla traditionella och invanda åskådningar om allt historiskt negeras genom den. Hela det traditionella sättet för det politiska tänkandet faller till marken; den ädla patriotismen reser sig upprörd mot en sådan principlös uppfattning. Det nya betraktelsesättet stöter därför med nödvändighet på motstånd, inte bara från borgerskapets representanter utan också från de franska socialisternas massa, vilka vill vända upp och ner på världen med trollformeln *liberté, égalité, fraternité* [frihet, jämlikhet, broderskap]. Men i särskilt hög grad framkallade denna teori de tyska vulgärdemokratiska skrikhalsarnas vrede. Det oaktat har de med förkärlek försökt att plagiera och utnyttja de nya idéerna, varvid de emellertid fullständigt missförstått dem.

Att utveckla den materialistiska uppfattningen om också blott ifråga om något enstaka historiskt exempel var ett vetenskapligt arbete, som skulle krävt år av lugna studier, ty det är klart, att man här inte kan uträtta något med blotta fraser, att blott ett oerhört omfattande, kritiskt sållat historiskt material, som man fullständigt behärskar, kan ge möjlighet att lösa en dylik uppgift. Februarirevolutionen förde med ens fram vårt parti på den politiska scenen och omöjliggjorde därmed för partiet att fullfölja rent vetenskapliga syften. Det oaktat går denna grundåskådning som en röd tråd genom alla partiets litterära produkter. I dem alla påvisar

man i varje enskilt fall, hur aktionen varje gång haft sitt upphov i direkta, materiella bevekelsegrunder men inte i de fraser som åtföljt dem, hur tvärtom de politiska och juridiska fraserna likaledes haft sitt upphov i de materiella bevekelsegrunderna liksom den politiska aktionen och dess resultat.

Efter nederlaget för revolutionen 1848-49 inträdde en period, då det blev allt mera omöjligt att från utlandet inverka på Tyskland, och vårt parti överlät då åt vulgärdemokratien att ägna sig åt emigrantgrälet – ty det blev den enda möjliga aktionen. Under det att vulgärdemokratien med liv och själ ägnade sig åt detta gräl, i dag låg i luven på varandra för att i morgon fraternisera och i övermorgon på nytt tvätta hela sin smutsiga byk inför all världen, under det att denna vulgärdemokrati genomreste hela Amerika för att tigga pengar för att kort därpå ställa till ny skandal om fördelningen av de fattiga taler man lyckats få – glädde sig vårt parti åt att åter få litet lugn för studier. Det hade den stora fördelen att som teoretisk grundval ha en ny vetenskaplig åskådning, vars utarbetande gav det tillräckligt att göra. Redan av den anledningen kunde det aldrig förfalla till den grad som emigrationens ”stora män”.

Den första frukten av detta studium är den bok vi har framför oss.

II

I ett verk som det här föreliggande kan det inte vara tal om endast en flyktig kritik av enskilda kapitel ur ekonomin, om behandling av den ena eller andra ekonomiska stridsfrågan, isolerad för sig. Detta verk är snarare från första början avsett att systematiskt sammanfatta hela komplexet av den ekonomiska vetenskapen, att i sammanhängande form utveckla den borgerliga produktionens och det borgerliga utbytets lagar. Då ekonomerna inte är något annat än tolkar och apologeter för dessa lagar, så är denna framställning samtidigt en kritik av hela den ekonomiska litteraturen.

Sedan Hegel dog har knappast ett försök gjorts att utveckla en vetenskap i dess eget sammanhang. Den officiella Hegelskolan hade av mästarens dialektik endast tillägnat sig förmågan att manipulera med de allra enklaste konstgrepp, som den jämt och ständigt tillämpade och därtill ofta med löjlig oskicklighet. Hela Hegels kvarlåtenskap inskränkte sig för denna skola, till en ren schablon, med vars hjälp varje tema kunde läggas till rätta, och till ett register av ord och vändningar, som inte tjänade något annat syfte än att infinna sig i det rätta ögonblicket, då tankar och positiva kunskaper saknades. Så kom det sig, att dessa hegelianer – som en Bonn-professor sagt – inte förstod något om någonting men kunde skriva om allting.¹ Det var givetvis också därefter. Emellertid var dessa herrar dock, trots sin självkänsla, så pass medvetna om sin svaghet, att de om möjligt undvek stora uppgifter; den gamla perukstocksvetenskapen försvarade sin position tack vare sin överlägsenhet i positivt vetande. Och först när Feuerbach gjort upp räkningen med det spekulativa begreppet, avsomnade hegelianismen så småningom, och det föreföll som om den gamla metafysiken med dess fixa kategorier på nytt börjat härska inom vetenskapen.

Det hela hade sin naturliga orsak. På de hegelska diadochernas regim, som utmynnat i de rena frasernas herravälde, följde naturligt en epok, under vilken vetenskapens positiva innehåll åter övervägde över dess formella sida. Men vid samma tid kastade sig Tyskland med en alldeles enastående energi över naturvetenskaperna, vilket överensstämde med den väldiga borgerliga utvecklingen efter 1848; och i och med att dessa vetenskaper, i vilka den spekulativa riktningen aldrig kunnat göra sig riktigt gällande, kom på modet, spred sig på nytt det gamla metafysiska sättet att tänka ända till de yttersta gränserna för den wolfska plattheten. Hegel var glömd, den nya naturvetenskapliga materialismen, som teoretiskt nästan inte alls skiljer

¹ I originalet ordagrant: ”von nichts etwas verstanden”, förstod något om ingenting, d.v.s. förstod något blott om det hegelska begreppet ”ingenting”. – Red.

sig från 1700-talets och som till stor del endast har det företrädet, att den förfogar över rikare naturvetenskapligt material, utvecklades särskilt ifråga om kemi och fysiologi. Reducerad ända till dess yttersta platthet finner vi källborgarnas inskränkta sätt att tänka under den förkantska tiden förkroppsligat i Büchner och Vogt; och till och med Moleschott, som blint tror på Feuerbach, trasslar varje ögonblick på det mest skrattretande sätt in sig i de allra enklaste kategorier. Det borgerliga vardagsförståndets stela åkarkamp blir naturligtvis förläget stående framför den vallgrav, som skiljer väsen från företeelse, orsak från verkan, men när man ger sig ut på parforcejakt i det abstrakta tänkandets synnerligen kuperade terräng, så bör man inte heller rida på åkarkamper.

Här var det alltså en annan fråga, som måste lösas, vilken inte har någonting att göra med den politiska ekonomin som sådan. Hur skulle vetenskapen behandlas? Å ena sidan hade man den hegelska dialektiken, i den fullständigt abstrakta, ”spekulativa” gestalt, i vilken Hegel efterlämnat den; å andra sidan hade man den vanliga, väsentligen wolfskt-metafysiska metoden, som nu åter kommit på modet, enligt vilken också de borgerliga ekonomerna skrev sina osammanhängande tjocka böcker. Denna sistnämnda metod hade genom Kant och framför allt Hegel teoretiskt så fullständigt förintats att blott lättjan och avsaknaden av en annan *enkelt* metod möjliggjorde för den att fortfarande praktiskt existera. Å andra sidan var den hegelska metoden i sin *föreliggande* form absolut obrukbar. Den var till sitt väsen idealistisk, och här gällde det att utveckla en världsåskådning, som var mer materialistisk än alla tidigare. Den utgick från det rena tänkandet, och här måste man utgå från de mest hårdnackade fakta. En metod, som enligt sin egen bekännelse ”kom från intet genom intet till intet”, var i denna form här ingalunda på sin plats. Inte desto mindre var den av allt föreliggande logiskt material det enda, som man åtminstone kunde anknyta till. Den hade inte kritiserats, inte övervunnits; ingen av den stora dialektikernas motståndare hade kunnat skjuta en bräsch i dess stolta byggnad; den var glömd, emedan den hegelska skolan inte vetat vad den skulle göra med den. Framför allt gällde det alltså att underkasta den hegelska metoden en genomgripande kritik.

Vad som utmärkte Hegels tankemetod framför alla andra filosofers var det enastående historiska sinne, som låg till grund för detsamma. Trots att formen var ytterst abstrakt och idealistisk, så gick dock utvecklingen av hans tankar ständigt parallellt med världshistoriens utveckling, och den sistnämnda skulle egentligen endast tjäna som en probersten för den förra. Om också därigenom det riktiga förhållandet mellan tänkande och verklighet vändes om och ställdes på huvudet, så kom dock överallt det reella innehållet in i filosofin, och det desto mer som Hegel skilde sig från sina lärjungar därigenom, att han inte som de var en okunnig skrythals utan en av alla tiders lärdaste huvuden. Han var den första, som försökte påvisa en utveckling och ett inre sammanhang i historien, och hur främmande mycket i hans historiefilosofi nu än må förefalla oss, så måste man också i dag beundra det storartade i grundåskådningen, i synnerhet om man med honom jämför hans föregångare eller dem, som efter honom djärvtvts göra allmänna reflektioner över historien. I fenomenologin, estetiken, filosofins historia, överallt är denna storartade uppfattning av historien genomgående, och överallt behandlas materialet historiskt, i bestämt om också abstrakt förvanskat sammanhang med historien.

Denna epokgörande historieuppfattning var den direkta teoretiska förutsättningen för den nya materialistiska åskådningen, och redan härigenom var en anknytningspunkt given också för den logiska metoden. Om denna glömda dialektik redan från det ”rena tänkandets” ståndpunkt lett till sådana resultat, om den därtill lekande lätt gjort upp med hela den tidigare logiken och metafysiken, så måste den i varje fall innehålla något mer än bara sofisteri och hårklyveri. Men att ingå på kritik av denna metod – något som hela den officiella filosofin ryggat och fortfarande ryggat tillbaka för – var ingen småsak.

Marx var och förblir den enda som kunde åtaga sig arbetet att ur den hegelska logiken skala fram den kärna, som utgör Hegels verkliga upptäckter på detta område, och återställa den

dialektiska metoden, befriad från sina idealistiska höljen, till den enkla gestalt, i vilken den blir den enda riktiga formen för tankeutvecklingen. Utarbetandet av den metod, som ligger till grund för Marx' kritik av den politiska ekonomin anser vi vara ett resultat, som i betydelse knappast står efter den materialistiska grundåskådningen.

Kritiken av den politiska ekonomin kunde, till och med sedan man funnit metoden, ännu utföras på två olika sätt: historiskt eller logiskt. Då utvecklingen i historien, likaväl som i dess litterära återspeglning i det stora hela går från de enklaste till de mera komplicerade förhållandena, så gav den historiska utvecklingen i den politisk-ekonomiska litteraturen en naturlig ledtråd, till vilken kritiken kunde knyta an, och i det stora hela skulle de ekonomiska kategorierna därvid uppträda i samma ordningsföljd som i den logiska utvecklingen. Denna form har skenbart den fördelen att ge större klarhet, då ju den *verkliga* utvecklingen fullföljes, men i själva verket skulle en sådan form på sin höjd bli mera populär. Historien rör sig ofta i språng och i sicksack, och måste därvid följas på alla punkter, varigenom man skulle vara tvungen inte bara att upptaga mycket material av ringa vikt utan också ofta avbryta tankegången. Därtill kommer att man inte kan skriva den politiska ekonomins historia utan att skriva det borgerliga samhällets, och därmed skulle arbetet dra ut i det oändliga, då alla förarbeten saknas. Det logiska behandlingssättet var alltså det enda som var på sin plats. Men detta är faktiskt ingenting annat än det historiska, endast befriad från sin historiska form och de störande tillfälligheterna. Med det, varmed historien börjar, måste likaledes tankegången börja, och dennas vidare rörelse kommer inte att vara något annat än den historiska processens spegelbild, i abstrakt och i teoretiskt konsekvent form; en korrigerad spegelbild, men korrigerad enligt lagar som den verkliga historiska processen själv uppställer, varvid varje moment kan betraktas på höjdpunkten av sin utveckling, i sin fulla mognad, sin klassicitet.

Vid användandet av denna metod utgår vi från det första och enklaste förhållande, som historiskt, faktiskt föreligger, här alltså från det första ekonomiska förhållande vi finner. Detta förhållande analyserar vi. Redan detta, att det är ett *förhållande*, innebär att det har två sidor, som står i *förhållande till varandra*. Var och en av dessa sidor betraktar vi för sig; därav framgår karaktären av deras förhållande till varandra, deras växelverkan. Det kommer att uppträda motsägelser, som kräver en lösning. Men då vi här inte betraktar en abstrakt tankeprocess, som försiggår endast i vår hjärna, utan en verklig process, som vid någon tidpunkt verkligen försiggått eller ännu försiggår, så kommer också dessa motsägelser att ha utvecklats och sannolikt också ha funnit sin lösning i praktiken. Vi kommer att följa sättet för denna lösning och finna, att den åstadkommits genom upprättandet av ett nytt förhållande, vars två motsatta sidor vi nu måste utveckla o.s.v.

Den politiska ekonomin börjar med *varan*, med det ögonblick då produkter utbytes mot varandra – antingen av enskilda personer eller av primitiva samhällen. Den produkt, som kommer in i utbytet, är vara. Den är emellertid vara blott därigenom, att vid *tinget*, produkten, är förknippat ett *förhållande* mellan två personer eller samhällen, förhållandet mellan producenten och konsumenten, som här inte längre är förenade i samma person. Här har vi genast ett exempel på ett egendomligt faktum, som är genomgående för hela den politiska ekonomin och har ställt till en förskräcklig förvirring i de borgerliga ekonomernas huvuden: den politiska ekonomin handlar inte om ting utan om förhållanden mellan personer och sist och slutligen mellan klasser, men dessa förhållanden är ständigt *bundna vid ting och uppträder som ting*. Detta sammanhang – som i enstaka fall anats av en eller annan ekonom – har Marx som den första upptäckt i dess giltighet för hela den politiska ekonomin, och därigenom har den gjort de svåraste frågor så enkla och klara, att till och med de borgerliga ekonomerna nu kan begripa dem.

Om vi nu betraktar varan från dess olika sidor, nämligen varan i dess fullständiga utveckling, inte sådan den till en början mödosamt utvecklas i den primitiva byteshandeln mellan två

primitiva samhällen, så uppträder den för oss ur de båda synpunkterna: bruksvärde och bytesvärde. Och här är vi genast inne på de ekonomiska debatternas område. Den som vill ha ett slående bevis på att den tyska dialektiska metoden på sin nuvarande utvecklingsnivå är åtminstone lika överlägsen den gamla enfaldiga metafysiska kannstöparmetoden som järnvägarna är överlägsna medeltidens transportmedel, han bör läsa hos Adam Smith eller någon annan officiell namnkunnig ekonom, vilka kval bytesvärdet och bruksvärdet förorsakade dessa herrar, hur svårt det är för dem att skilja dem ordentligt från varandra och förstå vart och ett i dess säregna bestämdhet, och sedan jämföra med den klara, enkla utvecklingen hos Marx.

Sedan nu bruksvärde och bytesvärde utvecklats, framställes varan som omedelbar enhet av båda, sådan den inträder i *bytesprocessen*. Vilka motsägelser som här uppkommer finner läsaren på sid. 20, 21.² Vi anmärker endast, att dessa motsägelser inte bara har teoretiskt, abstrakt intresse utan tillika återspeglar de svårigheter, som uppstår ur det omedelbara bytesförhållandets, den enkla bytshandelns natur, återspeglar de omöjligheter i vilka den första grova formen av utbytet nödvändigtvis utmynnar. Lösandet av dessa omöjligheter består däri, att egenskapen att representera bytesvärdet för alla andra varor överföres på en speciell vara – *pengarna*. Pengarna eller den enkla cirkulationen utvecklas nu i andra kapitlet, nämligen 1. pengarna som *värdeätare*, varvid sedan det i pengarna mätta värdet, *priset*, får sin närmare bestämning; 2. som *cirkulationsmedel* och 3. som de båda bestämningarnas enhet som *reella pengar*, som representant för hela den materiella borgerliga rikedom. Härmed slutar framställningen i det första häftet och förbehåller åt det andra häftet pengarnas övergående till kapital.

Av detta kan man se, att vid användandet av denna metod den logiska framställningen alls inte är tvungen att hålla sig till det rent abstrakta området. Tvärtom, den behöver den historiska illustrationen, den oavbrutna beröringen med verkligheten. Dessa belegg har därför också i stor mängd infogats, och det såväl i form av hänvisningar till det verkliga historiska förloppet på olika stadier av samhällsutvecklingen, som i form av hänvisningar till den ekonomiska litteratur, i vilken utarbetandet av klara bestämningar för de ekonomiska förhållandena från första början fullföljes. Kritiken av de enskilda, mer eller mindre ensidiga eller förvirrade åskådningssätten har så i det väsentliga givits redan i själva den logiska framställningen och kan formuleras kort. I en tredje artikel ämnar vi ingå på det ekonomiska innehållet i själva boken.³

Karl Marx: Brev om "Till kritiken av den politiska ekonomin"

Ur ett brev från Marx till Lasalle.

22 februari 1858.

Kära L.

Jag vill meddela mig, hur det går med det ekonomiska arbetet. Sedan några månader tillbaka håller jag in fact på med det finala utarbetandet. Det hela går emellertid synnerligen långsamt, emedan ämnen som man sedan många år gjort till huvudföremål för sina studier, så snart man slutgiltigt skall göra upp räkningen med dem, ständigt uppvisar nya sidor och uppväcker nya betänkligheter. Dessutom är jag inte herre över min tid utan rather [snarare] dess dräng. Det återstår mig bara natten för mitt eget arbete, och mycket ofta inträffar an- och återfall i en leversjukdom, som i sin tur inverkar störande på detta nattarbete. På grund av alla dessa omständigheter skulle det vara bekvämast för mig, om jag kunde ge ut hela arbetet i form av

² Se Första kapitlet, avsnittet om Varan.

³ Denna tredje artikel blev till följd av att tidningen upphörde aldrig skriven. – *Red.*

häften, som kunde utkomma med olika mellanrum. Detta skulle måhända också ha den fördelen med sig, att jag lättare kunde finna en förläggare, då på så sätt föga rörelsekapital behövde sättas in i företaget. Jag skulle of course [naturligtvis] vara dig mycket förbunden, om du undersökte, huruvida en sådan företagare går att uppdriva i Berlin. Med "häften" menar jag sådana, i vilka exempelvis Vischers "Estetik" undan för undan publicerats.

Det arbete, om vilket det närmast rör sig, är en kritik av de ekonomiska kategorierna eller, if you like [om man så vill], den borgerliga ekonomins system kritiskt framställt. Det är samtidigt en framställning av systemet och genom framställningen en kritik av detsamma. Jag är ingalunda på det klara med hur många tryckark det hela kommer att utgöra. Om jag hade tid, lugn och medel att utarbeta det hela, innan jag publicerade arbetet, så skulle jag i hög grad kondensera det – jag har alltid älskat kondenseringsmetoden. Men tryckt på så sätt i periodiskt utkommande häften – vilket kanhända är bättre för publikens förståelse men säkert till skada för formen – dras det hela nödvändigtvis något ut på bredden. *Notabene*: Så snart du kommit på det klara med huruvida saken kan utföras i Berlin eller *inte*, får du vara hygglig att skriva till mig, då jag, om det inte går där, ämnar göra ett försök i Hamburg. En annan punkt är, att jag måste ha *betalt* av förläggaren, som åtar sig saken – en nödvändighet på vilken det hela kan kantra i Berlin.

Framställningen, jag menar maneret, är helt vetenskapligt, och bryter alltså inte mot polisbestämmelserna i vanlig mening. Det hela är indelat i sex böcker. 1. Om kapitalet (innehåller några förkapitel [inledningskapitel].) 2. Om jordegendomen. 3. Om lönarbetet. 4. Om staten. 5. Internationell handel. 6. Världsmarknad. Jag kan naturligtvis inte undgå att här och var underkasta andra ekonomer kritik, framför allt kan jag inte undgå polemik mot Ricardo, i den mån som till och med han qua [såsom] borgare, är tvungen att begå fel *till och med ur strikt ekonomisk synpunkt*. Men i sin helhet måste kritiken av den politiska ekonomin och socialismen samt deras historia utgöra föremålet för ett annat arbete. Och slutligen skulle den korta *historiska skissen* om de ekonomiska kategoriernas och förhållandenas utveckling utgöra temat för ett tredje. Afterall [efter allt detta] anar jag, att nu – då jag efter femton års studier kommit så långt, att jag kan lägga en sista hand vid det hela – de stormande händelserna utifrån sannolikt kommer att interferera [komma hindrande mellan]. Never mind [det gör ingenting]. Om jag blir färdig för sent, för att ännu kunna intressera världen för dylika ting, så är felet uppenbart my own [mitt eget].

Din
K. M.

Ur ett brev från Marx till Engels.

2 april 1858.

Dear Frederick.

Jag känner mig så dålig av gallhistorien, att jag denna vecka varken kan tänka eller läsa eller skriva eller göra något annat, save [utom] mina articles för "Tribune". De får naturligtvis inte utebli, då jag *så snart som möjligt* måste ha pengar ifrån dem därborta. Min opasslighet är emellertid fatal, då jag inte kan börja utarbeta saken för Duncker, förrän jag känner mig frisk och åter har vigour [kraft] och grasp [grepp] i fingrarna.

Här följer en short outline of the first part [ett kort utkast till första delen]. Hela dyngan skall sönderfalla i sex böcker: 1. Om kapitalet. 2. Jordegendom. 3. Lönarbete. 4. Stat. 5. Internationell handel. 6. Världsmarknad.

I. *Kapitalet* sönderfaller i fyra avsnitt. a) Kapital en général [i allmänhet]. (*Detta är temat i första häftet.*) b) *Konkurrensen* eller många kapitals verksamhet i förhållande till varandra. c)

*Kredit*en, där kapitalet uppträder som allmänt element i förhållande till de enskilda kapitalen. d) *Aktiekapitalet* som dess mest fulländade form (som slår över i kommunismen), samt alla dess motsägelser. Övergången från kapital till jordegendom är tillika historisk, då jordegendomens moderna form är en produkt av kapitalets inverkan på den feodala etc. jordegendomen. Likaså är övergången från jordegendomen till lönarbetet inte bara dialektisk utan historisk, då den sista produkten av den moderna jordegendomen är det allmänna fastställandet av lönarbetet, som sedan uppträder som basis för hela dyngan. Well (it is difficult for me today to write [nåväl (det är svårt för mig att skriva i dag)], låt oss nu komma till corpus delicti.

I. *Kapital. Första avsnittet. Kapitalet i allmänhet.* (I hela detta avsnitt förutsättes, att arbetslönen ständigt är lika med sitt minimum. Själva arbetslönens rörelse och fallande eller stigandet av dess minimum tillhör betraktelserna över lönarbetet. Vidare sättes jordegendomen lika med noll, d.v.s. jordegendomen som särskilt ekonomiskt förhållande är det här ännu inte tal om. Endast på detta sätt är det möjligt att undvika att vid alla förhållanden ständigt tala om allting.)

1. *Värde.* Rent reducerat till arbetskvantitet; tid som mått för arbetet. Bruksvärdet – vare sig det betraktas subjektivt, som arbetets usefulness [ändamålsenlighet], eller objektivt som produktens utility [nyttighet] – uppträder här blott som materiell förutsättning för värde, som tillsvidare helt bortfaller ur den ekonomiska formbestämningen. Värdet som sådant har ingen annan ”materia” än själva arbetet. Denna bestämning av värdet, först antydd hos Petty, rent utarbetad hos Ricardo, är blott den borgerliga rikedomens abstraktaste form. Den förutsätter som sådan 1. upphävandet av den primitiva kommunismen (Indien etc.), 2. av alla utvecklade, förborgerliga produktionssätt, i vilka utbytet ännu inte fullständigt härskar. Även om detta är en abstraktion, så är det en historisk abstraktion, som blott kunde företagas på grundvalen av en bestämd ekonomisk samhällsutveckling. Alla invändningar mot denna definition av värdet är antingen hämtade från mera utvecklade produktionsförhållanden eller grundar sig på konfusionen att göra de konkretare ekonomiska bestämningarna – från vilka värdet abstraherats, och vilka å andra sidan därför också kan betraktas som en fortsatt utveckling av detsamma – gällande mot värdet i denna dess abstrakt utvecklade form. Med den oklarhet som rått hos herrar ekonomer själva om hur denna abstraktion förhåller sig till senare konkretare former av den borgerliga rikedom, var dessa invändningar plus ou moins [mer eller mindre] berättigade.

Ur motsägelsen mellan värdets allmänna karaktärsdrag och dess materiella existens i form av en bestämd vara etc. – dessa allmänna karaktärsdrag är desamma, som senare uppträder i pengarna – uppkommer pengarnas kategori.

2. *Pengar.*

Något om de ädla metallerna som bärare av penningförhållandet.

a. *Pengar som mått.* Några randanmärkningar om det *ideella* mått hos Steuart, Attwood, Urquhart: i begripligare form hos dem som predikade arbetspengar. (Fray, Bray etc. Några hugg i förbifarten mot proudhonisterna.) Varans värde översatt till pengar är dess *pris*, som tills vidare ännu blott uppträder i denna *rent formella* skillnad från värdet. Enligt värdets allmänna lag uttrycker så en bestämd kvantitet pengar blott en bestämd kvantitet förkroppsligat arbete. Såvida pengarna är mått, är föränderligheten i deras eget värde likgiltig.

b. *Pengarna som bytesmedel eller den enkla cirkulationen.*

Här behöver man bara betrakta den enkla formen för denna cirkulation själv. Alla de omständigheter, som vidare bestämmer denna cirkulation, ligger utanför densamma och kommer alltså först senare i betraktande. (Förutsätter mera utvecklade förhållanden.) Om vi kallar vara

V och pengar P, så visar visserligen den enkla cirkulationen de två kretsrorelserna eller cirklarna V-P-P-V och P-V-V-P (denna sista bildar övergång till c), men utgångspunkt och återgångspunkt sammanfaller ingalunda eller blott tillfälligt. De flesta av de så kallade lagar, som uppställts av ekonomerna, betraktar penningcirkulationen inte inom dess egna gränser utan som underordnad högre rörelser och bestämd av dem. Allt detta måste lämnas åsido. (Tillhör delvis läran om krediten; men måste delvis också granskas på de punkter, där pengarna åter dyker upp, men bestämda i sin vidare utveckling). Här alltså pengar som cirkulationsmedel (*mynt*), men samtidigt också som prisets realisation (inte bara övergående). Ur den enkla bestämningen, att varan, satt som *pris*, redan ideellt utbyts mot pengar, innan den reellt utbytes däremot, följer av sig själv den viktiga ekonomiska lagen, *att det cirkulerande mediets massa bestäms genom priserna, inte tvärtom*. (Här några historiska anmärkningar om polemiken angående denna punkt.) Härav följer vidare att omloppshastigheten kan ersätta (pengarnas) kvantitet, men att en *bestämd kvantitet* är nödvändig för de samtida bytesakterna, såvida inte dessa själva förhåller sig till varandra som plus och minus, en ömsesidig utjämning, som emellertid på denna punkt blott föregripande skall beröras. Jag skall här inte ingå på ett fortsatt utvecklande av detta avsnitt. Jag anmärker bara ytterligare att sönderfallandet av V-P och P-V är den abstraktaste och ytligaste form, i vilken krisernas möjlighet uttryckes. Ur utvecklandet av lagen om bestämmandet av den cirkulerande mängden (pengar) genom priserna följer, att man här gjort förutsättningar, som ingalunda existerar för alla samhällstillstånd; därav dumheten att tout bonnement [helt trohjärtat] exempelvis jämställa penningströmmen från Asien till Rom och dess inverkan på priserna där med moderna kommersiella förhållanden. De mest abstrakta bestämningar visar alltid, om de närmare undersökes, hän på en vidare, konkret, bestämd historisk basis. (Of course [självklar] då de abstraherats därifrån, i denna bestämdhet.)

c. *Pengarna som pengar*. Detta är utvecklandet av formen P-V-V-P. Pengarna som självständig värdeexistens i förhållande till cirkulationen: den abstrakta rikedomens materiella existens. Den visar sig redan i cirkulationen, såvida pengarna inte bara uppträder som cirkulationsmedel utan som instrument för att realisera priset. I denna egenskap c, i vilken a och b blott uppträder som funktioner, är pengarna allmän vara vid fördragets slutande (här blir föränderligheten i dess värde, dess genom arbetstiden bestämda värde, av vikt), föremål för hoarding [skattbildning]. (Denna funktion spelar en viktig roll i Asien ännu i dag och i den antika världen och under medeltiden generally [i allmänhet]. Den förekommer ännu i bankväsendet men av underordnad betydelse. I kristider är pengarna åter av vikt i denna form. Pengar i denna form betraktade i samband med de världshistoriska delusions [vanföreställningar], som de frambringar etc. Deras destruktiva egenskaper etc.) Som realisering av alla högre former, i vilka värdet kommer att uppträda; definitiva former i vilka alla värdeförhållanden utåt avslutas. Men fixerade i denna form upphör pengarna att vara ett ekonomiskt förhållande, denna form går upp i pengarnas materiella bärare, guld och silvret. Å andra sidan, såvida pengarna träder in i cirkulationen och åter utbytes mot V, bortfaller återigen slutprocessen, konsumtionen av varan, ur det ekonomiska förhållandet. Den enkla penningcirkulationen bär inte inom sig självreproduceringens princip och visar därför ut över sig själv. I pengarna ligger – som utvecklandet av deras bestämningar visar – kravet på att vara ett värde som ingår i cirkulationen, bibehåller sig inom denna och samtidigt förutsätter denna – d.v.s. *kapital*. Denna övergång är samtidigt historisk. Kapitalets antediluvianska form är handelskapitalet, som ständigt utvecklar pengar. Samtidigt uppkomst av det verkliga kapitalet ur pengarna eller ur köpmanskapitalet, som bemäktigar sig produktionen.

d. Denna enkla cirkulation betraktad för sig – och den bildar det borgerliga samhällets yta, där de djupare operationer, ur vilka den uppkommer, utplånats – uppvisar ingen skillnad mellan bytessubjekten, utom rent formella och övergående. Detta är *frihetens, likhetens och den på*

”arbetet” grundade egendomens rike. Den ackumulation, som här uppträder under formen av hoarding [skattbildning], är blott under dessa förhållanden resultatet av större sparsamhet etc. Å ena sidan de ekonomiska harmonipropagandisternas, de moderna freetraders [frihandlarna] (Bastiat, Carey etc.) dumma sätt att mot de mera utvecklade produktionsförhållandena och deras antagonister göra gällande detta det ytligaste och abstraktaste av alla tillstånd som *sin* sanning. Å andra sidan proudhonisternas och liknande socialisters dumma sätt att mot de idéer om likhet etc., som motsvarar detta utbyte av ekvivalenter (eller antagna as such [som sådana]), framhålla de olikheter, etc., i vilka detta utbyte går tillbaka och ur vilka det framgår. Som lag för tillägnandet i denna sfär uppträder tillägnande genom arbetet och utbyte av ekvivalenter, så att utbytet blott ger tillbaka samma värde men i annan materialisering. Kort sagt, här är allting ”skönt”, men samtidigt kommer allt att ta en ända med förskräckelse, nämligen till följd av ekvivalenslagen. Vi kommer nämligen nu till

3. Kapitalet.

Detta är egentligen det viktigaste i detta första häfte, om vilket jag framför allt vill höra din mening. Men idag kan jag inte skriva mer. Den förbaskade gallan gör det svårt för mig att föra pennan, och jag får svindel av att sitta lutad över papperet. Alltså for next time [till närmast].

Salut.

Din
K. M.

Ur ett brev från Marx till Lasalle.

12 november 1858.

Kära Lassalle.

Vad det försenade avsändandet av manuskriptet angår, så var det först sjukdomen som hindrade mig och sedan hade jag andra förvärvsarbeten, som jag måste ta igen. Den egentliga grunden är emellertid denna: Jag hade materialet framför mig, det var bara formen det ännu gällde. Men i allt vad jag skrev, tyckte jag man kunde spåra något av leversjukdomen. Och jag har dubbel anledning att inte låta medicinska grunder förstöra denna skrift:

1. Den är resultatet av forskningar som jag bedrivit under femton års tid, alltså den bästa delen av mitt liv.
2. Den företräder för första gången vetenskapligt en viktig åsikt om de samhällsliga förhållandena. Det är alltså min plikt mot partiet att inte låta det hela vanställas genom ett sådant oklart träigt skrivsätt, som är utmärkande för en leversjuk.

Jag strävar inte efter en elegant framställning utan bara efter att skriva i mitt genomsnittsmanér, vilket var mig omöjligt under sjukmånaderna, åtminstone i detta ämne, ehuru jag under tiden måste skriva och därför har skrivit åtminstone två tryckband engelska ledartiklar de omnibus rebus et quibusdam aliis [om alla möjliga ting och om ytterligare några andra]. Jag tror, att om detta sakförhållande skulle framläggas för herr Duncker till och med av en mindre skicklig person än Du, kan han endast godkänna mitt förfarande, vilket med avseende på honom som förläggare helt enkelt reducerar sig till att jag försöker leverera honom den bästa vara för hans pengar.

Jag kommer att vara färdig om ungefär fyra veckor, då jag egentligen bara har börjat skriva.

Salut.

Din
K. M.

Ur ett brev från Marx till Engels.

(omkring 15 januari 1859).

Kära Engels.

Om det vore Dig möjligt att leverera en artikel till nästa tisdag (till vilken jag då skulle förlägga min *nästa fridag*), så skulle det vara av *stor betydelse*, då jag gärna skulle vilja skicka mitt manuskript till Duncker på onsdag, vilket är omöjligt, om jag inte kan disponera tisdagen.

Manuskriptet är about [ungefär] tolv tryckark (tre häften), och – svimma nu inte – ehuru dess titel är ”Kapitalet i allmänhet”, så innehåller dessa häften ännu *ingenting* om kapitalet utan blott de två kapitlen: 1. *Varan*, 2. *Pengarna eller den enkla cirkulationen*. Du ser alltså att den i detalj bearbetade delen (i maj, då jag kom till dig) ännu inte alls utkommer. Detta är bra ur två synpunkter. Om det blir avsättning, så kan det tredje kapitlet om kapitalet snabbt följa. För det andra, då de svinpälarna ifråga om den offentliggjorda delen enligt sakens egen natur inte kan inskränka sin kritik till enbart tendentiös utskällning, och då det hela ser exceedingly [utomordentligt] allvarligt och vetenskapligt ut, så tvingar jag de kanaljerna att senare ta mina åsikter om kapitalet rather seriously [tämigen allvarligt]. För övrigt tror jag, att – fränsett alla praktiska syften – kapitlet om pengarna skall vara av intresse för sakkunskapen.

Din
K. M.

Marx till Engels.

21 januari (1859).

Kära Engels.

Det olyckliga manuskriptet är färdigt, men jag kan inte skicka iväg det, då jag inte har en farthing [öre] för att posta och rekommendera det. Det sistnämnda är nödvändigt, då jag inte har någon kopia av det. Jag måste därför be dig att till om måndag sända mig litet pengar (Post office i Tottenham Court Road corner). Om du kan skicka två pund sterling, så skulle det vara mycket välkommet, då jag lovat att på måndag betala några fordringar från fattigt folk, som jag inte längre kan dra ut på. Du förstår, att det är mig långt ifrån angenämt att åter anlita Din hjälp nu, då Du löst in eller måste lösa in växeln för Freiligrath. But iron necessity [men det är absolut nödvändigt]. Nästa vecka – då jag tar mig åtta dagars semester quoad [i syfte att] *fortsätta* manuskriptet – skall jag se om det kan lyckas mig att på något sätt göra en finanskupp. Jag tror inte, att det någonsin skrivits om ”Pengarna” under en sådan brist på pengar. De flesta autores [författare] över detta subjekt [ämne] har levat i djupaste fred med subject of their researches [föremålet för sina forskningar].

Om det hela går bra i Berlin, så är det möjligt, att jag kommer ut ur svårigheterna. Och till det är det high time [sannerligen på tiden].

Salut.
Din
K. M.

Ur ett brev från Marx till Weydemeyer.

[London,] 1 februari 1859.

Kära Weiwi!

Och nu till huvudsaken. Min ”Kritik av den politiska ekonomin” kommer att publiceras häftesvis (de första häftena om 8-10 dagar från i dag räknat) hos Franz Duncker i Berlin (Bessersche Verlagsbuchhandlung). Endast tack vare Lassalles utomordentliga iver och

övertalningsförmåga kunde Duncker förmås till detta steg. Emellertid har han lämnat en bakdörr öppen för sig. *Det definitiva kontraktet är beroende av hur de första häftena säljes.*

Jag delar hela den politiska ekonomin i sex böcker: kapital; jordegendom; lönarbete; stat; utrikeshandel; världsmarknad.

Bok I om kapitalet sönderfaller i fyra avdelningar.

Avdelning I: *Kapitalet i allmänhet* sönderfaller i tre kapitel: 1) *Varan*; 2) *Pengarna eller den enkla cirkulationen*; 3) *Kapitalet*. Kapitel 1 och 2, about [omkring] 10 ark, utgör innehållet i de först utkommande häftena. Du förstår de *politiska* grunder, som fått mig att hålla tillbaka tredje kapitlet om "kapitalet", tills jag åter fått fast mark under fötterna.

Innehållet i de utkommande häftena är följande:

Första kapitlet: Varan.

A. *Historiskt till analysen av varan.* (William Petty) (engelsman under Karl II); Boisguillebert (Louis XIV); B. Franklin (första ungdomsskrift 1719); fysiokraterna, sir James Steuart; Adam Smith; Ricardo och Sismondi).

Andra kapitlet: Pengarna eller den enkla cirkulationen.

1) *Värdevärdare.*

B. *Teorier om pengarnas måttenhet.* (Slutet av 1600-talet Locke och Lowndes; biskop Berkeley (1750); sir James Steuart; lord Castlereagh; Thomas Attwood; John Gray; proudhonisterna).

2) *Cirkulationsmedel.*

- a) Varornas metamorfos.
- b) Pengarnas omlopp.
- c) Mynt. Värdechecken.

3) *Pengar.*

- a) Skattbildning.
- b) Betalningsmedel.
- c) Världspengar [money of the world].

4) *De ädla metallerna.*

C. *Teorier om cirkulationsmedel och pengar.* (Monetärsystem; Spectator; Montesquieu; David Hume; sir James Steuart; A. Smith; J. B. Say, Bullioncommittee, Ricardo, James Mill; lord Overstone och hans skola; Thomas Tooke, James Wilson, John Fullarton.)

I dessa två kapitel riktar jag samtidigt ett avgörande slag mot den proudhonska nu i Frankrike fashionabla [på modet] socialismen, som vill låta privatproduktionen bestå *men organisera* utbytet av privatprodukter och som vill *varan* men inte *pengarna*. Kommunismen måste framför allt göra sig av med denna "falska broder". Men fränsett allt polemiskt syfte vet du, att analysen av de enkla penningformerna är den svåraste delen av den politiska ekonomin, eftersom den är den mest abstrakta.

Jag hoppas vinna en vetenskaplig seger för vårt parti. Det måste emellertid nu själv visa, om det är manstarkt nog att köpa tillräckligt många exemplar för att lugna förläggarens "samvetsbetänkligheter". Av försäljningen av de första häftena är företagens hela fortsatta gång beroende. Har jag bara definitivt kontrakt, så är allt all right.

Salut.

Din

K. M.